

A KÖNYVTÁROS

1957. AUGUSZTUS ★ 3. SZÁM ★ VII. ÉVFOLYAM

TARTALOM

Oldal

Mit vár a hároméves tervtől?

A veszprémi megyei könyvtárvezető (Páldy Róbert)	161
A miskolci megyei könyvtárvezető (Szöngyi László)	163
A kiskunhalasi járási könyvtárvezető (Martonosi Pál)	165
GÓBY JÓZSEFNÉ: A Kossuth Kiadó és a könyvtárosok	167
SALLAI ISTVÁN: A megyei és járási könyvtárak néhány időszerű kérdéséről	169
V. WALDAPFEL ESZTER: Hozzászólás a „Régi könyvtárosok — új könyvtárosok” c. cikkhez	172
A hazai könyvtárak: SEBESTYÉN GÉZA: Szakszervezeti könyvtáraink	174
Az Országos Könyvtárügyi Tanács legutóbbi üléséről	177
SZABÓ ENDRE: Beszélő számok a Fővárosi Szabó Ervin könyvtár munkájáról	178
Vita a szabadpolcokról	
Könyvvédelem és szabadpolc (A Békéscsabai Megyei Könyvtár kölcsönzési csoportja)	180
Néhány részletkérdésről (Dr. Tombor Tibor)	181
Elvi tisztázást! (Bóday Pál)	183
FOGARASSY MIHÁLY: A pilisvörösvári községi könyvtár munkájáról. I. rész	185
Hogyan segítette és segíti a Könyvtárellátó a könyvtárakat?	188
VASVÁRY ZOLTÁN: Nyissunk nyilvános zenei kölcsönkönyvtárakat!	189
V. M.: A Farmington-terv	191
VÉRTESY MIKLÓS: Országos ósnyomtatványkatalógus	192
SIMÓ JENŐ: Könyvkiadásunk néhány időszerű kérdése	193
KATONA JENŐ: Gyulai Pál	196
FAGYEJEV: Jegyzetek	198
Krónika. LÉKAY OTTÓ: Hemingwayt olvasom	202
KÖMŰVES IMRE: Az irodalmi ízlés fejlődése számokban	205
Olvasás közben. Ballada (P. L.)	207
A könyv történetéből: FITZ JÓZSEF: Az erdélyi főnix	208
Dr. TÓTH BÉLA: A gyermek és a könyv első kapcsolatai	213
Írói arképek	
PÓK LAJOS: Papp Dániel	216
MÁREK ANTAL: Jipi Wolker	217
VIKTOR JÁNOS: Henry Wadsworth Longfellow	218
FLÓRIÁN LÁSZLÓ: A Traven-rejtély — és megoldása	219
Szemelvények	
FREDERI MISTRAL: Levélszedés (A Mirèio c. eposzból)	220
DAUDET: Cornille mester titka (A Levelek a malomból c. novelláskötetből)	221
IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ	
JOHN REED: Tíz nap, amely megrengette a világot (P. R.)	225
A kommunista ifjúsági mozgalom hősei (K. Z.)	225
JOKAI MÓR: A szerelem bolondjai (Vágó Mária)	226
TÖMÖRKÉNY ISTVÁN: A Szent Mihály a jégben (y)	227
KAFFKA MARGIT: Állomások (L. S.)	227
SÁRKÓZI GYÖRGY: Mint oldott kéve... (Gy. D.)	228
SZABÓ LÓRINC: A huszonhatodik év (—k—)	229
HELTAI JENŐ: Tollforgatók (Simándi Béla)	229
FODOR JÓZSEF: Jelenések évei (Paku Imre)	229
PETERDI ANDOR: Üzenet (Vihar Béla)	230
SZENTKUTHY MIKLÓS: Divertimento (Gál Péter)	230
THURZÓ GÁBOR: A sóbálvány (Galsai Pongrác)	231
GYÁRFÁS MIKLÓS: Picking tanár úr Budapesten (Gyenes István)	231
PASSUTH LÁSZLÓ: A mantuai herceg muzsikusa (A. M.)	231
THEODOR STORM: Aquis submersus (P. L.)	232
ALBERTO MORAVIA: Római történetek (—r)	232
HEMINGWAY: Akiért a harang szól (L. I.)	233
KUPRIN: Cirkusz (G. Gy.)	233
JEAN COCTEAU: A párizsi fiú (Pók Lajos)	234
KARLLUDWIG OPITZ: Tábornok úr (Szücs Andor)	234
JOURAT: Járt utakon (P. L.)	235
A föld szépe. Albán népmesék (G. Gy.)	235
SOS ENDRE: Aki az égtől elrabolta a villámot (Vajda Sándor)	235
V. KOVAL: Peti, én meg az atomok (Csertői)	236
Kalandos vakáció. Az Északi Park felfedezése. Két Aszlányi-regény (Szombathy Viktor)	236
MAKUSZYNSKI: Akik ellopták a holdat (Vidor Pálné)	237
KORDA ISTVÁN: A nagy út (Murányi-Kovács Endre)	237
Benvenuto Cellini mester élete (Czobor Ágnes)	238
DERCSENYI—ZOLNAY: Esztergom (Cz. Á.)	238
FLAVIUS JOSEPHUS: A zsidó háború (Viktor János)	239
Műszaki irodalom. Áttekintés (T. O.)	239
Mezőgazdasági művek. Áttekintés (K. E.)	240

MIT VÁR A HÁROMÉVES TERVTŐL?

A VESZPRÉMI MEGYEI KÖNYVTÁRVEZETŐ

Készülő 3 éves tervünknek a vidéki állami könyvtárhálózat életében új fejlődési szakaszt kell nyitnia. A könyvtárhálózat életrajzában az 1949-cel kezdődő évek a rohamos fejlődés időszaka. Ezekben az években gyorsan szaporodtak a könyvtárak, kiépült a hálózat, bő volt a könyvellátás, ugrásszerűen emelkedett az olvasók száma, nagy volt a könyvtárak forgalma. Ez volt a könyvtári mozgalom hősi korszaka, amelyet nagy lendület, kiugró mennyiségi eredmények jellemeztek. 1954-től számíthatjuk a könyvtárak életében a minőségi fejlődés időszakát, amelynek fő eredménye a hálózat megszilárdítása, az elért eredmények állandósítása. Megyei és járási könyvtáraink szilárd művelődési intézményekké lettek, megvalósult a könyvtári munka egységes vitele, sokat emelkedett könyvtárosaink hozzáértése, új könyvtáros-generáció mevelődött, kifejlődött könyvtáraink körül az olvasók állandó gárdája, széles rétegeknek lett állandó szükséglete a könyvtárhasználat.

Úgy látjuk, hogy ennek a második fejlődési szakasznak a befejeztével újabb fordulópont előtt állunk a könyvtármozgalom fejlődésében, amelyet elsősorban nem is a 3 éves terv készítéséből adódó tervezési feladatok sürgetnek, hanem a könyvtári élet belső alakulása követel. A vidéki állami könyvtárhálózat élete évek óta nagyjából azonos szinten áll. Szükséges volt ez a megállás és befelé fordulás, hogy a kiépített kereteket tartalommal töltsük meg, eddigi eredményeinket számba vegyük, kritikusan értékeljük, erőnket új feladatok megoldására készítsük elő. A belső rendezéssel azonban együtt járt a könyvbeszerzési keretek egyidejű szűkülése, az olvasótörzs megszüntetése, a könyvtári propaganda elsorvadása. A vidéki állami könyvtárhálózat munkája úgyszólván holtponton vesztegel. Innen a 3 éves tervvel kapcsolatos tervezésnek kell kilendítenie a könyvtárakat.

A továbbiakban néhány gondolatot vázolok, amelyek nézetem szerint a könyvtárpolitikai tervben és egyúttal a 3 éves tervben is megvalósítandók.

Egyik fő feladat, hogy a könyvtárak eddigi olvasóik megtartása és fokozott igényű kiszolgálása mellett további új olvasórétegeket szervezzenek. Ideje már országos számvetést csinálni, hogy melyek, mekkorák és hol helyezkednek el azok a dolgozók, akik még nem rendszeres olvasók. Ehhez a közművelődési könyvtári hálózatok munkájának ismerete és elemzése szükséges. Különösen fontos az állami és szak-szervezeti könyvtárak eredményeinek területenkénti megvizsgálása és egybevetése. Így deríthetjük fel a leendő olvasók könyvvel való ellátottságának fehér foltjait, különösen a munkásosztály és dolgozó parasztság még nem olvasó rétegeit s vizsgálhatjuk meg beszerzésük módját és anyagi biztosítását. Olvasószervező munkánk során a jövőben nem szabad érvényesülnie a kezdeti „hajrá” munkastílusnak, hanem a művelődés és felnőttnevelés tudományosan megállapított módszereit és fokozatait alkalmazva kell szélesíteni olvasógárdánk körét.

Ez a célkitűzés tulajdonképpen a szervezeti feladatok egész sorát hozza magával. S miután a kultúrpolitikai feladatok végrehajtásában most már nem az állami hivatali szerveken, hanem a művelődési intézményeken van a hangsúly, szükséges az állami könyvtári hálózat bizonyos szervezeti továbbfejlesztése is, hogy új feladatainak megfelelhessen. Ilyen lehetne a megyei könyvtári hálózat olyanféle szervezeti egyesítése, mint az a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnál történt, ahol a kerületi fiókok elsősorban nem a kerületi tanácsokhoz, hanem a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjához tartoznak, azzal alkotnak egységes hálózatot, onnan kapnak szakmai és szervezeti irányítást. Hasonló módon lehetne a megyei könyvtárhoz kapcsolni a járási könyvtárakat, miután a járási tanácsoknál nincs szerv, amely a tanács intézményeként működő könyvtárral foglalkoznék, s az eddigi kettős irányítás sok nehézséget okoz.

Még fontosabb és sürgősebb feladat azonban a községi népkönyvtárak szervezeti megerősítése. Nézetünk szerint ez a probléma az állami könyvtári hálózat fejlődésének kulcskérdése. A községi népkönyvtár mint intézmény is szilárduljon meg a falun, kapjon helyet a község költségvetésében, ne csak falura küldött könyvcsomag legyen, hanem állandó helyiséggel, bútorzattal, felszereléssel működő művelődési intézmény. Ezzel a szervezeti intézkedéssel kap szilárd alsó alapot az egész könyvtári hálózat. S az állami költségvetési lehetőségek mellett jobban ki kell használni a községi könyvtári fejlesztés érdekében a költségfejlesztési járulékok felhasználásában rejlő lehetőségeket. Kitűnő példa és kezdeményezés a Tolna megyei támasi járás eljárása (l. A Könyvtáros ez évi első számában), — ahol a járási könyvtárvezető terve alapján járási kulturális fejlesztést valósítanak meg. A költségfejlesztési járulékok 15 százalékát tervszerűen fordítják a művelődési intézmények fejlesztésére s ebben az évben a községi könyvtárak 142 000 Ft-ot fordíthatnak helyiségeik rendbehozására, felszerelés beszerzésére és pótlására és könyvbeszerzésre. Ebben a járásban a költségfejlesztési hozzájárulást nem ötletszerűen használják fel, hanem tervszerűen, arányosan.

S éppen a költségfejlesztési járulékok felhasználásának lehetőségeit vizsgálva merül fel ismét a probléma, amelyet sokszor és jogosan vetnek fel igényesebb városaink: hogy legtöbb városunknak nincs saját könyvtára. Megyei székhely és járási székhely városainknak például nincs, mert ezek könyvtárait a megyei, illetve járási tanácsok tartják fenn. Ez különösen akkor nehéz probléma, ha a székhelyi város nincs alárendelve a megyei, vagy járási tanácsnak. Nem érdekelt tehát a város a saját területén levő könyvtár fejlesztésében, nem tartozik hozzá, éppen ezért sem a költségvetésben, sem a költségfejlesztési tervben nem gondol gyarapításra, nem gondoskodik jobb elhelyezéséről, anyagi támogatásáról. A járási tanácsok pedig legjobb esetben is falusi igényekben gondolkodnak és gondoskodnak a könyvtár szükségleteiről, elsikkad a városi feladatok teljesítése. Így lett például a könyvtár olyan nagyműtű és jelentős kulturális igényű városban, mint Pápa, teljesen falusi típusú, jellegű és szemléletű is. Ebben a városban a könyvtár a várostól csak zaklatást kapott, nem támogatták, mondván, hogy nem az ő könyvtáruk.

Feltétlenül szükségessé válik a járási könyvtári hálózat kiépítésének befejezése, mégpedig a 3 éves terv első évében. Nem lehet tovább tűrni azt, hogy egyes járások könyvtári központ nélkül maradjanak. Veszprém megyében a sümegi járás például kultúrigényes központjával és egész területével együtt kiesett a könyvtári ellátottságból a járási könyvtár hiánya miatt. Rendkívül aránytalanná válik az egyes területek olvasási mozgalma, ha ezt a helyzetet tovább fennartjuk.

Az élet fejlődése a könyvtárak területén is levetette magáról az uniformist. Differenciálódott a járási könyvtárak arculata: sokfajta lett a helyi igények és adottságok szerint. A megyei könyvtárak pedig éppen annyiféle irányba fejlődtek, ahány táj igénye formálta őket. Különösen a tudományos munka kibontakoztatása ád sokszínű gazdagodást az egyes tájak könyvtárainak. Mindezek következtében az állami könyvtári hálózat összes típusai kinőtték a számukra kidolgozott szervezeti és működési szabályzatokat. Új szervezeti szabályzat kell a községi népkönyvtáraknak, az önálló községi könyvtáraknak, külön-külön más szervezeti szabályzat a járási könyvtárak három típusának: a rendes, a csökkentett létszámú s a kiemelt könyvtárnak és minden egyes megyei könyvtárnak. Fontos, hogy az új szervezeti szabályzatot a fenntartó tanácsszervek tárgyalják le, fogadják el, és a központi elgondolásokat alkalmazzák a helyi adottságokhoz. A megyei könyvtárak működési szabályzatát például készítsék el maguk a megyei könyvtárak, azt az Országos Széchényi Könyvtár módszertani osztályának véleményezését figyelembe véve bírálja el a Művelődésügyi Minisztérium, s aztán emelje jogerőre a megyei tanács végrehajtó bizottsága. Így előzhetjük meg az egyes megyei könyvtárak fejlődésében mutatkozó kapkodást, bizonytalanságot, ötletszerűséget, az adott személyi vezetéstől és állománytól függő fejlődési irányt. Az egyes megyei könyvtárak profiljának kialakítása induljon ki a helyi művelődési igényekből és adottságokból, kapjon távlatot és ehhez szabják a fejlesztés anyagi adagolását és személyi kiépítését.

A 3 éves terv során kell megvizsgálni az újonnan kiépített nagy ipari településeken a szakszervezeti és városi könyvtárak együttműködését is. Igen sok városban, például Várpalotán, Komiótn egy-más közelében működik a városi és szakszervezeti könyvtár, megosztott erővel és anyagi bázissal. Jobb lenne, ha ezeken a helyeken egy nagyobb, jobb könyvtár működne, egyesítve az anyagi gondoskodás, személyi ellátás, szakértelem és vezetés erőit.

Röviden szólok a könyvtárak fejlődésének nagy kérdéseiről: az alacsonyra csökkent könyvbeszerzési keretről, a felszerelés hiányáról. Veszprém megyében, ha megmaradt volna az 1955. évi könyvbeszerzési keret, akkor sem lenne elég, mert akkor 3, most 5, jövőre minden bizonnyal 6 járási könyvtár között oszlik meg ugyanaz az összeg. De a keretet még csökkentették is. S a közben létrehozott új járási könyvtárak nem kaptak semmiféle bütörzapot, mert 1954 óta nem volt erről gondoskodás. A felszerelés pótlása tehát fontos feladat.

Nem kell azonban azt hinni, hogy a könyvtári hálózat fejlődése kizárólag hatalmas, új költségvetési összegek juttatásával biztosítható. Meg kell oldani a személyi keretek célszerűbb csoportosítását, házelebb kell vinni a könyvtárakat a városokhoz és községekhez, jobban fel kell használni a közséfejlesztési hozzájárulások lehetőségeit és világos programot, megvalósítható, kipróbált terveket kell tűzni az egyes könyvtári típusok elé:

Páldy Róbert

A MISKOLCI MEGYEI KÖNYVTÁRVEZETŐ

Gombos Károly elvtárs írja *A Könyvtáros* 1957 júniusi számában megjelent cikkében: „Az 1954—55-ös években lezárul! az állami közművelődésügyi könyvtárhálózat megszervezésének és kiépítésének első szakasza, ahogy a könyvtárosok nevezik, „hősi korszaka”. „Ma már az egész országban csak két-háromszáz olyan — főként kisebb — községünk van, ahol még nincs könyvtár.”

E hősi korszak eredményei büszkeséggel töltik el valamennyi könyvtárost, aki részese volt ennek a munkának. Eredményeink — de hibáink is — alapját képezik a további fejlődésnek: előbbieket tovább kell fejlesztenünk, az utóbbiakat pedig kell szüntelnünk.

A párt és kormány iránymutatása mellett megkezdődött a hároméves népgazdasági terv kidolgozása. Komoly, elmélyült tanulmányozásnak kell megelőznie a tervkészítést: alapos elemzésre van szükség ahhoz, hogy reálisan tűzhessük ki az elvégzendő feladatokat. Mert bár a hősi korszak szép eredményekkel járt, a nehezebb feladatok ezután következnek. Eddig ugyanis főleg a keretek alakultak ki, melyeknek tartalommal — szocialista tartalommal — megtöltése még ezután következik. A nagy kísérletek ideje lejárt, túl vagyunk a „roham”-munkákon; sok tapasztalatot gyűjtöttünk össze: most már értékesíteni lehet — és kell — ezeket a tapasztalatokat.

Az állami közművelődési könyvtárak alapillérei a letéti könyvtárak. E könyvtárak munkáját magasabb szintre kell emelnünk a hároméves tervben. E célból gondoskodnunk kell:

1. könyvvállományunk fokozott növeléséről és összetételének javításáról,
2. a megfelelő elhelyezésről: külön helyiség (kultúrotthonban, vagy azon kívül), felszerelésről (asztalok, székek, könyvvállványok vagy szekrények),
3. megfelelő könyvtárosok kiválasztásáról, munkába állításáról, rendszeres díjazásukról.

Falusi könyvtáraink könyvvállománya — általában — mind mennyiségileg, mind összetételében gyenge. A Népművelési Minisztérium 11—2—49/A/1953. Np. M. számú utasítása a letéti könyv alapok létesítéséről csak szervezeti változást hozott (önálló letétraktor külön feldolgozó munkával), de a problémát megoldani nem tudta, mivel éppen ettől az időtől kezdve nagymértékben csökkent a letéti könyvtárak könyvbeszerzési kerete, s így a cserelhetőség csak jámbor óhajjá vált. Az évi állománygyarapítás jelenleg olyan csekély — könyvtáranként átlag 15—20 kötet —, hogy erre nagyobb olvasótoborzást tervezni alig lehet. Örömmel üdvözöljük a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztályának azt a tervét, hogy még ebben az évben végre kívánja hajtani a könyvtárak elavult és fölös anyagának kivonását

A letéti könyvtárak elhelyezése és felszerelése legalább olyan nagy gond és megoldásra váró feladat, mint a könyvvállomány fejlesztése. A legtöbb letéti könyvtár valójában nem nevezhető könyvtárnak. Egy szekrény könyv — mely a tanácsolóházban, irodában, vagy legjobb esetben az iskolában van elhelyezve — még nem könyvtár. Súlyosbítja a helyzetet, hogy az eredetileg kultúrotthonok külön helyiségekben elhelyezett könyvtárakat ki kellett vonni a kultúrotthonokból, mivel az esetek legnagyobb részében a kultúrotthonok igen gyenge munkája miatt hozzáférhetetlenekké váltak. Az iskolában elhelyezett letéti könyvtárak jó része gyermekkönyvtárrá lett: legtöbb helyen a felnőttek könyvelését is a gyermekek közvetítésével végzik a könyvtárosok. Igen kényelmes megoldás, de egyáltalán nem nevezhető jónak, különösen ha rendszerré válik. Önálló helyiség felszereléssel (ahol erre mód van, kultúrotthonon belül) az önálló községi könyvtárak mintájára: ez lehet a fejlődés iránya.

A letéti könyvtárosok állandó cserélődése megszűnik a tiszteletdíj kérdésének megoldásával. Az 1957. április 1-vel életbe léptetett tiszteletdíj-rendszer megteremtette a rendszeres díjazás elvi alapját. Ezt a jelenlegi negyedéves díjazási rendszert kell továbbfejleszteni úgy, hogy később magasabb összegű rendszeres havi díjazásban részesülhessenek a könyvtárosok. Ebben az esetben a könyvtáros a reá bízott vagyonért teljes anyagi felelősséggel tartozik. A letéti könyvtárak dologi kiadását a községi tanácsok költségvetésében kell biztosítani nemcsak elvileg, hanem gyakorlatilag is. Jelenleg ugyanis másutt, a megyei, illetve a járási könyvtárak költségvetésében szerepel a havi 200 forint egy-egy könyvtár támogatására.

A járási könyvtárak rendszerének kiépítését be kell fejezni a hároméves terv során. Ez összefügg a letéti könyvtárak munkájának magasabb színvonalra való emelésével is. Járási könyvtáraink egy része ma már megalapozott munkát végez. Sajnos azonban, itt is baj van: a könyvvállománnyal, annak összetételével, bár ez a baj kisebb mértékű, mint a letéti könyvtáraknál. Nagyon kívánatos lenne — s ennek a megyei könyvtárak vezetői részére tartott legutóbbi módszertani szemináriumon majdnem minden felszólaló könyvtáros hangot adott —, ha a járási könyvtárak dolgozói a megyei könyvtárak kinevezési jogkörébe kerülnének. Ez az óhaj megyénk területén minden könyvtárosban megvan. Ilyen módon sok vitának vennénk elejét. Meggondolandó az is, nem a megyei könyvtáraknál kellene-e előirányozni a hozzájuk tartozó könyvtárhálózat (kivéve a falusi könyvtárak dologi kiadásait) költségvetését, személyi és dologi kiadásait. Ez komolyan segítené könyvtárosainkat.

Az utóbbi években a megyei könyvtárak fejlődése volt a legnagyobb. Jó néhány megyei könyvtár ma már komoly tényező a magyar könyvtári életben. Fejlődésük azonban nem egyforma. Sokszor egyes személyeken, ezeknek a helyi szervezeteknél jó „szocialista kapcsolatán” múlik egyik-másik könyvtárnak a jó (vagy rossz) eredménye. Ilyen esetlegességekre azonban nem lehet építeni. Eppen ezért szükséges lenne, hogy a minisztérium folyamatosan megvizsgálja a megyei könyvtárak munkáját, e vizsgálat alapján a könyvtárak elkészítiknek távlati tervüket, melyek hosszabb időre megszabnák a könyvtárak fejlődését. E tervekhez kellene szabni a könyvtár személyzeti, dologi kiadásait.

A hároméves terv során minden könyvtárnak döntő változást kell végrehajtani a könyvbeszerzésre szánt költségvetési keret kialakításában. Az utóbbi években lényegesen javult a könyvkiadás, számtalan olyan könyv jelenik meg, mely hosszú idő óta hiányzott a könyvtárak állományából. Figyelembe kell venni azt is, hogy a megyei könyvtárak olvasóinak érdeklődése igen erősen megnőtt az idegen nyelvű könyv- és folyóiratanyag iránt, a költségvetésben ennek következtében megfelelő valutáris keretet kell biztosítani a megyék számára. Ugyancsak figyelembe kell venni a könyvbeszerzésre szánt összegek megállapításánál azt a körülményt is, hogy a könyvek átlagos ára lényegesen nagyobb, mint a korábbi években volt.

Személyzeti téren is nagy lépést kell előre tennünk. Meg kellene végre oldani a könyvtárosok rendszeres képzését és továbbképzését, de halaszthatatlan a már régebben tervezett könyvtáros tanoncképzés bevezetése is. Ez nagy jelentőségű lenne a könyvtárak szempontjából, s sok személyzeti problémát megoldana.

Szükséges lenne, hogy a minisztérium vegye kezébe a könyvtárak közötti tapasztalatcsereket tervszerű lebonyolítását, meghagyva az egyes könyvtárak közötti saját kezdeményezésű tapasztalatcsereket. A minisztérium által tervszerűen szervezendő tapasztalatcserekek hosszabb idejük lennének, meghatározott feladattal. Ezek eredményeiről, megállapításairól értekezés, tanulmány formájában kellene beszámolni.

A felszerelés majdnem minden könyvtárunkban kiegészítésre szorul, sőt, mint a letéti könyvtáraknál már említettem, itt szinte most kell majd megteremteni a működéshez szükséges nélkülözhetetlen felszerelési tárgyak beszerzésének lehetőségeit. A járási és a megyei könyvtáraknak a katalógusszekrények hiánya okoz nagy nehézségeket. A járási könyvtárakban gondoskodni kell a feldolgozáshoz szükséges írógépek vásárlásáról is.

Végül, mit várunk a Művelődésügyi Minisztériumtól az elkövetkező időben? Röviden így foglalhatnám össze: 1. Szilárd és következetes elvi vezetést; 2. Önállóságunk továbbfejlesztését (az azonban nem zárja ki a nagyobb felelősséget részünkről); 3. Helyes személyzeti munkát, kiállást a könyvtárosokért; 4. Az 5/1956-os törvényerejű rendeletet minden illetékes tartsa be; 5. Rendszeres és alapos ellenőrzést.

A tanácsoktól pedig nagyobb megbecsülést, munkánk elismerését várjuk és nagyobb támogatást kérünk.

Szönyi László

Közművelődési könyvtárhálózatunk fejlődésében — az elért eredmények mellett is — sok a megoldatlan kérdés, melyek rendezését a hároméves tervtől, illetve a következő évek tervszerű munkájától várjuk.

De mi csak akkor tudunk eredményt elérni, ha a járási könyvtárak „mege-
rősítése” nemcsak ígéret marad. A „mege-
rősítés” nemcsak az anyagiakon múlik, ha-
nem többek között a tanácsok igazi, megértő erkölcsi támogatásától is. Véleményem
és tapasztalatom szerint, a könyvtárhálózatunk egészséges fejlődésének egyetlen jár-
ható útja: a tanácsok teljes erkölcsi és anyagi támogatásának megnyerése.

Az elmúlt években e téren bizonyos haladás tapasztalható. Mind gyakrabban
fordult elő, hogy egy-egy tanács a közsegfejlesztési alapból pár ezer forintot jutta-
tott könyváraknak is. Mi, könyvtárosok ezt nagy örömmel vettük és igyekeztünk
örömünket nyilvánosan is kifejezni. A sajtóban és *A Könyvtárosban*, szaklapunkban
nyugtáztuk a juttatásokat, azzal a hátsó gondolatral, hogy ebből okulva a többi ta-
nács is követi a példát és támogatja a könyvtárat. De így akartuk serkenteni a többi
könyvtáros kartársat is, hogy ők is igyekezzenek valamit „kiharcolni” az egyes,
mereven elzárkózó tanácsoktól. Igaz, hogy a tanácsoknak a közsegfejlesztési alap-
ból rendkívül sokoldalúan kell gazdálkodniok, ez azonban nem jelentheti azt, hogy
a könyvet, illetve könyvtárat teljesen mellőzzék. Tapasztalatom szerint csak igen
kevés tanácsfunkcionárius érti meg valóban, hogy a könyv a szocialista iskolán kí-
vüli nevelés legfontosabb eszköze.

Ha megvizsgáljuk, hogy a jelenlegi állami költségvetés milyen fejlődési lehetősé-
get ad a járási könyvtárak fejlesztésére, megállapíthatjuk, hogy helyzetünk nem
biztató. Véleményem szerint, ha könyvtárunkon, a kiskunhalasi Járási Könyvtáron
kívül megvizsgáljuk több könyvtár hasonló adatait is, nem sok eltérést tapasztalunk
és jobb eredményt sem találunk. Beszéljenek tehát a számok! (A számadatokban a
helyi és hálózati adatok együttesen vannak feltüntetve.) Az 1953-as-első félévi ada-
tokat összehasonlítva az 1957-es első félévi adatokkal, a következő képet nyerjük:

	1953 első félév	1957 első félév
Beszerzett könyvek száma	4 059 db	723 db
Beszerzett könyvek értéke	69 000 Ft	10 000 Ft
Az olvasók száma	3 726 fő	7 613 fő
A kölcsönzött kötetek száma	47 345	106 012 kötet

Ha a gyarapodást nézzük, elszomorító képet kapunk: az 1953. év első felében be-
szerzett könyvvállománynak az 1957. év azonos időszakában beszerzett könyvmennyi-
ség csak $\frac{1}{6}$ része, és a költségvetési hitelkeret összege is csak $\frac{1}{7}$ részét teszi ki az
1953. évinek. A forgalmi adatokat vizsgálva viszont azt látjuk, hogy az olvasók száma
1953-hoz képest több mint kétszeresére, a kölcsönzések száma a hasonló időszakhoz
viszonyítva pedig ugyancsak több mint kétszeresére növekedett. Természetesen itt
még figyelembe kell venni a könyvek nagyfokú elhasználódását is, melyreik tudatá-
ban látjuk, hogy ilyen „állománygyarapítás” mellett nem nő az állomány mennyi-
sége, sőt már most is bizonyos csökkenő irányvonalat mutat a múlt év azonos idő-
szakához viszonyítva. A csökkenés még tovább fokozódik, mivel 1957 harmadik ne-
gyedére a helyi és hálózati állománygyarapításra összesen 4300 forint keret áll ren-
delkezésünkre. Ez azt jelenti, hogy a már jelenleg is maximálisan igénybe vett köny-
vek nagy része selejt lesz, illetve kötésre vár majd. Sajnos, kötési keretünk az 1953.
év első felében kapott 4000 forinttal szemben csak 1000 forint volt az idén. Ez nem-
csak az állomány állandó csökkenésével jár, hanem azzal is, hogy az olvasók igényét
csak korlátozottan tudjuk kielégíteni, az olvasók elmaradnak a könyv-
tárból.

Nehéz helyzetünket mindannyian ismerjük és ha két könyvtáros találkozik, ezt
vitatják meg legelőször. Mégis fontosnak tartom, hogy szembenézzünk a tényekkel és
foglalkozzunk a kérdéssel, mert ha csak a járási könyvtárosoknak kell „harcolniok”
egy-egy tanács elnökével, hogy adjon a könyvtárnak is valamit, ne csak ígéretet,
ettől bizony a számadatokban bemutatott állapot nem sokat fog javulni.

Igen sokunkban felvetődött a kérdés, mi a teendő? Lehet, hogy az 1956. évi tör-
vényerejű rendelet és az 1018/1956. M. T. határozat bizonyos javulást hoz. Azonban
e téren már van tapasztalatunk. Ismerjük például a 2042/13/1952. M. T. határozatot,
amelyből sok minden nem valósult meg. Alaposan meg kellene vizsgálni, milyen
módon lehetne az új rendeletnek minden téren érvényt szerezni. Többek között fon-
tosnak találnám például, hogy az Országos Könyvtárügyi Tanács az egyéb szak-
bizottságok mellett hozzon létre egy olyan bizottságot, mely behatóan: tanulmányozná

a közművelődési könyvtárhálózat nehéz helyzetét és azt a tények alapján a Könyvtárügyi Tanácsban keresztül az illetékesek elé tárná abból a célból, hogy már az új hároméves tervben megfelelően biztosítsa legyen a közművelődési könyvtárhálózat fejlődése. Helyes volna a közművelődési könyvtárhálózat problémáiról nyilvános vitát indítani A Könyvtárosban. *(A helyzet elemzését az Országos Könyvtárügyi Tanács könyvtárpolitikai szakbizottsága már elvégezte, a tanács foglalkozik a kérdéssel. Sallai Istvánnak A Könyvtáros előző havi és mostani számában e tárgyról írott cikkei is tulajdonképpen vitacikkek, céljuk, hogy az illetékesek felfigyeljenek közművelődési könyvtárügyünk nehéz helyzetére. — A szerk.)*

Az eddigiekben a legégetőbb kérdéssel foglalkoztam, de van még más megoldásra váró feladat is. Elsősorban egyszerűen rendezni kell a hálózatot. Az előző években — főleg a körzeti könyvtári rendszer idejében — sokszor csak azért létesítettek új könyvtárt, hogy eggyel több legyen. Így jött létre sok névleges könyvtár, melyben csak kikölcsönözték a könyvet, de a könyv többé nem került vissza a könyvtárba, elveszett. Véleményem szerint — mi a gyakorlatban így járunk el — egy község területén egy könyvtár legyen, de annak életképesnek kell lennie. Eddig, ha ugyanabban a községben volt két tsz, mindkettőben „működött” letéti könyvtár is a községi könyvtár mellett. Ezekben a letéti könyvtárakban azonban a könyvek nagy része elkallódott, előfordult, hogy egyáltalán nem kölcsönöztek, elzárva, használatlanul porosodtak bennük a könyvek. Ugyarakkor a községi könyvtáros nem tudta kielégíteni olvasóinak igényét. Nézetem szerint alapos meg gondolás után rendezni kell hálózatunkat és az életképtelen könyvtárakat meg kell szüntetni. Az összevonás az egész könyvtári munka javulását magával hozza. Erre példa a járá-sunkban levő Borota községben végrehajtott átszervezés: jelenleg egy községi könyvtár működik 960 kötetes állománnyal, ez azonban háromszor akkora forgalmat bonyolít le, mint előbb a három kis könyvtár. Az olvasók száma pedig 34%-kal emelkedett, a három letéti könyvtár olvasóinak számához viszonyítva

A könyvtárak belső és módszertani munkájával is szeretnék foglalkozni. Ahhoz, hogy hálózatunkban folyamatos és tervszerű legyen a könyvtárak szakmai fejlődése, nélkülözhetetlen, hogy a járási könyvtárban a könyvtári „belső” munka a lehető legtökéletesebb legyen. Ez az állandó raktári rend biztosítását, pontos kölcsönzési eljárást és nyilvántartásokat, valamint az állományt hiszen tükröző katalógushálóza-tot követel. Nem egy esetben tapasztaltam, hogy népkönyvtárosaink igyekeznek megvalósítani a hálózatban is azt, amit a járási könyvtárunkban tapasztalnak. A módszertani munkának ugyancsak fontos eszköze az azonos körülmények között dolgozó és hasonló színvonalat elért könyvtárak közötti tapasztalatsere. Az elmúlt években igen sokat javított az egész könyvtári munkán, hogy népkönyvtárosaink részére egy-kétnapos gyakorlati tapasztalatszerét, illetve továbbképzést tudunk rendezni. Egy-egy ilyen tapasztalatsere alkalmával — amilyeneket az elmúlt években valamely jól működő községi könyvtárban rendeztünk — sikerült elérni, hogy olyan könyvtárosok, akik eddig igen gyenge eredményt értek el, ma már jó közepes eredménnyel dolgoznak. A közművelődési könyvtári hálózat egyik legfontosabb ága a népkönyvtárosok által a faluban végzett könyvtári munka. E munka elengedhetetlen alapfeltétele, hogy szakmailag képzett és megfelelő pedagógiai érzékkel bíró könyvtárosok álljanak mindenütt az olvasók rendelkezésére. Feltétlenül szükséges tehát, hogy szervezetté tegyék a népkönyvtárosok továbbképzését is. Erre legalkalmasabb a már bevált, egy-egy jól működő községi könyvtárban tartandó egy-két napos továbbképzés, amelyen a résztvevők öt-hat fő a közvetlen környező községből. Az anyagi alapot a hároméves tervben kell biztosítani az ilyenfajta képzéshez.

Végül egy javaslat a járási könyvtár helyi tevékenységével kapcsolatban. Nézetem szerint, valamint a kiskunhalasi városi tanács elnökének nézete szerint is, a járás székhelyén helyi kölcsönzést ellátó könyvtárnak mint városi könyvtárnak kellene működnie. Javaslatom indokaként hadd mondjam el a városi tanács elnökének, valamint pénzügyi szakembereinek a véleményét: szerintük a kiskunhalasi városi tanács — ha a könyvtár városi könyvtárként működne — mintegy 50—60 ezer forintot tudna adni a könyvtár részére könyvbeszerzésre. Ez az összeg nem községfejlesztési alaphól, hanem úgynevezett városi nyereségrészesedésből eredne. Szerintem ez megoldható ugyanazon a módon, mint az önálló községi könyvtáraknál, ahol a költségvetési hitel a községi költségvetésben szerepel. Megmaradna továbbra is a járási könyvtár módszertani irányító feladata a járás területén, ezáltal a járási tanács maradna továbbra is a falusi könyvtárak gazdája, de ugyanakkor a járási könyvtár városi részlege a városi tanács költségvetésébe kerülne. Ezáltal viszont biztosítani lehetne a városi tanács fokozottabb anyagi és erkölcsi támogatását a járási könyvtár helyi tevékenysége és részlege számára.

Martónosi Pál

A KOSSUTH KIADÓ ÉS A KÖNYVTÁROSOK

POLITIKAI KÖNYVKIADÁSUNK és a könyvterjesztés az elmúlt években magán viselte mindazoknak a hibáknak bélyegét, melyek egész politikai életünket jellemezték. Bár a volt Szikra kiadáspolitikája helyes volt fő irányvonalában, egy időben bizonyos fajta bürokratizmus uralkodott el rajta. Például túlméreteztük a terveket, a példányszámokat, sok gyenge, dogmatikus mű is napvilágot látott; olyan írásművek jelentek meg, melyek alig számíthatnak érdeklődésre; ugyanakkor pedig megválaszolatlan maradt az élet által felvetett sok probléma, vagy a hozzányúltak is ezekhez a kérdésekhez, a feldolgozás módja, elvont mondanivalója, szürke stílusa, kinyilatkoztató jellege miatt csak keveseket tudott meggyőzni, s nagyrészen idegen maradt az olvasók számára. Emiatt eladatlan készletek halmozódtak fel a könyvkereskedésekben, sőt a megvásárolt könyvek egy része is érintetlenül porosodott a könyvtárak, vagy az otthonok polcain.

Az SZKP XX. Kongresszusa, majd az ellenforradalom leverése után javult a helyzet. Megnőtt a politikai kérdések iránti érdeklődés. Óriási tömegek figyelik a párt szavát, merre mutatja az utat a stabilizálódás, a továbbfejlődés felé, s jobban előtérbe kerültek a nemzetközi kérdések is. Kiadáspolitikánk közelebb jutott az élethez, s ez is hozzájárult ahhoz, hogy ma az utánnomás a legnagyobb gondunk.

De az eredményeket tovább kívánjuk fejleszteni. Mit kér a kiadó a könyvtárosoktól? Azt, hogy munkájuk során szüntelenül tanulmányozzák az olvasók kívánságait, gyűjtsék össze észrevételeiket, gondolkozzanak rajta, milyen témájú kiadványokkal lehetne felkelteni a politikai könyveket ma még alig olvasók érdeklődését.

A KÖNYVTÁROSOK ne várjanak felkérésre! Írják meg véleményüket, kívánságaikat a kiadónak, frissiben továbbítsák az olvasók óhajait. Egy könyv vagy brosúra megjelenése sok időt vesz igénybe, különösen ha már a tervezésnél is az igények mögött kullogunk. A könyvtárosok észrevételei a papírgazdálkodás, a szűk nyomdai kapacitás kihasználása terén is sokat segíthetnek népgazdaságunknak; sok utánnomási költség takarítható meg, ha idejében jelzik a várható érdeklődést, tehát vegyenek részt a helyes kiadáspolitika kialakításában. A magunk részéről ígérjük, hogy minden javaslatot, észrevételt megfontolunk és véleményünkről tájékoztatjuk a könyvtárosokat. A jövőben jó előre ismertetni

kívánjuk kiadási terveinket, az egyes könyvekről még megjelenés előtt értesítést küldünk.

Ami a könyvek propagandáját illeti: minden kulturmunkás egyetért abban, hogy nem lehet öntudatos, művelt polgára a szocialista hazának az, aki politikailag képzetlen, aki a legfontosabb bel- és külpolitikai kérdésekben tájékozatlan. (Az ilyenek könnyen áldozatul esnek a reakciós hírverések és — mint októberben láttuk — saját érdekeik ellen is mozgósíthatók.)

A könyvtárosok ügyes reklámmal, okos érveléssel felkelthetik az érdeklődést a legfontosabb politikai kiadványok iránt is. De nem mondhatjuk, hogy a többi már a könyv dolga. A könyvtáros sok nehézségen átgépezheti az olvasót, ha kitapogatja, hogy egy-egy ember érdeklődésének, képzettségének, politikai, világnézeti fejlettségének megfelelően mire van leginkább szüksége. (Ilyen jó tanácsokat bizonyára már garmadával kaptak a könyvtárosok; sok helyen jó eredménnyel végzik a politikai és világnézeti nevelőmunkát; de ha ez az aktivitás általános jelenség lenne, akkor százával kellene kapnunk leveleket, hogy milyen kiadványokra van szükség, hiszen a felvilágosító munka sok ága alig kap még valami támogatást a könyvkiadástól.)

Szívesen bocsátunk a könyvtárak rendelkezésére prospektusokat, plakátokat, felkérünk előadókat könyvismertetések, viták tartására, s minden egyéb eszközzel támogatni kívánjuk a könyvek propagandáját.

A HARMADIK NEGYEDÉVI kiadványaink közül a legnagyobb gondot azoknak a könyveknek népszerűsítésére szeretnők fordítani, melyek a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulójának tiszteletére jelennek meg. Közzétesszük *Clara Zetkin* visszaemlékezéseit Leninre, egy másik kötetet Lenin legközelebbi hozzátartozóinak visszaemlékezéseivel, egy harmadikban pedig Lenin sófőrdje, *Sz. Gil* meséli el élményeit Leninről. Mind a három munka olyan oldalról mutatja meg Lenint, amelyet a magyar olvasók még kevésbé ismernek. Nagy érdeklődésre tarthat számot John Reed kiváló amerikai újságírónak *Tíz nap, amely megremegettette a világot* című riportkönyve. A szerző 1917-ben jelen volt a petrográdi eseményeknél, ellátogatott a forradalmi Moszkvába. Könyvét 1919-ben jelentette meg Amerikában.

A művet Krupszkaja fordította oroszra és Lenin írt hozzá előszót. E híres könyv-

nek ez az első teljes magyar nyelvű kiadása.

A proletárnemzetköziség eszméje mellett tesznek tanúbizonyságot azok a kiadványok, melyek a Nagy Októberi Szocialista Forradalom magyar harcosaival, illetve a forradalom magyarországi hatásával foglalkoznak. A *Magyarok a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban* című gyűjteményből megismerhetjük azokat a hazafiakat, akik fegyverrel harcoltak az orosz polgárháborúban a szovjet hatalomért és saját népük felszabadításáért. *Ligeti Károlyról* külön munka jelenik meg. E kiváló forradalmár az omszki hadifoglyok vezetője volt, a fehérgárdista ellenforradalmárok 1919-ben kivégezték. *Ahogy a kortársak látták* című dokumentumgyűjtemény a korabeli magyar sajtóból közöl cikkeket, fényképeket, karikatúrákat.

A fenti könyvekről prospektus is megjelenik. Kérjük a könyvtárosokat, tegyék olyan helyre, ahol az olvasók könnyen hozzáférhetnek. (Elnézést az ilyen apró tanácsokért, de bizony már láttunk könyvtárakban prospektusokat dekoráció gyanánt a falra szegezve.)

Talán felkeltené az érdeklődést az évfordulóra megjelenő könyvekből összeállított (nyilván a többi kiadónak erre az alkalomra megjelenő termékeiből is) dekoratív, izlésesen elhelyezett tábla. E célra rendelkezésre bocsáthatunk könyvfedőlapokat is.

Magyarok a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és Ahogy a kortársak látták című kiadványok alkalmasak arra is, hogy azok alapján kiállítások készüljenek, kiegészítve helyi anyagokkal. A megyében, városban bizonyára akad jó néhány volt hadifogoly, aki részt vett az

oroszországi forradalmi harcokban s — különösen a könyvtárt látogatók számára — fiatalnak — elmesélheti élményeit. Valószínűleg nemcsak országos viszonylatban lehet egy kötetre való dokumentumanyagot összegyűjteni a forradalom magyarországi hatásáról, hanem a megyékben és városokban is sok ilyen akad. A levéltárak, régi újságok, helyi monográfiák olyan tényekre vehetnek fényt, amelyek összegyűjtve kitesznek egy kiállításhoz való anyagot. A békéscsabai megyei könyvtár az őszre tervezett, a könyv fejlődéséről szóló kiállításába szervesen beépíti a politikai kiadványok történetét dokumentáló anyagokat is.

A KÖNYVPROPAGANDÁBAN sokat segíthetnek a párt és tömegszervezetek is. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulójára készülő kiadványok népszerűsítésében például elsősorban a Magyar Szovjet Baráti Társaság.

Fölmerül a kérdés, miért lépjenek ki a könyvtár falai közül a könyvtárosok? Mi, kiadói munkatársak úgy érezzük, magunk sem elégedhetünk meg annyival, hogy könyveinket eljuttatjuk az üzletekbe, pártszervezetekbe, könyvtárakba. Azaz is törődünk kell, hogy a kiadványok azokhoz jussanak el és mondanivalójukkal azokra hassanak, akikhez szólnak. Nem kétséges, hogy a könyvtárosok is latbavetik sok éves tapasztalataikat, olvasottságukat s kezdeményezőivé, valóságos kovácsává válnak a párt és tömegszervezetek segítségével kibontakozó könyvpropagandának. Csak ezzel segíthetik elő, hogy újabb száz- és százvezrek váljanak művelt, önállóan gondolkodni tudó állampolgáraivá a szocialista hazánknak.

Góby Józsefné

AZ 1946-BAN ELHUNYT GERHART HAUPTMANN könyvtára jelenleg a berlini Városi Könyvtárban van katalógizálás alatt. Állománya mintegy 6000 kötet és számos kézirat. Különleges értékét a költő széljegyzetei és megjegyzései adják, amelyeket az elhunyt költő az egyes könyvekben írt. A szóban forgó megjegyzéseket még nem dolgozták fel. (Neues Deutschland)

★

ANGLIÁBAN MEGJELENT az időszaki kiadványokról készülő központi katalógus I. kötete. A tervek szerint a katalógus négy kötetből áll és 440 angol könyvtárnak írási 140 000 folyóirat címét öleli fel. A katalógus betűrendes. A kiadványon 16 évig dolgoztak. (Bibliotekarz)

★

A DÁN KÖNYVTÁROS EGYESÜLET fennállásának 50. évfordulójára alkalmából dokumentumfilm készült, amely bemutatja a különféle típusú könyvtárak munkáját. A film vetítése mintegy 30 percig tart. (Bibliotekarz.)

KEVES AZ OLVASÓTERMI FERŐHELYEK SZÁMA Lengyelország fővárosában. A főváros egyetemén és főiskoláin több mint 30 000 diák tanul. Ugyanakkor a könyvtári olvasótermek ferőhelyeinek száma csak kb. 3000. A diákokon kívül azonban igen sok más olvasó, kutató stb. is látogatója a fővárosi könyvtárakat. (Trybuna Ludu.)

★

KÉTEZER SZEMÉLYT KÉRDEZETT MEG R. H. Lagenbridge angol köziró, mi készítette őket arra, hogy könyvet vásároljanak. A kérdőívek feldolgozása után megállapította, hogy a megkérdezettek 20%-a a barátok tanácsára hallgatott, 20%-a a könyvkereskedések által küldött könyvjegyzékek alapján határozta el magát könyvvásárlásra, 15% a lapokat és a folyóiratokat jelölte meg a vásárlási elhatározás forrásául, 12% a könyvkereskedők előfizettségűjtő ívei, 6% a hirdetések alapján és 1,5% a televízió könyvpropagandájának eredményeként vásárolt könyvet. (Citale)

A megyei és járási könyvtárak néhány időszerű kérdéséről

Művelődéspolitikánkban ma az a törekvés érvényesül, hogy az irányítás és az ügyvitel az igazgatási szervektől mindinkább az egyes művelődésügyi intézményekhez toldódik át. Ez a törekvés látszik a Művelődésügyi Minisztérium munkájában is, amely mint főhatóság csak a legfelsőbb elvi irányítást tartja meg s a feladatok jó részét — régebbi gyakorlatától eltérően — a szakmai intézményeknek adja át. Ez a szándék hozta létre pl. a Népművelési Tudományos Intézetet is. A megyei, városi és a járási tanácsok mellett működő népművelési szervek erős létszámcsökkenése (a megyei népművelési osztályokból csoport lett, a járásokban pedig megszűnt a népművelési csoport és egy művelődésügyi előadó látja el mind az oktatási, mind a népművelési feladatokat) következtében az ügyvitel egyre inkább a népművelési intézményekre (művelődési házak stb.) toldódik át.

A cél megvalósítása néha komoly átszervezéssel is jár. A múltban gyakran láttuk, hogy ha valamely szervünk vagy intézményünk nem tudta kielégítően megoldani feladatát, az átszervezésben vélték megtalálni a csodaszert, amely minden bajon segít, ahelyett, hogy a meglevő intézmény működését igazították volna az élet-szabta követelményekhez. Ma ezen a téren sokkal óvatosabban és körültekintőbben kell eljárni. Bármiféle átszervezést hajtunk végre a jövőben, erősen figyelembe kell venni az eddigi fejlődést, a múlt tradícióit, továbbá azt a rendkívül fontos alapelvet, hogy az intézmények mindig annak a közületnek, szervnek a hatáskörébe kerüljenek, amelynek érdeke az érintett intézmény fenntartása. Különben csak állandó erőfeszítéssel tartható fenn, s ha ez csak egy pillanatra is megszűnik, a kérdéses intézmény szappanbukorékként pukkan szét.

Vidéki állami közművelődési könyvtárainkra térve, mindenekelőtt azt kell megvizsgálnunk, hogy szervezetünk megfelel-e fentebb vázolt követelményeknek, biztosítva van-e továbbfejlődésük, hova kell fejlődniük.

Legutóbbi cikkemben már szoltam arról, hogy a falusi könyvtárak továbbfejlődését csak akkor látjuk biztosítva, ha azokat a művelődési otthonokba, vagy önálló helyiségbe helyezük (feltéve, ha a művelődési otthonok élnek és működnek) és olyan intézményekké szervezzük, amelyek fenntartását helyi erőforrások biztosítják.

Egyébként vidéki könyvtáraink élete azt mutatja, hogy az irányítás munkája eddig is csaknem mindenütt a hálózati központokban, tehát a megyei és a járási könyvtárakban folyt. Ez nemcsak a bevezetőben ismertetett elv helyességét bizonyítja, de megmutatja fejlődésük kívánatos irányát is: megyei és járási könyvtárainkat még szilárdabb intézményekké tenni s az eddigi módszertani, szakmai irányítói tevékenységükön felül további *igazgatási funkciókkal is ellátni*. Ez a tanácsok jogkörét nemhogy gyengítené, de erősítené, mint hogy a könyvtárak a *tanácsok* intézményei s a tanácsok válláról vesznek le egy csomó gondot. Szakterületük kérdéseit és igényeit a legjobban ismerik s ezért inkább biztosíthatják a hálózat helyes fejlődését, mint a tanácsok hivatali szervei.

Nézzük meg elsősorban, hogy megyei könyvtári területen mik a teendők: A megyei könyvtárakat különböző létszámmal ugyan, de egységes szervezeti keretekkel indították meg. Ma azonban olyan fejlődési szakaszban vannak, hogy a helyi viszonyoktól függően (az általuk irányított terület nagysága, a székhely művelődéspolitikai jelentősége, más könyvtárak jelenléte stb.) hosszabb távra egyenként külön-külön kell megállapítani fejlődésük további irányát, saját feladataikat, gyűjtőkörüket s ennek alapján kell megállapítani *új szervezeti szabályzatukat*, amely nemcsak funkcióikat s ebből folyó belső szervezeteiket, hanem határozottan kifejezésre juttatja a megyei hálózat átfogóbb irányítását: biztosító kiszélesedett jogkörüket is. A megyei és a járási népművelési apparátus leszükitése miatt magának a megyei könyvtárnak kell biztosítani az egész hálózatban a megfelelő könyvtári személyzetet. Ki kell szélesíteni a megyei könyvtárak vezetőjének kinevezési jogkörét. A megyei könyvtár dolgozóinak kinevezése a megyei könyvtár vezetőjének feladata. Keresztül kell vinni mindenhol, hogy a járási és a városi könyvtárak vezetőit a megyei könyvtár vezetőjének javaslata, illetve hozzájárulása nélkül ne nevezzék ki, ne bocsássák el. (Meg lehetne gondolni a kinevezéseknek teljesén a megyei könyvtár hatáskörébe utalását is.) A járási és városi könyvtárak beosztott dolgozóinak kinevezését a járási, illetve városi könyvtár vezetőjének feladatává kell tenni, a *megyei könyvtár vezetőjének hozzájárulásával*. Ez a kérdés azért kíván különös hangsúlyt, mert eddigi tapasztalataink szerint egy-egy terület eredmé-

nyes munkája a könyvtárosok megfelelő kiválasztásán múlik.

Mivel a megyei könyvtárak a helyörténeti irodalom gyűjtése és feldolgozása tekintetében tudományos feladatokat kapnak, ennek ellátása céljából rendeletben kellene kimondani, hogy a megyei könyvtár kötelese példányt kapjon a területén működő nyomdától. (Ezt a legjobb megyei könyvtárak egyébként már rendelet nélkül is elérték.)

A helyörténeti anyag gyűjtése miatt ma már minden megyei könyvtár tárol olyan anyagot is, amelyet a fennálló rendelkezések szerint zárt anyagként kell kezelni. A zárt anyag kérdése eddig csak az Országos Széchényi Könyvtárra volt szabályozva. Szükséges volna tehát rendeletben szabályozni a zárt anyag kérdését és kimondani, hogy a megyei könyvtárakban is legyenek zárt részek.

Azokban a megyei könyvtárakban, ahol a munka színvonala megkívánja, tudományos kutatói státus, ahol pedig sok az idegen nyelvű anyag, nyelvpótlék rendszeresítése is kívánatos volna.

A járásai könyvtárak is bevált szilárd hálózatot alkotnak, ma azonban még 20 járásai székhelyünk van járásai könyvtár nélkül. A legsúlyosabb a helyzet Pest megyében, ahol 4 járásnak nincs járásai könyvtára és a tanács által igen mostohán kezelt megyei könyvtárnak 5 járás területén kell ellátnia a járásai könyvtári teendőket is. Mivel országosan 20 járásnak nincs járásai könyvtára, az első pillanatra úgy látszik, mintha 3 főt számítva könyvtáranként, összesen 60 státusra volna szükség a hálózat teljes kiépítésére. Ez azonban egyáltalán nincs így. Egy kivétellel ugyanis a kérdéses járásai székhelyeken már működnek önálló községi könyvtárak. Egyébként pedig túlhaladottnak kell tekintenünk azt az álláspontot, hogy minden járásai könyvtár létszáma legalább 3 fő legyen. Ott, ahol a járásai székhely kis lélekszámú község, és a járásban a községek száma nem lépi túl a 20—25-öt, 2 személy is elegendő. A megyei könyvtárak vezetői már régebben is felismerték ezt és a járásai hálózat teljessége érdekében 2 főnyi létszámú járásai könyvtárakat hoztak létre, és más járásokból vagy önálló községek könyvtáraiból vettek át állásokat. A mechanikusan alkalmazott 3 fő több helyen soknak bizonyult. Ma is ehhez az eszközöz kell nyúlni. Az a járás ugyanis, amely ma több járás területi munkáját látja el, egy dolgozót rendszerint átadhat a szervezendő új járásai könyvtárba. Az új, csökkentett létszámú járásai könyvtárak létrehozása tehát lényegében nem létszámkérdés. A járásai hálózat teljes ki-

építésére hozzávetőleg mintegy 4—6 státus szükséges az egész országban.

Az új járásai könyvtárak könyvvállománya bizonyos mértékben szintén biztosítva van. A helyi kölcsönzési anyag jelentős része kikerül az önálló községi könyvtárak anyagából, a letéti állományt pedig a régi járásai könyvtárakból kell átvinni.

A megyei könyvtárak által régebben státus és beruházási hitelek nélkül szervezett járásai könyvtárak példája azonban arra figyelmeztet, hogy megfelelő beruházási hitelek biztosítása nélkül nem szabad többé járásai könyvtárakat létrehozni. Az így létrejött járásai könyvtárak jó részének ugyanis rendkívül hiányos és gyakran nem kielégítő az elhelyezése. Mikor még működött a Népkönyvtári Központ, az akkori igényeknek megfelelően jól felszerelte az általa szervezett járásai könyvtárakat. Sajnos, ezt nem mondhatjuk el egyértelműen az újabban létrehozottakról.

A járásai hálózat kiépítése azonban nemcsak a hiányzó könyvtárak létrehozását jelenti. A meglévő könyvtárak személyzeti létszámában ugyanis meglehetősen nagy aránytalanságok találhatók. A két személlyel dolgozó járásai könyvtárak szervezése kiküszöböl ugyan bizonyos aránytalanságokat, azonban ne higyük, hogy ezzel minden aránytalanság megszűnik. Vannak olyan járások, ahol a járásai székhely nagyobb lélekszámú város, e városok kulturális múltja és helyzete nagyobb igények kielégítését kívánja meg. Az itt működő ún. kiemelt járásai könyvtárak helyzetét egyenként meg kell vizsgálni és személyzeti létszámukat a szükséghez képest ki kell egészíteni. A legkirívóbb példa Pápa, ahol a 30 ezer lakosú iskolavárosban működő járásai könyvtár 62 letéti könyvtár munkáját irányítja 4 dolgozóval! Az itteni feladatok egyáltalán nem állnak arányban azzal a munkával, ami egy 20—30 falusi könyvtárat irányító, kislétszámú faluban működő járásai könyvtárra hárul.

Rendkívül súlyosan vetődik fel a járásai könyvtárak személyzeti problémája. Már a múltban is megvolt az a törekvés, hogy a járásai könyvtárosok fizetését a pedagógusokéhoz kell igazítani. Hogy ez a múltban nem sikerült, arra bizonyították a járásai könyvtárakban régebben rendszeresített 718-as kulcsszámú állás, amely 785 Ft fizetéssel járt. A járásai könyvtárakat, mint *közművelődési intézményeket* az iskolákkal kell egy tekintetbe venni. A könyvtárosok fizetését a pedagógusokéhoz kell igazítani, de nemcsak alkalmilag, hanem úgy kell megoldani fizetési rendszerüket, hogy a későbbi fizetésrendezések alkalmával se

maradjanak el a pedagógusoktól. Ez azért is fontos, hogy a jó pedagógusok is érdemesnek tartsák, hogy munkát vállaljanak a járási könyvtárakban. Végül meg kell említenünk, hogy a járási könyvtárak könyvellátási keretei annyira alacsonyok, hogy a járási és a falusi könyvtárak állománya nem gyarapszik, hanem a túlzott mértékben igénybevett legjobb könyvek rohamos pusztulása következtében sok helyen inkább csökken, mindenesetre távol áll attól, hogy a megnövekedett igényeket kielégítse. Ez az egyik fő oka annak is, pl. hogy járási és falusi könyvtáraink minden könyvtári propagandatevékenységtől húzódoznak.

Bevezető soraimban említettem, hogy csak azok az intézmények szállardak, amelyekhez a fenntartó közösségnek szoros érdeke fűződik. A múltból megmaradt közművelődési könyvtáraink csaknem mind városi intézmények voltak. A megyei és járási könyvtárak rendszerének kialakításakor, sajnos, nem vettük figyelembe sem a tradíciókat, sem pedig a városi könyvtárak természetes helyét, hanem az egész országban egyöntetűen átadták a megyei székhelyeken levő városi könyvtárakat a megyei tanácsoknak, a járási székhelyeken pedig a járási tanácsoknak, a városok tiltakozása ellenére. Sokan úgy vélik, hogy a régi városi könyvtárakat egyszerűen vissza kell adni. A kérdésben nem könnyű állást foglalni, mert az azóta történt fejlődést nem szabad figyelmen kívül hagyni. Könnyelműen nem szabad tehát semmi-féle átszervezéshez fogni.

Magyei könyvtáraink szervezése idején a megyeszékhelyek tanácsai mindenütt alá voltak rendelve a megyei tanácsoknak. Ma azonban már vannak olyan megyeszékhelyek, ahol a megyei tanács a városi tanáccsal mellérendelt viszonyban van, a városi könyvtári funkciót tehát olyan könyvtárak látják el, amelyeknek jogilag semmi közük nincs a városhoz. Ez az állapot nem jelent mindig bajt, mert ahol a város ismeri a könyvtáraknak a város életében betöltött szerepét, a város jelentős anyagi és egyéb segítséget nyújt a megyei könyvtárnak, noha az egy másik tanácsi illetékesébe tartozik. Így van ez pl. Miskolcon a két tanács jó együttműködése folytán. Nem mondhatjuk el ugyanezt Debrecenről, amelynek nagymúltú, kítűnően működő városi könyvtára volt, s a város részéről ma a könyvtár visszaszerzésére irányuló törekvések mutatkoznak.

Sokkal kirívóbb a helyzet egyes járási könyvtárak kérdésében. Sopron, Pápa, Nagykanizsa, Baja stb. jelentős városok, egyes helyeken nagy könyvtári múlttal. Ezek a helyeken a városi funkció lényegesen jelentősebb, mint a hálózati. A

városoknak a járásokkal ellentétben jó-vedelmező vállalataik vannak, amelyekből intézményeiket inkább tudják segíteni, mint a tisztán állami költségvetésre támaszkodó járások.* Érthető tehát a városi tanácsok erőfeszítése a könyvtárak visszaszerzésére.

A megoldás nem egyszerű. Az a gondolat, hogy külön legyen a városi, külön a megyei, illetve a járási könyvtár, nem volna szerencsés, mert egyrészt párhuzamos intézmények fenntartása nagy luxus, másrészt a régi körzeti könyvtárakhoz való visszatérést jelentené. Ez a szerencsétlen törekvés nyilvánul ma meg Pest megye tanácsa részéről. A tanács ahelyett, hogy évek során megfelelő feltételeket biztosított volna könyvtárának, ma azt kéri tőle számon, aminek feltételeit maga a tanács nem teremtette meg. Mivel a könyvtár helyi kölcsönzése nem fejlődhetett ki, a megye a könyvtár helyi működését egyszerűen beszüntette. Szerencsére ilyen bizzar gondolat sehol másutt nem vetődött fel az egész országban.

Ahol két egyenrangú tanács (megyei és városi, ill. járási és városi) áll egymás mellett, a tradíció, a városok aránylag nagyobb anyagi lehetősége és érdeke azt kívánná, hogy a város kezelje a könyvtárat. Ebben az esetben a megyei, illetve a járási funkciók ellátását a könyvtár a megyei, illetve járási tanácstól kapott megbízás alapján végezné. Nem lenne azért a könyvtárnak két gazdája, mert a megbízó tanács ellenőrző, illetve számonkérő szerepe pusztán arra terjedne ki, amire a megbízást adta, tehát pl. a falusi könyvtárak könyvellátására, esetleg a falusi könyvtárosok fizetésének kiutalására stb. (Természetesen, amire a Tanács megbízást adna, arra a megfelelő hitelek is biztosítania kellene.) A megoldás tetszetős, mert így az intézmény fenntartása arra hárulna, akinek a fenntartáshoz a legnagyobb érdeke fűződik, és ez a tradíciónak is, a könyvtár kultúrpolitikai szerepének is megfelel. A legnagyobb elmentmondás azonban abban van, hogy a mai fejlődés a megyei és a járási könyvtárakra mindig több és több irányítási, igazgatási feladatot ruház, s ezek a feladatok jórészt a megye, illetve a járás területére vonatkoznak. Ez viszont azt kívánja meg, hogy a könyvtárak a megyék, illetve a járások hatáskörében maradjanak. A kérdés tehát bonyolult, hozzányúltni csak alapos megfontolás után lehet. Remélhető, hogy könyvtárosaink segítenek a helyes megoldás kialakításában.

Sallai István

* Ld. Martonosi Pál cikkét mai számunkban

Hozzászólás a „Régi könyvtárosok — új könyvtárosok” c. cikkhez

Miszti László szép, gondolatokat ébresztő cikkében a régi és új könyvtárosok antagonizmusának közép-pontjába a tudományos és közművelődési könyvtárak eltérő funkcióiból folyó különbözőséget helyezi. Bár Julien Sariette alakjának felidézésével érinti a kérdést, mégis érzésünk szerint a leglényegesebb különbséget — az olvasó előtérbe kerülését — nem érzékelteti a cikk eléggé.

Emlékezetemben régi könyveket lapozva, régi könyvtárosok alakját idézve, a könyv, a könyvtár rajongó szerelmeire bukkanok, szerelmesekre, akik remegve, féltve őrzik, aggódó szeretettel gondozzák a rájuk bízott könyveket, a könyvtárat, de féltő gondoskodásukban szem elől tévesztik a célt, az alkotó emberi elme legnemesebb gyümölcsének, a tudásnak, a műveltségnek terjesztésében rejülő nagyszerű feladatot.

Az általunk, a ma „régi könyvtárosai” által még jól ismert, bennünket vérbeli könyvtárosokká nevelő kortársakban, a két világháború közötti súlyos idők könyvtárosaiban már legtöbbször belső vívódásaikban jelentkezett ez a kettőség: a könyvtárak olvasóitól a könyvtér védő könyvtáros és a könyveket az olvasó számára minél nagyobb bőségben rendelkezésre hcsátó könyvtáros típusa. Hadd elevenítsem fel e tény bizonyítására éppen az általunk, akkor fiatal könyvtárosok által, szeretve tisztelt, mindig segítő, bennünket munkatársakat s az olvasót egyaránt messzemenően őrbeigazított Rédey Tivadarnak felejthetetlen alakját. A Miszti által idézett részlet a cikk egy másik passzusával egybevetve, világosan mutatja az új és a régi könyvtáros harcát, belső vívódását. S bizonyítja azt is, hogy minden tréfálkozás, minden öngúny ellenére, az új iránt mindenkor fogékony Rédeyben is csak ekkortájt tudatosodik a könyvtáros legnagyszerűbb feladata: az olvasó „kiszolgálása”. Ez az eszmei cél, mely szazt évvel korábban Ebertben még határozott keserűséggel fogalmazódik meg, Rédeyben már a feladatot nagyszerűnek tartó, szívesen vállaló hivatástudatot kelti fel. Ennek az új, lassan formálódó, friss eszmei tartalommal felitődő tudatnak a felébresztésében nagy szerepe volt Szabó Ervinnek, az akkori modern könyvtáros-típus legpregnánsabb alakjának. Rédeyben a sorok között még ott bújkál a régi típusú könyvtáros tudata is, mely „... a ráncbaszedett és megfegyelmezett könyvanyagot elkezdi a közönségtől féltetni... Milyen természetes, mennyire megérthető ez a hajlandóság, amelyben a könyvtárt — mint az elérhető legközelebb

rend megvalósulását — öncélnak kezdi tekinteni, a maga őri, custos i szerepét pedig már-már egyenest holmi Cerberuséval összetéveszteni!... Mi, könyvtáriak ennek az olykor már önzésbe csapó féltékenységnek veszedelmesebb kísérteit ismerjük. Egymás között — tréfálkozva, de azért nem minden meggyőződés nélkül — nem egyszer mondogatjuk, hogy: a könyvtárnak csak egy igazi ellensége van: az ismeretszomj gyógyíthatatlan betegségében szenvedő közönség. Ennek igényei a könyvtári rendtartás igényeivel annyiszor kerülnek összeütközésbe, ahányszor egy-egy olvasás céljából vétkesen megkívánt könyv helyéről elmozdul.”

És az új és a régi harca tovább tartott és ott kísért sokszor munkánkban még ma is, ha nem tekintjük is már „lázádnak” a könyvet, mely a polcra kikiváncsokozik s nem tekintjük ellenségünknek az olvasni vágyó tömegeket. Könyvtárosi munkánk — a könyvtári rend s az állomány védelme — olykor öncélúvá válik, szemünk elől tévesztjük a könyvtáros legnemesebb feladatát, azt, hogy a könyvekben rejülő tudás és gondolat minél többekben, minél gyakrabban nemes szórazást nyújtó, komoly ismereteket terjesztő, embert formáló eleven erővé váljék.

Idézve a múltat s elmarasztalva régi könyvtárosaink közül azokat, akik nem ismerik és nem akarják megismerni a könyvtáros legszebb, nevelő feladatát, nem szeretném, ha ezekkel a gondolatokkal új, fiatal könyvtárosaink felmentve éreznék magukat a gondos szerzeményezés, pontos feldolgozó munka s a könyvtár egyre gyarapodó, egyre gazdagodó állományának lelkiismeretes védelme alól. Csak a két tényezőre: olvasóra és olvasmányra kiterjedő gondos figyelem egészséges szintézise lehet a jó könyvtári munka szilárd, biztos alapja.

Hivatástudatról is szól Miszti cikke. De megint csak az általános műveltségre vágyó, a tudást szomjazó olvasó és a tudományos kutató kettős szemszögéből vizsgálja a kérdést.

Semmiképpen nem akarunk itt sem általánosítani. A régi könyvtárosoknak is csak egyik típusát villantatjuk fel — amikor élesen vetjük fel a kérdést — beszélhetünk-e egyáltalán hivatástudatról azokkal a régi könyvtárosokkal kapcsolatban, akik zavartalan, elmélyült tudományos kutatásai számára biztosított sine curanok vagy még rosszabb esetben, ugródeszkanak tekintették a könyvtáros apró s bizony a múltban nem nagyon megbecsült munkáját. Várakozási időnek

a nagyobb dicsőséget, magasabb rangot, jobb anyagi megélhetést is biztosító egyetemi katedra felé.

Nem akarunk — mondtuk — általánosítani, de legyen szabad feltennünk a kérdést, nem tekint-e még ma is a „csak egy kutatónap” biztos fedezékéből egyik-másik „régii könyvtárosunk” nosztalgiaival e számokra — minden bizonnyal komoly értéket jelentő kutatásaik számára — „aranykort” jelentő idők felé. Egyetemi könyvtárosképzésünk egyik legfőbb jelentőségének, legfontosabb feladatának éppen a könyvtárosi pályára készülő fiatalok könyvtárosi hivatástudatra való nevelését tartjuk. Tudjuk jól, súlyos hibák voltak e téren is a közelmúltban. A Könyvtártudományi Tanszék mai vezetői azonban már nem tévesztik szem elől a jövő könyvtáros nemzedékének, a kultúr-munka legjelentősebb harcosainak nevelésénél ezt a talán mindennél fontosabb szempontot sem. De tudatában vannak annak is, hogy mely és alapos tudományos felkészültség, széleskörű és átfogó általános műveltség s minél gazdagabb nyelvtudás nélkül minden jó szándékú hivatástudat, kitartó akarat és buzgó, szorgalmas munka mellett sem lehet senki jó könyvtárossá.

Ennél a kérdésnél is meg kell állnunk egy percre! Egyetértünk mindenben Misztii fejtegetésével, aki az új — nehéz

munkájuk mellett esti és levelező tagozaton a főiskolai végzettséget megszerzett — könyvtárosok, sokszor erejükét szinte felülmúló erőfeszítéseiről beszél. Valóban új könyvtárosaink zöménél minden tiszteletet megérdemlő hősi korszak, hősi vállalás volt ez.

De nem állhatunk meg eddigi eredményeinknél. Új, fiatal könyvtárosainknak további erőfeszítésekkel, lassú, szívós, de most már mindig több és több örömet okozó munkával kell áthidalniok a szakadékok, mely e téren még a régi és új könyvtárosok egy része között tátong.

A régi könyvtárosoknak viszont, amennyiben még megvannak a múlt szemléletéből fakadó fogyatékosságok maradványai, le kell vetközni a tudományos gögőt, a könyvtárosi hivatással össze nem egyeztethető, kicsinyes önzést, mely tudását, ismereteit nem szívesen bocsátja sem munkatársainak, sem a könyvtár látogatóinak rendelkezésére. Rá kell ébrednie könyvtárosi hivatástudatra s egész munkája középpontjába célként az olvasót kell állítania. Csak így, két oldalról építve a mind kisebbé váló szakadékot átívelő hidat, lesz munkánk valóban egységes, célunk közös és közös eredményekben gazdag: kultúrforradalmunk célkitűzéseinek eredményes megvalósításában.

V. Waldapfel Eszter

A HELYTÖRTÉNETI gyűjteményekkel rendelkező könyvtárak hasznos segédeszközöké jutnak „A történeti statisztika forrásai” (Közgazdasági és Jogii Könyvkiadó, 460. old. 93 Ft) c., a közelmúltban megjelent könyv beszerzésével. E tanulmánykötet, amelyet Kovacsics József, a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárának vezetője szerkesztett, a magyar történelem statisztikai forrásainak (dicális összeírások, dézsmajegyzékek, urbáriális összeírások, népességszámlálások stb.) ismertetésén kívül függelékében rendkívül gazdag statisztikai táblázatot tartalmaz, tehát a legtöbb könyvtárban mint történelmi kézikönyv is használható.

AZ ORSZÁGOS MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁR negyedévenként megjelenő folyóirata, a HUNGARIAN Agricultural Review és a Veszprémi Vengerszköj Szelszkohozjajszivnojj Lityeraturii, angol és orosz nyelven tájékoztatja a külföldet a hazai agráriródomal legkiemelkedőbb új alkotásairól. A Magyar Agráriródomali Szemlét az idén német nyelven is megjelentették Ungarische Agrar-Rundschau címmel.

(O. Mg. K.)

AZ ÚJ SZAKMAI KIADVÁNYOKAT anyagterhelés miatt szeptemberi számunkban ismertetjük.

A KNER-NYOMDA ÉS A MAGYAR KÖNYVMŰVÉSZET címmel gyönyörűen illusztrált, színes hasonmásokban gazdag cikk jelent meg a „Papírpar és magyar grafika” 1957. 3—4. számában. A tanulmány szerzője Kéki B éla, a Műszaki Egyetem könyvtárának osztályvezetője, akit lapunk olvasói is jól ismernek értékes könyvtörténeti írásaiból.

VESZPRÉMI KÖNYVEK címen helytörténeti sorozatot indított a Veszprémmegyei Tanács Népművelési Osztálya. A sorozat szerkesztője Páldy Róbert, a veszprémi Megyei Könyvtár vezetője. A sorozat első kötete már meg is jelent, „Veszprém megye a szabadságküzdelmekben” címmel. A kötet Lipták Gábor és Záhonyi Ferenc közös munkája. A sorozat előkészületben levő második kötete a helyismereti kutatást elősegítő tudományos igényű mű. „A veszprémi sajtó” a Veszprém megyei hírlapok, folyóiratok és időszakii sajtótermékek bibliográfiája. A harmadik kiadvány a „Veszprém megyei életrajzok” lesz. Ez a kötet a megye történeti vagy művelődéstörténeti szempontból kiváló fiainak életrajzi adatait tartalmazza — lexikonszerűen.

A VILÁG EGYIK LEGNAGYOBB könyvkereskedése a finn Akateeminen Kirjakauppa Helsinkiben, mely 247 személyt foglalkoztat. Múlt évi forgalma elérte a 612,2 millió finn márkát.

A LONDONI BRITISH MUSEUM nyilvánosságra hozta, hogy 300 kötetből álló katalógust szándékozik kiadni, mely kereken 5 millió könyvcímét tartalmaz. A tervek szerint e hatalmas kiadvány magában foglalná a nyugati nyelveken Gutenberg óta megjelent valamennyi könyv címét.

„BIBLIOTHÈQUE MARXISTE” — Marxista könyvtár nyílt meg Párizsban május elején. Az új könyvtár a munkásmozgalomnak Franciaországban, a Szovjetunióban és más országokban megjelent irodalmát kívánja összegyűjteni.

A HAZAI KÖNYVTÁRAK SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁRAINK

Érdekes sorokat olvasunk Engels egyik művében (*A munkásosztály helyzete Angliában*) azokról a művelődési mozgalmakról, amelyek a XIX. század harmincas-egyvenes éveiben az angol munkásszervezeteket jellemezték. „Ezek a különböző, hol egyesülő, hol különváló munkáscsoportok — az egyesületek tagjai chartisták és szocialisták — saját erejükből számos iskolát és olvasótermet alapítottak, hogy emeljék a munkások szellemi színvonalát. Minden szocialista és csaknem minden chartista intézménynek, számos szakmai szervezetnek van már ilyen iskolája vagy olvasóterme... Hallottam némelykor foszlott bársonykabátos munkásokat, akik nagyobb tudással beszéltek geológiáról, csillagászatról és más tárgyakról, mint sok művelt német burzsoá. S hogy az angol proletariátusnak mennyire sikerült önálló műveltségre szert tennie, különösen megmutatkozik abban, hogy az újabb filozófiai, politikai irodalom és költészet korszakalkotó remekeit csaknem kizárólag munkások olvassák.” (Bp. 1954. 278—279. lap.) Ezek a munkásolvasótermek voltak a később szélesen kibontakozó angol közművelődési könyvtárügy előfutárai. A XIX. század folyamán Európaszerte terjednek a munkáskönyvtárak, munkásolvasótermek. A reprezentatív nagy könyvtárak mellett, amelyek alapítói a fejedelmek, az egyházak, a főurak, megindul egy — úgy mondhatnók — plebejusi könyvtári mozgalom is alulról, azzal a céllal, hogy a műveltséget általánossá tegye. Az olvasók kezdeményezésére, tagsági díjakra alapozva létesülnek egyre-másra az új típusú könyvtárak, amelyeket elsősorban ez a mélysegés *demokratizmus* jellemez.

Nem történt másképp nálunk sem. Az *Általános Munkásegylet*, melynek „a munkásság szellemi és anyagi érdekeinek óvása és előmozdítása” volt a célja, már 1868-ban programjába vette, hogy létesítendő „egy hasznos iratokból álló könyvtár”. Ezt az alapszabályok 2. §-a is kimondja. Ettől kezdve nálunk is folyik a hősi küzdelem a munkásság művelődéséért, munkáskönyvtárak szervezéséért, sokkal-sokkal előbb, mintsem hivatalos részről kezdeményezték volna a közművelődési könyvtárak ügyét. S ahogy az angol munkáskönyvtárak a jó irodalom terjesztői voltak, nálunk is ugyanez lett a cél. Ilyen értelemben foglalkozott a könyvtárak ügyével az első szakszervezeti kongresszus is 1899-ben, amikor kimondta: „a szakegyletek által létesített könyvtárak-

ban csakis a művelődésre alkalmas és tudományos értékkel bíró könyvek tartassanak”. Az sem gyengíti ennek a célkitűzésnek a komolyságát, hogy a nyomasztó szegénység miatt könyvtáraink általában fejletlenebbek voltak a külföldiekénél. Így is erjesztették társadalmunkat, s emelték szünet nélkül egy történelmi szerepre készülő osztály öntudatát.

Sajnos, még nem írták meg az 1945 előtti munkáskönyvtárak történetét. Amint azonban látunk, abból is éles fényvel világítanak azok a vezérelvek, amelyek egyben ez a fajta könyvtár megszületett: a *munkásérdekkel szolgálata*, a *Korszerűség és a demokratizmus*. A szakszervezeti könyvtárakat ma is ezekhez az eszményekhez kell mérnünk.

Tíz év eredményei

1945 után olyan kibontakozás felé indult el a szakszervezeti könyvtári mozgalom, amilyenről korábban álmodni is alig lehetett. Míg 1945 előtt alig működött 100-nál több könyvtár, 1950-ben már ilyen címmel közöl kikket a Népszava: *Közel 2000 a szakszervezeti könyvtárak száma*. Vagyis a szám meghússzorozódott. De a fejlődés még itt sem áll meg: 1953-ban elhagyjuk a 6000-et (a régi szám hatvan-szorosa!). A könyvtárak könyvvállománya ugyanakkor fokozatosan 3 millió, majd 4 millió fölé emelkedett. Ezzel a fejlődéssel a szakszervezeti könyvtárak a hazai könyvtárügy legkiterjedtebb szektorává váltak. Természetesen jelenleg már nemcsak az üzemekben működnek könyvtárak (ezért az „üzemi könyvtár” kifejezés nem is egészen helyes), hanem a kereskedelmi vállalatoknál, vasútnál, postánál, sőt a hivatalokban stb. is. Ahogy a szakszervezeti mozgalom kiterjed a dolgozók minden ágazatára, a szakszervezeti könyvtárak is a legkülönbözőbb változatosságot mutatják.

Ugyanakkor azonban eredeti jellegük mégis megmaradt.

a) Határozott *politikai arcél* jellemzi őket. Közismert, hogy a dolgozók ideológiai képzésében egyik könyvtártípus sem vitt olyan szerepet, mint épp a szakszervezeti könyvtár. A különféle tanfolyamok, szemináriumok résztvevőit — országsszerte — főleg ezek a könyvtárak látták el anyaggal. Ez a politikai jelleg oly éles volt, hogy néha túlzásokra is vezetett (volt könyvtár, pl. ahol az ideológiai könyvanyag az állomány felét is meghaladta).

b) Ami a *korszerűséget* illeti, könnyű felidézni, hogy a ma már általános új munkamódszerek legtöbbje az „üzemi” könyvtárakban jelent meg a negyvenes évek végén. Ilyenek a faliújság, a sajtótábla, a könyvismertetés, az olvasóankét s a könyvpropaganda többi módszere. A postásoknál jelenik meg hazánkban először a könyvtáruitó, a bibliobusz. Mindebben az a modern törekvés fejeződött ki, hogy a könyvtár lépjen ki a passzív várakozás állapotából, vállaljon kezdeményező szerepet. (Több könyvtár pl. célul tűzte ki, hogy az üzem dolgozóinak 30 vagy még több százalékát olvasóvá szervezi.)

c) A könyvtárak számának hatalmas megnövekedése már maga *demokratizmust* jelent. Még fokozottabban kifejeződik a demokratizmus a *műhelykönyvtár* mozgalomban. 1950 körül kezdett keresztültörni az felismerés, hogy a régi típusú állandó könyvtárak nem elégségesek. A nagvüzemek dolgozói szanaszét dolgoznak a különféle műhelyekben, még inkább szét vannak szórva a bányászok, az építőmunkások, a vasutasok stb. Nem elégedhettünk meg tehát azzal, hogy az *üzemnek magának* van könyvtára, könyvtárakat (kis fiókkönyvtárakat, vándorládát) kellett vinni az egyes műhelyekbe, aknába, munkásszállókba, egyéb egységekbe. Így a fenti 6000 könyvtárhoz a műhelykönyvtárak (aknakönyvtárak, szálláskönyvtárak stb.) további ezrei csatlakoztak. A könyvtári munka decentralizálása folytán a könyvtári szolgáltatás valóban elérte a dolgozókat. Nem csoda, ha rohamosan megnőtt az olvasóforgalom.

De a szakszervezeti könyvtárügy demokratizmusát mutatja az a tény is, hogy *a nem egészen 200 főfoglalkozású könyvtárosra több mint 10 000 társadalmi munkás könyvtáros esik.*

Miközben a fejlődést felvázoljuk, meg kell említenünk ennek intézményes biztosítékait is. A szakszervezeti könyvtáraknak a *kulturális alap* formájában ma viszonylag szilárd anyagi alapja van. Szabályozták a *létszámnormákat*. Ezret meghaladó kötetforgalom esetében már főfoglalkozású könyvtárost kell alkalmazni (3000 kötet felett kettőt, 7500 kötet felett hármat). Többször foglalkozott a könyvtárak ügyével a SZOT elnöksége is. (Döntő fontosságú az 1951. és 1955. évi határozat.)

Az érem másik oldala

Sajnos, a nagy eredmények mellett voltak hibák is, mégpedig nem is lényegtelenek. Nem nekünk kell ezeket feltárniuk, számtalanszor elemlegették őket szóban és, írásban is. Sok kritikára adott

okot az *állomány összetétele*. Nagy tömegben álltak a polcokon olyan könyvek, amelyeket alig kerestek (mint Ajkán a MASZOBÁL könyvtárában Plehanov A monista történeftel fogás c. műve 15 példányban), s amelyek ilyen arányú beszerzését csak az ideológiai túlbuzgóság magyarázta. Másrészt alig voltak megtalálhatók azok a könyvek, amelyeket mindenki keresett, pl. Jókai, Mikszáth, Móricz művei. Vizsgálatok sokszor megállapították, hogy alacsony a *munka szakmai színvonala*. A könyvek rendezetlenek, katalógus nincs, sok helyütt még a leltár is hiányzik. Állandó panasz tárgya volt a *gyenge személyzet* is. Maga a SZOT elnöksége is felemelte szavát már 1951-ben, hogy sok helyen „a leggyengébb kádereket állítják be könyvtárosoknak”, szót emelt az ellen, hogy nem nevelői, hanem „adminisztratív” feladatnak tekintik a könyvtárosságot. Azt is megírták többször, hogy sok helyen *másra költik* (trcmbitára stb.) a könyvtár céljaira szolgáló fedezetet. S ne hallgassuk el, hogy hiányzott a *keλλő irányítás*. Ha foglalkozott is a SZOT a nagy elvi kérdésekkel, részletekbe menő irányítást nem adott. Nem is adhatott, hiszen a központjában nem működtek arra alkalmas szakmai erők. De nem voltak ilyenek az egyes szakszervezeteknél s a megyei stb. szerveknél sem. E sorok írója az egyik megyében két éven át igyekezett megismerkedni a szakszervezeti könyvtárak ügyével, de alig jutott előre, még valamirevaló felvilágosítást sem tudott kapni. (A megyei központban minden látogatása alkalmával más-más személy fogadta.)

Mi volt az ok? Ki volt a felelős? Kétségtelenül nem azok a könyvtárosok, akik társadalmi munkában, csupa lelkesedésből, szabadidejükben viszik előre a könyvtármozgalom ügyét. S nem is a gyérszámú főhivatású könyvtárosok. De még a központi szervek előadói sem, hiszen töredék-idejük sem jutott erre a területre. A hiba az volt, hogy *ahhoz a nagyarányú növekedéshez, amelyet a szakszervezeti könyvtármozgalom elért, sokáig nem találta meg a korszerű szervezési formát*. A sok ezer könyvtár izoláltan és anarchikusan élt egymás mellett. Emellett a *keλλő színvonal* elérésétől szinte szükségszerűen elzárta őket az a tény, hogy méreteik igen szűkre szabottak voltak. A szakszervezeti könyvtárak átlagos kötetszáma 6—700. Ha arra gondolunk, milyen nagy ma már az irodalmi termelés s milyen változatos igényekkel jönnek az olvasók, rögtön láthatjuk, hogy ebben a kis keretben a könyvtár nem felelhet meg feladatának. Csak a kooperáció, a hálózat kiépítése segíthet. A területi közművelődési könyvtárak már 1948-ban ráléptek erre az útra,

közös szervezetbe foglalván össze a kisebb könyvtári egységeket. Sajátságos, hogy a szakszervezeti könyvtáraknál a fordulat jóval később következett be.

Könyvtári hálózatok

Döntő fontosságú volt, hogy a SZOT elnöksége 1955 februári határozatában a következőket rendelte el: „A szakszervezeti könyvtárhálózat továbbfejlesztése, egyszerűsítése érdekében — a szakszervezetek sajátos jellegének megfelelően — nagyobb központi, jól működő könyvtárakat hozzanak létre. A szakirányítás és könyvellátás szempontjából ezekhez a könyvtárakhoz kapcsolják a kisebb üzemek, intézmények könyvtárait. A központi könyvtárak a hozzájuk tartozó kisüzemek könyvtárosaikkal oktatói és módszertani segítői legyenek.” Ezzel lezárult az 1945-től 1955-ig terjedő időszak, amelyet az extenzív fejlődés jellemezett, s megkezdődhetett az intenzív fejlődés korszaka.

El kell ismernünk, hogy a fordulat előidézésében nemcsak a közművelődési könyvtárak példája hatott. A hálózat irányában fejlődött sok szakszervezeti könyvtár is. Ez történt pl. a vasutaknál, amikor a kisebb, önálló könyvtárakat szervezeti egységbe vonták össze a *góckönyvtárak* köré. Hasonló törekvést fejeznek ki az építőiparban a *trósztkönyvtárak*. Hálózati megoldás példája a postás *levelező könyvtár* is. Ezeket s a hasonló jó tapasztalatokat általánosította a fenti SZOT-határozat.

Amint a központosítás megtörténik, az elszigeteltség és anarchia véget ér. Lásunk egy példát az átszervezésre: A SZOT-határozat nyomán az Élelmiszeripari Ipari Dolgozók Szakszervezete hamarosan felállította Budapesti Központi Könyvtárát. Az élelmiszeripari miniszter és az ÉDOS elnöke közös utasítást adott ki, s eszerint a jövőben a Központi Könyvtár végzi „a budapesti üzemi könyvtárak részére a könyvek beszerzését, feldolgozását, megfelelő elosztását és a könyvvállomány időnkénti felfrissítését, cseréjét”. A hálózat egész könyvvállománya így egységessé, közössé vált. A miniszter a Központi Könyvtár részére a fedezetet a vállalat kulturális alapjának a terhére biztosítja, mégpedig $\frac{1}{4}$ évenként, egy összegben. Az üzemi könyvtáros a könyveket ezentúl a Központi Könyvtár letétjeként kezeli. Csak a könyvtárak egyéb felszerelése (bútorzat stb.) marad helyi tulajdonban.

A Központi Könyvtár hatáskörében többféle típusú könyvtár működhetik. Így a) önálló könyvtár (ez csak módszertani segítséget kap),

b) letéti könyvtár (ez könyveket is kap),
c) fiókkönyvtár és kölcsönző állomás.

Igen bonyolult feladatokr adódik ebből. A szerző munkától a központi feldolgozásig, a pusztai szakmai tanácsadástól a tényleges kiszolgálás megszervezéséig, az átkölcsönzésektől az egységes, közös beszerzésig mennyi mindenre kell a Központi Könyvtárnak vállalkoznia! De az eredmény az, hogy a tagkönyvtárak (még egy kis, pl. 300 kötetes keretben is!) változatos könyvanyaghoz juthatnak, a Központi Könyvtár dolgozóinak nagyobb felkészültsége, tapasztalata pedig az egész hálózat javára érvényesül. Ha a régi anarchikus szervezet a szakirányítást nem tudta megoldani, most épp ez oldódik meg legtermészetesebben.

Különleges fajtája a szervezésnek a *vegyes hálózat*. Ennek szervezésére akkor kerül sor, ha a könyvtárak szakmánként nem vonhatók össze. Főleg a szétszórt, vidéki könyvtárak vetik fel a kérdést. Teljesen helytelen lenne, hogy ugyanabba a kisvárosba öt-hat szakszervezet is kiszállna, egy-egy (és igen kisméretű) könyvtár gondozására, ellenőrzésére.

Sajátságos, hogy a hálózatba szervezést várható előnye mellett sem mindenütt fogadták örömmel. Könnyebb lenne a helyzet, ha csupán vállalati sovinizmus állna a tartózkodás és az itt-ott megnyilvánuló ellenszenv mögött. De nem így van. Amikor az önállóságukat féltik a kiskönyvtárak, valami mást is féltenek a centralizmustól: a szakszervezeti könyvtárak demokratizmusát. Egy nagyon fontos problémához érkeztünk itt el, s ezt — ha röviden is — érintenünk kell.

A korszerűséget és demokratizmust *egyszerre* kell a szakszervezeti könyvtárnak megvalósítania. Nyilvánvaló, hogy a bürokratikus centralizmus halála lenne az ügynek. Amennyire hangsúlyozzuk tehát a közös szervezet szükségességét, épp annyira kell hangsúlyoznunk, hogy ennek *nem szabad elfojtania az egyes részek életét*, inkább segítenie kell. Egy példa: a katalogizálás központi elintézése tehermentesíti a kiskönyvtár vezetőjét, tehát felszabadítja az olvasóikkal való foglalkozására. Minden vonatkozásban ennek a „felszabadító” tevékenységnek kell áthatnia az egész munkát.

A veszély megvan, a központosításnak a természetében rejlik. Éppen azért kell tudatosan küzdeni ellene, nehogy az egyik nehézséget megoldva, egy még nagyobbá keveredjünk.

Különösen vigyázni kell a beszerzések központosításánál. (Ugyanígy az anyag mozgatásánál.) Az a helyes megoldás, amit a Fővárosi Villamosváltónál, a Közlekedési és Szállítási Dolgozók Szakszer-

vezetének II. sz. főkönyvtáránál stb. látunk. Ezek rendszeresen megküldik a Könyvtárellátó jegyzékeit az egyes tagkönyvtáraknak, s így vigyáznak arra, hogy azok szempontjai el ne sikkadjanak. A Fővárosi Villamosvasútnál az öt legtevékenyebb fiókkönyvtáros személyesen is részt szokott venni a rendelések végleges összeállításában. Nem helyes, ha az ilyen megoldás elől más könyvtárak időhiányra hivatkozva elzárkóznak. A hálózati rendszer régi tapasztalata bizonyos kettősség: *egyéni eljárás a kiválasztásban és központosított módszer az adminisztrációban.*

Az új rendszer egész biztosan ki fogja

állni a próbát. Máris szép eredmények láthatók. Tennivalók természetesen még vannak. (Tovább kell emelni a szakmai színvonalat. Létszámban meg kell erősíteni a hálózatokat, a helyi munka mellett a hálózati feladatokra is biztosítva a kellő személyezetet. Létre kell hozni az olvasói tanácsokat. A legmodernebb technikával kell felszerelni a központokat, ugyanakkor széppé, vonzóvá kell tenni a helyi könyvtárakat.) Az alapfeltétel azonban: ugyanabban a szellemben vetni fel és oldani meg a kérdéseket, amelynek jegyében a hajdani munkáskönyvtárak elindultak.

Sebestyén Géza

AZ ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS LEGUTÓBBI ÜLÉSÉRŐL

Július 12-én és 13-án kétnapos tanácskozássra ült össze Gödöllőn, az Agrártudományi Egyetem Könyvtárában, az Országos Könyvtárügyi Tanács. Az eredményes tanácskozás a magyar könyvtárügy fontos és régen vajdó kérdésének megoldását, illetőleg a végleges megoldás megközelítését szolgálta.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár feladat-és gyűjtőkörének meghatározásáról szóló javaslat széleskörű megvitatása nyomán egységes állásfoglalás történt a könyvtár **hármass feladatát** illetően. Eszerint a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

1. az ország legnagyobb közművelődési könyvtára,

2. a társadalomtudományok egyes ágazatai tudományági szakkönyvtár,

3. a fővárosi tájkönyvtára.

Gyűjtőkörét illetően a könyvtár legfontosabb feladata — a hármass feladatkörnek megfelelően —

1. a közművelődési jellegű kiadványok minden szakra kiterjedő, magas szinten történő gyűjtése,

2. a marxizmus—leninizmus, és általában a társadalmi kérdések irodalmának gyűjtése,

3. a várospolitikai, várostörténeti irodalom, valamint a Budapestre vonatkozó nyomdai termékek beszerzése.

Az Országos Széchényi Könyvtár munkájának felülvizsgálatáról készült, s a 21 tagú felülvizsgáló bizottság megállapításait és javaslatait tartalmazó jelentést a Tanács átdolgozás céljából visszaadta a jelentés összeállítóinak, néhány alapvető kérdés azonban a jelentés alapján megvitatásra került. Állást foglalt a Tanács az **Országos Széchényi Könyvtár szervezete, gyűjtőköre és elhelyezése** tekintetében. Megállapította, hogy a könyvtár működésbeli hiányosságainak egyik fő forrása a szervezeti szétaprózottság, valamint a nemzeti és az általános könyvtári feladatok arányának és mértékének tisztázatlansága. A gyűjtőkört illetően a Tanács az általános tudományos jellegű kiadványok gyűjtését túlzott mértékűnek, a Hungarica-anyag gyűjtését viszont hiányosnak találta. Az Országos Széchényi Könyvtárnak mint nemzeti könyvtárnak feladata mind a múltra, mind a jelenre vonatkozóan az ún. Hungarica-anyag lehetőleg teljes bibliográfiai feltárása és ennek nyomán az anyag széleskörű gyűjtése. Ezt kell kiegészítenie a népi demokráciás országok irodalmának és könyvkiadásának legjelentősebb anyagával. A könyvtár segédkönyvtári állományának rendszeres fejlesztésével, továbbá — minthogy az OSZK a könyvtártudomány területén országos

szakkönyvtári funkciót lát el — a könyvtártudományi kiadványok gyűjtésével.

Megállapította a Tanács, hogy a nyomasztó épülethiány nem egyedülálló forrása ugyan a könyvtár funkcióbeli hiányosságainak, de mindenképpen egyik fő akadály a könyvtár fejlesztésének, a munkája eredményesebbé tételének.

E megállapítások alapján a Tanács elhatározta, hogy ez év szeptemberében javaslat jellegű előterjesztéssel fordul a Művelődésügyi Minisztériumhoz. A javaslat az OSZK szervezeti konstrukciójára vonatkozóan készül, s benne áttekinthetően tagolódnak a központi igazgatás, a könyvtári gyűjtemények, és a könyvtári központi feladatok. Ugyancsak javasolja a Tanács a Művelődésügyi Minisztériumnak, hogy terveztesse meg az újonnan felépítendő nemzeti könyvtár épületét, de ezzel párhuzamosan kísérje figyelemmel egy már meglévő, a nemzeti könyvtár céljaira átalakítható épület megszerzésének lehetőségét is.

Megvitatásra került a Tanács képzési és továbbképzési szaktanácsának javaslata az 1957/1958. évi **országos szakmai továbbképzésről**. A Tanács a javaslatot teljes egészében elfogadta, s az a minisztérium részéről is jóváhagyást nyert; így a javaslat alapján indul meg az ősz folyamán a könyvtárosok továbbképzése az Országos Széchényi Könyvtárban szervezendő továbbképzés keretében, továbbá az egyetemi könyvtárakban, az Országos Műszaki Könyvtárban, és a területi közművelődési hálózatokban.

Két nagy jelentőségű kérdés szerepelt még a tanácsülés napirendjén, Kovács Máténak, a Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtáros tanszéke vezető tanárának javaslata alapján. A **közkönyvtárak feladatkör és gyűjtőkör szerinti csoportosításáról** szóló javaslat is. A Tanács által elfogadott javaslat kijelöli, illetőleg felsorolja — a minisztertanácsi határozatnak megfelelően —

a) az általános gyűjtőkörű, országos jellegű tudományos könyvtárakat,

b) az országos jellegű tudományos szakkönyvtárakat,

c) a tudományági szakkönyvtárakat, és

d) a helyi jellegű szakkönyvtárakat, valamint a tudományos jellegű tájkönyvtárakat.

Beszélő számok a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkájáról

Budapestnek mindig meghatározó szerepe volt az ország kulturális életében. Érdekes tehát megfigyelni, hogy mennyit és mit olvasnak a főváros lakosai. Annak ellenére, hogy a dolgozók jelentékeny része a szakszervezeti és tudományos könyvtárakból szerzi olvasmányait, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár fiókhálózatának adatai jellemző képet adnak az átlagos budapesti ember érdeklődéséről.

A központi könyvtár működését Fővárosi Nyilvános Könyvtár néven kezdte el. A statisztikai évkönyvekben az első adatot 1900-ból találjuk róla. A századfordulón egy év alatt 228-an keresték fel. Tíz évvel később azonban már 19 000 volt a kölcsönzések száma. 1926-ban először haladta meg a forgalom a 150 000 kötetet, de a következő évben már a 200 000-et is túllépte. Az olvasás a felszabadulás előtti legmagasabb értéket, a 225 000 kötetet 1941-ben érte el.

A felszabadulás után lassan indult újra a munka. 1945-ben 7000 kötetet kölcsönöztek, a következő évben azonban már ennek az ötszörösét. A csúcspontot 246 000 kötet forgalommal az 1954. év jelentette.

Az állomány az 1904. évi 44 000 kötetről 1919 végéig 129 000-re nőtt. 1944-ben 307 000 kötetet számlált a könyvtár, ma az állomány jóval meghaladja a félmilliót.

A központi adatai jól mutatják azt a hatalmas utat, amelyet a könyvtár fennállása óta megtett. Közművelődési feladatait, a kultúrának a dolgozók legszélesebb tömegeihez eljuttatását a felszabadulás után egyre jobban betöltötte. A fiókok egész sorát létesítették, ezenkívül a könyváló-

mások százainak létesítésével közelebb vitték a könyveket az olvasni vágyó dolgozókhoz. A beszélő számok jól mutatják ezt a munkát is.

A felszabadulás előtt a budapesti közművelődési könyvtárhálózat csak lassan épült ki. Az első világháború végén a fővárosban 5 fiókkönyvtár működött. A tanácsköztársaság idején 2 újabb könyvtárral bővült a hálózat, az ezt követő 25 év alatt azonban csak 6 újabb fiókot létesítettek.

A felszabadulás után a nagyarányú fejlesztés eredményeképpen 1956 végén már 41 kerületi könyvtár működött. Ma már a legtávolabbi peremkerületekben is dolgoznak a Szabó Ervin Könyvtár fiókjai, számos helyre pedig villamoskocsikon berendezett mozgókönyvtárak juttatják el a könyveket.

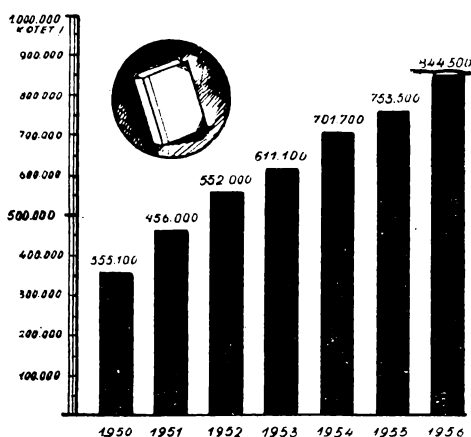
A fiókhálózattal párhuzamosan létesültek a kölcsönzőállomások, amelyek lehetővé tették, hogy az olvasni akarók a tömegszervezetekben, a kórházakban stb. minden különösebb utánjárás nélkül juszanak könyvekhez. 1950-ben 74 állomás működött. Számuk 1953-ban volt a legmagasabb: 274, ezt követően azonban a kerületi könyvtárak erősödése lehetővé tette a gyengébben működő állomások megszüntetését. 1956 végén számuk 130-nál alapultott meg.

A fiókok könyvállománya ugyancsak gyorsan emelkedett. 1950-ben 355 000 művel rendelkeztek. Ez a szám 1956 végéig közel két és félszeresére, 844 000 kötetre emelkedett.

A beiratkozott olvasók száma az 1951. évi 73 000-ről 1956-ig 121 000-re nőtt. Ugyanebben az időben a kölcsönzések száma 1,8 millióról 3,4 millióra — közel kétszeresre — emelkedett. (A felszabadulás előtt 1943-ban volt a legmagasabb a forgalom: 1,6 millió kötet.)

A fiókok könyvállománya rendkívül erősen van igénybe véve. Az egy kötetre jutó kölcsönzések száma az 1951. évi 3,9-ről 1955-ig 4,8-re nőtt, tehát minden könyvet átlagosan csaknem öten olvastak. (Az átlagszám mögött természetesen meghúzódnak a csak ritkán kölcsönzött művek, míg a könyvek egy része a fentínél sokkal több kézben fordult meg.) A szám ilyen alakulása részben kedvező, részben hátrányos. Kedvező, mert az olvasók érdeklődésének növekedését jelzi, de nem jó, hogy az állomány gyarapítása nem tartott lépést a fokozódó követelményekkel.

Növekedést mutat az egy olvasóra jutó könyvforgalom is. 1951-ben 24,2, 1956-ban

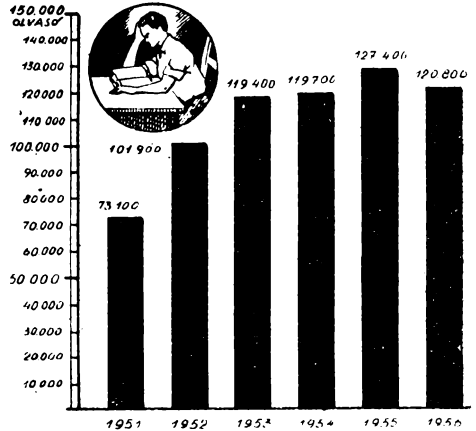
A fővárosi kerületi könyvtárak könyvállományának növekedése 1950-től

28,0 művet vett ki egy-egy beiratkozott olvasó.

Az átlagos olvasó érdeklődését jól jellemzi a fiókok forgalmának műfaji megoszlása. Ez 1956-ban az alábbi módon alakult: ideológiai, politikai művek 2,2%, műszaki irodalom 1,9%, mezőgazdasági könyvek 0,4%, természettudományi 3,0%, egyéb ismeretterjesztő mű 11,1%, szépirodalom 59,5%, ifjúsági mű 21,9%. A szépirodalmi könyvek 19,8%-a új magyar, 11,9 százalékát szovjet, 68,3%-a pedig egyéb szerzők műve volt. A könyvállomány összetétele egyes esetekben jelentősen eltér a kölcsönzések megoszlásától. Így a szépirodalomra a kölcsönzéseknek 59,5%-a jut, az állománynak azonban csak 45,2%-a szépirodalmi mű. Az arány a gyermekirodalomnál még kedvezőlenebb, a 21,9% forgalom mellett az állománynak csak a 15,6%-a a gyermekirodalom.

Érdekes megfigyelni az olvasók foglalkozás szerinti megoszlását is. 1956-ban munkásolvasó volt 14,6%, paraszt 0,2%, értelmiségi 6,1%, tanuló 43,2%, egyéb (alkalmazott, háztartásbeli stb.) 35,9%.

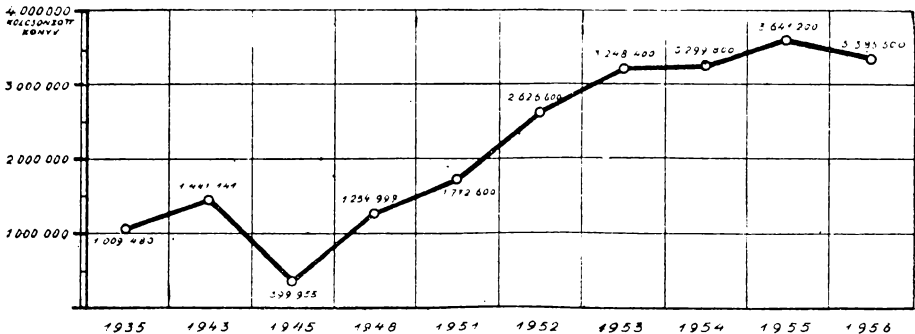
A könyvtárhálózat munkájának fejlődé-

A kerületi könyvtárak olvasói létszámának alakulása 1951-től

sét jellemző összehasonlító számok: 1956-ban a könyvállomány 185, az olvasók száma 165, a kölcsönzött kötetek száma pedig 191 százaléka volt az öt év előttiének.

Szabó Endre

Az évi könyvforgalom alakulása a kerületi könyvtárakban 1935 és 1956 között

HÍREK A KERÜLETI KÖNYVTÁRAKBÓL

A X. kerületi 12. számú Szabó Ervin Könyvtár július 1-től a „Csajkovszkij” parkban könyvet, folyóiratot kölcsönöz gyermek és felnőtt olvasóknak.

A XI. kerületi 6. számú Szabó Ervin Könyvtár a nyári időnyre kölcsönző állomást létesített a Gellért hullámfürdőben.

A XIII. kerületi 19. sz. Szabó Ervin Könyvtár július 12-én tanulmányi kirándulást rendezett dolgozói és olvasói részére. A Szentendrei papírgyárat tekintették meg. (Sz. E. K.)

RÁKOSPALOTÁNAK a felszabadulás előtt nem volt nyilvános könyvtára. Az egyes szak-szervezetek (Vasasok, Fások, Munkásképző Egylet) tartottak fent kisebb könyvtárakat, melyekben a dolgozóknak időnként sikerült egy-egy megfelelő könyvhöz jutniuk.. A kerület lakossága már az első világháború előtt kérte, hogy létesüljön megfelelő közművelődési könyvtár. Ezt az óhaját szavá tette néha egy pedagógus, vagy a munkások képviselője a városi

tanácsban, de minden alkalommal visszautasították. Nincs rá pénzi így volt ez a felszabadulásig. 1945–1950-ig a rákospalotai Városháza épületében működött egy kisebb könyvtár, mely már nyilvános jellegű volt, de kevés könyvanyaga az állandóan növekvő olvasói igényeket nem tudta kielégíteni. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1949-ben átmenetileg a 2. sz. villamos-mozgókönyvtárat Rákospalotára irányította, ez heti 2 napon át kölcsönzött a Dózsa György út és Pozsonyi út sarkán levő állomáshelyen. Bebizonyosított, hogy nagy szükség volna állandó jellegű könyvtárra is a kerületben. 1950-ben nyitotta meg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Rákospalotán a 29. sz., majd Pestújhelyen a 34. sz. kerületi könyvtárat. A két könyvtár azóta sokat fejlődött. 1956-ban 3000 olvasónak közel 100 000 könyvet kölcsönöztek. Ráadásul a mozgókönyvtár is kijár rákospalotai állomáshelyére és 300 állandó olvasónak kölcsönöz. (Sz. E. K.)

Könyvédelem és szabadpolc

A közművelődési könyvtárak 1949–50-ben már kísérleteztek a szabadpolccal. A békéscsabai könyvtárban is volt egy, a szabadpolc rendszer kísérletének tekinthető válogató állvány, mely ha nem is tekinthető kimondottan a szabadpolc rendszer alkalmazásának, tulajdonképpen primitív változata annak. Az akkor szerzett tapasztalatok alapján született meg a szabadpolcnak egy felemás, fából vaskarika változata, mely a „bökődő” nevet viselte és szerencsére rövid idő elteltével kivonult könyvtárainkból. Itt a részben üvegezett könyvvállványok polcain gerincükkel kifelé — egyes helyeken címlappal az olvasó felé — álltak a könyvek. Az olvasó a gerincen levő könyvcím alapján válogathatott a könyvek között. A kiválasztott könyvet azután az üvegen levő, kb. két ujjnyi részen keresztül hátrafelé bökte (innen a „bökődő” elnevezés), a könyvtáros ebből tudta meg, hogy az olvasó melyik könyvet kéri. A bökődés lehetőségével egyre kevesebb olvasó élt, s a gyakorlat ezeket az állványokat úgy módosította, hogy leszerelték az üvegeit, s az olvasó most már szabadon válogathatott a könyvek között. Másutt végérvényesen száműzték őket a használatból. A békéscsabai könyvtár dekoratív bökődőjét is hasonló sors érte.

Békéscsabán a válogatóállványok kezdetben nagyon használhatónak bizonyultak. Az olvasók tömegesen csoportosultak körülöttük, a kölcsönzés nagy része innen történt. Az átütő siker mellett azonban egyre ritkábban kerültek vissza a válogatóállványokra a legkeresettebb könyvek: Jókai, Móricz, Mikszáth, s a világirodalom klasszikusai fokozatosan eltűntek könyvtárunkból. Néhány kísérletképpen tett felmérés íbbentett rá bennünket a szomorú eredményre. Olvasóink egy része visszaélve a szabadpolc nyújtotta válogatási lehetőséggel, saját könyvtárát egészítette ki állványainkról.

A védelmet igen, de a megfelelő válogatási lehetőségeket nem nyújtó „bökődő” kivonása után a szabadpolc egy része a kölcsönzőpulttra került, s az olvasók ezután ott válogathattak, igaz, hogy csak egy asztallapnyi területen. A válogatásnak ez a módja napjainkban is fennáll, jobb híján ennyi engedményt adunk azoknak az olvasóknak, akiket a katalógushasználatra nem tudtunk rászoktatni.

Ez év januárjától az ifjúsági könyvtárban tettünk kísérletet a szabadpolcos kölcsönzésre. Gyermekkönyvtárunk az utóbbi évek folyamán egyre inkább visszafejlődött,

főleg azért, mert az Úttörőházba és Ifjúsági Háza kihelyezett könyvtáraink jól működnek, a fiókkönyvtáraink is megfelelő kölcsönzési lehetőséget nyújtanak, azonkívül az iskolai könyvtárak tevékenysége is fokozódott. A szabadpolc bevezetését gyermekkönyvtárunkban azért határoztuk el, mivel könyvanyagunk legkedveltebb része fokozatosan elhasználódott, pótlására nem került sor, a szabad válogatástól reméltük tehát a meglevő állomány jobb kihasználását. Január 1-én a gyermekkönyvtárunk 1824 kötet könyve volt. Ezt négy csoportra bontottuk: 1. ifjúsági szépirodalom, 2. kalandos könyvek, 3. verses mesék, 4. ismeretterjesztő könyvek csoportjára. A könyvek száma csoportonként: 576, 556, 505, 187, összesen tehát 1824 kötet volt. A forgalom eredményeit, a kölcsönzés körülményeit rendszeresen vizsgáltuk. Megfigyeltük, hogy a gyermekolvasók állandó „lemorzsolódását” sikerült megszüntetni, sőt egyre több új arcot láthattunk a beíratkozottak között. Január, majd később március végén az előző évihez viszonyítva 53, illetve 121 olvasóval gyarapodott a gyermekkönyvtár olvasótábor, s június végén az előző évi 482 beíratkozott olvasóval szemben már 676 olvasója volt gyermekrészegünknek. Hasonló arányban növekedett a könyvek forgalma is: 1956 júniusában 1194 könyvet kölcsönöztünk, ez év júniusában 1428 kötetet. Ez önmagában még nem nagy eredmény, ha azonban számításba vesszük, hogy könyvállományunk semmi esetre sem lehetett jobb összetételű az előző évinél, akkor elsősorban a szabadpolcnak tulajdonítható a növekvő forgalmi eredmény. A negyedévenként szokásos felmérés azonban némiképp ielohasztotta lelkesedésünket. Fél év leforgása alatt nyoma veszett 83 könyvnek. Elveszett többek közt 5 kötet Verne, 8 kötet Robinson, 3 kötet Mark Twain, 5 kötet Eötvös: „Százhetvenöt huszár” című könyvéből (kis alakú könyv — *A szerk.*) s a leginkább keresett meséskönyvek egy része.

Az elveszett könyveken kívül 79 könyvet kellett elhasználódás miatt kiselejtezni. Ezek elhasználódását természetesen nem a szabadpolc okozta, hanem a válogatás módja.

Mindezeket azért említettük meg, hogy bizonyítsuk, a szabadpolc kérdése, vagy a kölcsönzésnek legalkalmasabb változatának keresése bennünket is foglalkoztat, de a szabadpolc körüli vita előző írásai, főleg Rác Aranka cikke a felsorolt prob-

lémákat megkerüli. A gyakorlati könyvtárosok a szabadpolctól elsősorban azért idegenkednek, mert féltik könyveiket. Nem látunk, vagy keresünk minden olvasóban könyvtolvajt, de a nyomtalanul eltűnt könyvek száma aggodalmunkat mindenképp növeli. S ha mégis feltesszük a kérdést, helyeseljük-e a szabadpolc rendszer alkalmazását, igennel válaszolunk. Bevezetésének akadályairól, melyeket Rác Aranika vitaindító cikkében felsorolt, nem szólunk, mert az általánosan ismert akadályok mellé külön-külön jelentkeznek még azok a nehézségek, melyekkel esetenként számolhatunk. Békéscsabán például 3—3 helyiség egybeszakítására lenne szükség, polcok, bútorok átrendezése, s kérdés, hogy a raktár, olvasóterem, kölcsönző együttes munkája mennyivel lenne eredményesebb.

Felvetődik ezzel egy időben a kettős raktározás kérdése. Ráépíthető-e a megyei könyvtárak már kialakított kettős raktáira az új raktározási mód? A fokozott könyvvédelem érdekében a ruhatár már nélkülözhetetlenné válik, a kölcsönzés módját is korszerűsíteni kell,

mert a jelenlegi már most sem a legjobb. A könyvvédelem szempontjait nemcsak az elkallódásra, hanem a könyvvél való helyes bánásmódra is ki kell terjeszteni. De a szabadpolcos kölcsönzéssel létszám-megtakarításra nem gondolhatunk, hiszen a könyvtáros szerepe jelentősen megnövekszik. Ezt Rác Aranika is hangsúlyozza és erre utaltak már *A Könyvtáros* 1953 áprilisi számában Szekeres és Bóday elvtársak a szegedi tapasztalatok alapján.

Mégis a szabadpolc mellett vagyunk, mert elképzelhetetlen, hogy megálljon a fejlődés, mely az élet minden területén megnyilvánul, s amely nem hagyta érintetlenül a könyvtárügy fejlődését sem, hiszen eljutottunk a leláncolt könyvektől, az elzárt könyvtáraktól, könyvraktáraktól a szabadpolcig. Nem kétséges, hogy a jövő a szabadpolcé. Azonban alaposan meg kellene fontolni, hogy az áttérés mikor és hogyan valósítható meg, mert a mi olvasótáborunk csak rövid könyvtári nevelésben részesült.

*A Békéscsabai Megyei Könyvtár
kölcsönzési csoportja*

Néhány részletkérdésről

Rác Aranika cikkével nagyjából egyetértek, fejtegetéseinek summája elfogadható. Egyes megállapításai vitathatók, ezekkel majd sorra vitába is szállok. Végsőzetül néhány adalékkal szeretnék hozzájárulni a kérdés tisztázásához.

1.

Mindjárt az elnevezéssel, a kérdés meghatározásával, „nevével” kell kezdenem. A fogalmat, amelyről szó van, az angol „open shelves”-nek, a francia „libre accès au rayon”-nak nevezi. Nyelvérzékem inkább a „nyíltpolc”, vagy méginkább a „nyitottpolc” felé hajlik, mintsem a „szabadpolc” felé. Ezt a kérdést véglegesen el kellene döntenem, utána használjuk mindnyájan az elfogadott kifejezést!

Sokkal inkább érdemi kérdést vet fel Rác Aranika, amikor cikkében a következőket írja: *Minden valószínűség szerint úgy számolhatunk vele, mint könyvtáraink jövőendő kölcsönzési formájával.* E megállapításnak két tételével szállok vitába: 1. nem „könyvtárainkról” lehet szó általában, hanem csak meghatározott rendű könyvtárakról, elsősorban közművelődési, ifjúsági és meghatározott műszaki könyvtárakra gondolok; 2. nem csupán kölcsönzési formáról van szó, hanem általános olvasószolgálati, tehát kölcsönzési és egyben helybenolvasási kérdésről. Nagyon jól érezték, tisztán látták ezt az egyébként sokat vitatott Könyv-

tári elnevezések és meghatározások szabvány (MNQSZ 2155—55 R) szerkesztői, akik a „szabadpolcrendszert, nyíltpolcrendszert” az „Olvasótermi szolgálat, helybenolvasás” címszó alatt vették fel. A „Kölcsönzés” alatt — helytelenül — a fogalom nem is szerepel. E forrás meghatározása szerint: *„Szabadpolc rendszer a könyvek kiválasztásának olyan módszere, hogy az olvasók a kölcsönzőben vagy olvasóteremben nyitott polcokon elhelyezett könyvanyagból vehetik le a szükséges műveket.”* Arról van tehát szó, hogy az olvasó maga böngészhet az állványokon levő könyvek között, de kiválasztott kötetet kölcsönveheti, de olvashatja a helyszínen is, esetleg éppen az állvány előtt elhelyezett asztalon, vagy az olvasóteremben. A kérdést tehát ne szűkítsük le kölcsönzésre, hanem tárgyalásuk a helybenolvasásokra is gondoljunk.

Azt írja Rác Aranika, hogy *„ez a forma nagyobb költségekkel is jár”*. Kétségtelenül helytálló ez a megállapítás, de a kérdés felvetésénél ügyeljünk arra, nehogy ez az egyébként fontos szempont már eleve gátja legyen mind a vitának, mind pedig a megvalósításnak. Hazai viszonyainknak megfelelő nyitottpolc rendszert kell megvalósítanunk, ehhez hazai kísérletekre van szükség. Gondoljunk ugyanis arra, amit a kérdéssel kapcsolatban Szekeres Pál és Bóday Pál állapí-

tött meg („A kölcsönzői szabadpolcrol.” A Könyvtáros, 1953. 4. sz. 25. old.), hogy a kölcsönzői szabadpolc bevezetése a Szege-di Egyetemi Könyvtárban a kölcsön-zői munka megjavításával járt, az átlag 20—25 perces várakozási idő 8 percre csökkent s általa az 1953. év első negyedé-ben a könyvtárosok 850 kilométer utat takarítottak meg! Ne csak azt mérlegel-jük tehát, hogy hazai viszonyaink között mennyivel drágább, hanem azt is, hogy — esetleg — mennyivel olcsóbb!

2.

Adalékként egy történeti apróságot is szeretnék megemlíteni. Tudomásom sze-rint a nyitott polc egyik jellegzetes őse a königsbergi udvari könyvtár volt, ame-lyet a polgárság is látogathatott. A nyit-ottpolc rendszert 1673-ban megszüntet-ték, mert az olvasók „sok visszaélést” követtek el.

A „Nevelőmunka és nyitottpolc” kér-désben úgy vélem, nem helyezkedhetünk az olvasó automatikus, mechanikus könyvtári kiszolgálásának elvére. Helye-sen mutat rá Rác Aranka hogy „a könyvtárnak szabadpolc mellett sem kell lemondania társadalomnevelő feladatairól”. Nem is szabad! A nyitottpolc rendszer esetében az olvasókkal való foglalkozás-nak nem csökkennie, hanem növekednie, színvonalban emelkednie kell. A kérdés nem a nyitottpolc bevezetésén vagy elve-tésén áll, illetve bukik, hanem azon, hogy milyen tartalommal töltjük meg könyv-tárosi munkánkat, amennyiben beveze-tésre kerül a nyitottpolc. A nyitottpolc rendszer szélesebb területet, az állvá-nyok között szélesebb folyosókat stb. igényel. Itt nemcsak az olvasó közlekedik, hanem itt végzi „örjáratát” a könyvtáros is, a „mozgó-referencias”, aki ismeri a ki-állított könyvanyagot. Hagyja, hogy az olvasó szabadon böngésszen s megfelelő ta-pintattal segíti, tanácsokkal, javaslatok-kal látja el. Azt a könyvtárost, aki ezt a munkát végzi, minden egyéb technikai munkától mentesíteni kell. Meggyőződé-sem, hogy az így szabaddá tett „mozgó-referencias” (ha egyébként erre a mun-kára alkalmas) egyszerű eredményeket tud elérni az olvasókkal való foglalkozás, a társadalomnevelő munka területén.

Vita folyik arról, hogy kell-e szakkata-lógus a nyitottpolcos könyvtárban. Véle-ményem szerint erre feltétlenül szükség van. A szakrendi raktározásnak egyik hibája, hogy a sokrétű tartalommal ren-delkező könyv is csak egyetlen helyre kerül a raktárba. Ahhoz, hogy egy ilyen könyv tartalmi gazdagsága el ne síkkad-jon, feltétlenül szükséges, hogy szak-katalógus is álljon az olvasó rendelkezé-

sére, melyben az adott kötetet több ol-dalról megközelítheti.

Milyen legyen a könyvek elrende-zése a nyitottpolcokon? Első köve-telmény: „Az elrendezés olyan áttekin-tethető legyen, hogy a könyvtömegben ne csak a könyvtáros, hanem az ol-vasó is kiismerje magát.” (Seyfert E.: „Két év tapasztalatai a szabadpolccal.” Der Bibliothekar, 1954. 23—24., 715—718. old. Magyarul: Könyvtári Tájéko-ztató, 1955. 6, 23—30. old.) Egyetértek ab-ban Rác Arankával, hogy „az ETO ren-dszere alapján kidolgozott és a közműve-lődési könyvtárakban használt szakrendi betűjeles raktározási rendszer egyelőre megfelelne a szabadpolc támasztotta ígé-nyeknek is.”

Felvetődik azonban éppen ennél a kér-désnél a színek használatának lehetősége a fősza-kok megjelölésére. Beszélő színek című tanulmányában Hariot W. J. arról számol be (Bibliothekleven, 1950. 1., 15—16. old. — „Sprekende Kleuren”), hogy nyitottpolcos könyvtárakban a könyvek megjelölésére a könyv gerincének aljára ragasztott színes papírcsíkot lehet alkalmazni a fősza-kok megjelölésére. A kö-vetkező színekkel kísérletezett: 0 = piros, 1 = kék, 2 = fehér, 3 = narancsszínű, 4 = zöld, 5 = sárga, 6 = szürke, 7 = rózsaszínű, 8 = barna, 9 = világoskék. Hariot javas-lata megfelelő átdolgozással nálunk is használható lenne, ha másként nem, hát kísérleteként. Saját tapasztalataink alap-ján döntünk majd el, bevállal-e, vagy sem a színek alkalmazása. Seyfert azt állítja idézett tanulmányában, hogy a színes kötések „vizuális vonzóereje” a nyitott-polcos könyvtárakban igen nagy.

A kérdés vitájánál tekintettel kell len-nünk arra is, hogy nyitottpolcos rendszer bevezetéséhez elsősorban megfelelő helyi-ségre van szükség. Kis helyiségben el-helyezett könyvtárt nyitottpolcos könyv-tárrá nehezen lehet átszervezni.

Melkkora alapterületre van szükség a nyitottpolcos könyvtárak esetében? A szovjet „Szpravocsnik arhitektora” és Djurnbam: „Kratkij szpravocsnik”-ja sze-rint 1000 könyvenként 8—10 m², 10 000 kötet esetében tehát 80—100 m² terü-let szükséges. A hazai Tervezési normák. ÉM. Művelődési épületek, 1950 adatai szerint 7 polcos egyoldalas állványok ese-tén 10 000 kötet elhelyezéséhez 19,8 m² szükséges. A területszükséglet tehát négy-szeresen-ötszörösen nagyobb. A nagyobb területigény részben onnan adódik, hogy biztosítani kell az ellenőrzést és a fel-ügyeletet, hogy a könyvtáros könnyen szemmel tarthassa az egész helyiséget. Másrészt bővebb területet kell biztosítani az olvasónak az állványok között, hogy a szűk hely az olvasót ne zavarja, illetve hogy az egyik olvasó a másikat ne za-

vagy elvetése lényegében és végső soron elvi kérdés.

Annak idején a nyílt-polc rendszer elvetése nálunk nem elvi okokból, hanem sajnos, inkább „elvi” aggályokból történt. Némelyek attól tartottak, hogy egy ilyen rendszerben az általuk lombikban megkonstruált olvasó mesterséges szellemi megtermékenyítése forog kockán. Pedig — Rácz Aranka cikke is meggyőző érveket sorakoztat fel erre — az olvasás jó életemben vett irányítására a nyílt-polc mellett is meg vannak a lehetőségek. Bizonyos tárgyi és személyi adottságok mellett pedig még nagyobbak, mint a zártpolcos rendszerben.

Most, hogy ismét felvetődött a nyílt-polc rendszer kérdése, véleményem szerint a külföldi tapasztalatok hasznosítása mellett feltétlenül tekintetbe kell vennünk a fent röviden vázolt „hazai helyzetet”.

A legalkalmasabb berendezés, a meglévő technikai lehetőségek legcélszerűbb felhasználása és még számos fontos gyakorlati kérdés kidolgozása előtt széleskörű elvi vitákat kell rendezni, ahol tisztázódik a leglényegesebb kérdés: *Jelen körülményeink között a „meghatározó aktus”, tehát az olvasandó könyv kiválasztásának funkciója hogyan oszlik meg az olvasó és a könyvtáros között.* Ez az elvi szempontból leglényegesebb tevékenység hogyan illeszkedik az olvasószolgálat többi aktusába (nyilvántartás, előkészítés stb.).

Ebben a kérdésben kell egyértelmű (de nem uniformizáló) és megnyugtató elvi platformot teremteni, mert ez határozza meg a felszerelés, helyiségek, katalógusok és a többi segédlet célszerű megválasztását is.

Bó d a y P á l

1956-BAN ÜNNEPELTE fennállásának 35. évfordulóját a moszkvai Idegennyelvű Irodalom Össz-szövetségi Könyvtára. Állománya jelenleg mintegy 2 000 000 könyv és folyóirat. A sok ritkabecső nyomtatvány közt megtalálhatjuk Erasmus, Diderot, Boccaccio és a XIX. század szinté valamennyi klasszikusának első kiadásait. A könyvtár 1948 óta a világ minden tájáról kap modern természettudományi és egyéb tudományos műveket. Fennállásának 35 éve alatt mintegy 12 000 000 kötetet forgalmazott és kb. félmillió bibliográfiai felvilágosítást nyújtott. A könyvtár által rendezett kiállítások száma meghaladja a 3000-et. Ezenkívül több mint 1000 irodalmi estet, előadást, stb. szervezett. 1957-ben új könyvtárepület építéséhez kezdenek, amelyben 5 000 000 kötet befogadására alkalmas raktár lesz. (Bibliotekarz.)

★

FRANCIAORSZÁG ÁRUBA BOCSÁTJA kulturális örökségét. A régi és ritkabecső kéziratok és könyvek után nemrég Victor Hugónak Juliette Drouot-hoz írott szerelmes leveleit adták el. Hugo e leveleket abban az időben írta, amikor Juliette — néhány öngyilkossági kísérlet után — hitelezői és szerelmének szemrehányással elől a Bretagne-ban levő Saint-Renanba menekült. A kilenc levél 850 000 frankért kelt el. (Literárni Noviny.)

★

A FRANCIA NEMZETI KÖNYVTÁR — anyagiak hiányában — nem tudta megvásárolni Arthur Rimbaud „Illuminations” című igen értékes kéziratát. Mivel a könyvtár nem tudott erre a célra 12 millió frankot biztosítani, a ritkabecső kézirat valószínűleg külföldi műgyűjtők birtokába kerül. (Zycie Warszawy)

AZ INDEX TRANSLATIONUM bibliográfia új, 8. kötete (Párizs, 1957. 663 lap) szerint 1955-ben összesen 24 274 könyvfordítás jelent meg. (A listában nem szerepel Kína, Albánia stb.) A legtöbb fordítás a Szovjetunióban készült (4282); a második helyen Németország áll 2056 művel, míg a harmadik helyet Csehszlovákia foglalja el 1478 művel. Csehszlovákia után Franciaország következik 1423, majd utána Japán 1203, Olaszország 1118, Lengyelország 1071, Svédország 949, Spanyolország 894, USA 818, Jugoszlávia 738, Anglia 659, Románia 658 művel stb. A fenti számok mindenféle fordítást felölelnek. A szépirodalmi fordítások terén az első helyen ugyancsak a Szovjetunió áll 1896 művel, a második Németország 1136, míg a harmadik Franciaország 813 művel. (Knihovnik)

★

A VATIKÁNI KÖNYVTÁRBAN levő 60 000 kódex mikrofilmezése során eddig kereken 500 000 mikrofénykép készült el, ami kb. 40 000 kódex anyagát öleli fel. A szóban forgó munkára eddig 1 milliárd lírát fordítottak. A mikrofilmet egyébként az amerikai St. Louis Egyetem rendelte. (Italien)

★

RENÉ JULLIARD a francia kiadók egyre nehezebb helyzetéről kesereg az „Arts” c. lapban. Elmondja, hogy Franciaországban évente mintegy 10 000 könyv jelenik meg, ezzel szemben alig van francia, aki havonta rendszeresen egy, vagy több könyvet venne. Az elmúlt évben Julliard 100 könyvet adott ki, ebből csak 10 hozott hasznot, 20 éppen csak fedezte a költségeket, 70 kiadványára viszont ráfizetett. Ez azt jelenti, hogy 10 kiadványnak kell 90-et finanszíroznia. S ha egy könyv nem fogy, a raktározási és egyéb költségek nagyobb összeg, mint a makulatúra értéke.

A PILISVÖRÖSVÁRI KÖZSÉGI KÖNYVTÁR MUNKÁJÁRÓL

I. Rész

A könyvtáros naplójából

1952 november 7-én Dobó Károly helyettes iskolaigazgató, kultúrórházon igazgatóval beszélgettünk a kultúrházban. A könyvtárról volt szó.

— Vállalod el a könyvtár vezetését, biztosan sikere lesz a munkádnak. Az emberek szeretnek olvasni, különösen a hosszú őszi és téli estéken.

— Igen, de lesz-e helyiség, lesz-e elég könyv, s támogat-e a Párt és a Tanács?

— Egészen biztosan — válaszolta Dobó Károly. — Egyébként, ha mi pedagógusok összefogunk, megmozgatjuk az egész falut.

— Rendben van, elvállalom — mondtam.

Így lettem könyvtáros.

Másnap átvettem a könyveket. Kereken nyolcvan kötetből állt a „könyvtár”. Mikor a könyveket átvizsgáltam, úgy éreztem magam, mint akit fejbevertek. Ezzel a könyvanyaggal nem lehet eredményes munkát végezni.

Másnap felkerestem Tóth Ferencet, a pesti körzet könyvtárvezetőjét és segítséget kértem tőle. Egész délelőtt könyveket válogattunk, s végülis összeszedtünk egy ládára valót.

Még azon a héten hozzáfogtam az olvasók toborzásához. A nevelőkkel kezdtem, majd az ifjúság következett. Meglátogattam a szociális otthon is, ahol igen nagy örömmel fogadtak. Végül nyakamba vettem a falut és sorba látogattam az olvasni vágyó embereket.

Hamarosan kétszázra emelkedett az olvasók száma. Az öröm azonban nem tartott sokáig. Az ifjúság még csak talált magának megfelelő olvasmányt, de a felnőttekkel megjártam. Már első ízben is csak fanyalogva turkáltak a könyvek között, s bár vittek magukkal könyvet, hamarosan azzal küldték vissza őket, hogy nem kérnek többet. A pedagógusoknak sem volt kielégítő az állomány, a falusi emberek pedig hiába kerestek könnyű, szórakoztató olvasmányokat. Az év végi számadásnak az volt az eredménye, hogy a papíron meglévő olvasók közül a valóságban csak az ifjúság olvasott és a szociális otthon öreg ápolottjai.

1953 -ban átköltöztünk az iskolából a kultúrházba. Ebben az évben elmozdultunk a holtpontról. A könyvállományt állandóan szaporítottam, a „holt”, egyáltalán nem keresett anyagot kicseréltem. Volt olyan nap, amikor a megyei

könyvtárból jövet kilenc hatalmas csomaggal szálltam vonatra, s az állomásról kubikustalicskával toltam haza a könyveket.

Akkoriban új tanácselnököt és párttitkárt kaptunk. Többször jártam mindkettőnél. Megértettek és segítséget ígértek. A Tanács kifejtette az új könyvtárhelyiséget, a párthelyiségből pedig kaptunk egy könyvszekrényt. Év végére már kevés lett a meglévő két szekrény is, ezért a Községi Tanács 1600 Ft-ért új szekrényt vásárolt a könyvtár számára.

Közben a papírcson szereplő olvasók valóságos olvasókká váltak. A felnőttek is megtalálták már a nekik megfelelő könyveket. Az olvasók újabb és újabb kérései, kívánságai viszont állandóan serkentőleg hatottak rám. Iskolai munkám mellett minden időmet a könyvtárnak szenteltem. Forgalmunk a havi 1000 kötet fölé emelkedett. A megyei könyvtár sokat segített munkámban, gyakran meglátogattak, megmutatták, hogy mit kell csinálni.

Sajnos, akkoriban még nem állt rendelkezésemre a népkönyvtári munka „vezérkönyve”, a Sallai-féle kis kézikönyv. Ennek sok hiába, sok elrontott munka volt az eredménye. Például utólag kiderült, hogy az 1000 kötetet tartalmazó leltárkönyvet rosszul vezettem, s újból meg kellett írnom.

Egyszer a kezembe került *Artyemjev: Egy falusi könyvtáros feljegyzései* című könyve. Ez a könyv óriási segítséget jelentett. Megéreztem belőle, hogy milyen távlati vannak a falusi könyvtárosi munkának, s a magyar viszonyok között merre kell haladnom. Artyemjev könyve a bizonyíték, hogy ha valaki szívből lélekből és népe iránti szeretetből végzi könyvtá-

A József Attila-mozgalom bronzfokozatának záróvizsgálója Pilisvörösvárott

rosi munkáját, akkor a munka eredményes lesz.

1954 -ben óriási változás következett be a könyvtári munkánkban. Az elért eredmények alapján április 1-én önálló községi könyvtár lett a könyvtárunk, főhivatású könyvtárossal. S ezzel az aktussal tulajdonképpen az én „üttörő-munkám” be is fejeződött. Akkor ugyanis még azt hittük, hogy pedagógus nem lehet egyúttal községi könyvtáros is. Feleségem lett a főhivatású könyvtáros, ez gyakorlatilag csak annyi változást hozott falunkban, hogy ezentúl ketten dolgoztunk. Az önálló községi könyvtár kis ünnepség keretében felvette a *Jókai könyvtár* nevet. A névadó tiszteletét Jókai előadást rendeztünk Szász Eta előadóművész nő közreműködésével, utána műsor fejezte be a könyvtár első ünnepélyét.

1954. május 11-én megalakítottuk az *Ifjúsági Könyvtár tanácsot*. A határozat szerint a tanács 16 fiatal tagjának összekötő szerepe volt az iskola és a könyvtár között. Bár az Ifjúsági Tanács igen jól bevált, s széles területen lehetett használni, mégsem értünk el teljes sikert vele, mert az iskolaév végén a VIII. osztályosok helyébe nem választottunk újakat, s elmaradtak a beszámolók is. Amíg a Tanács működött, a könyvtárat mind a fiú-, mind a leányiskola minden osztályában képviselték. Az ő jelentésük alapján mindig megtudtuk, hogy a szaktanárok milyen könyv elolvasását javasolják, vagy teszik kötelezővé az iskolásoknak. Segítségükkel idézés nélkül is figyelmeztethet-

tük a késedelméseket a lejárt kölcsönzési határidőre. Ugyancsak velük toboroztuk az olvasókonferenciákra, könyvismertetésekre az ifjúságot, azonkívül sokat segítettek a könyvvédelemben is.

A felnőttek Könyvtár tanácsa is megalakult. Az alakuló ülésen Rupf József, a községi pártvezetést titkára megígérte, hogy a pártvezetőség támogatja a könyvtárat azzal, hogy segít olvasókat toborozni a párttagok között. Tóth András tanácselnök vállalta, hogy nagyobb helyiséget szerez a könyvtárnak, Ipolyvölgyi Jakab könyvelő, a tsz. nevében segítséget ígért a mezőgazdasági kiállítás megrendezéséhez. A felnőtt Könyvtár tanácsot azonban nem sikerült állandó munkára serkenteni. Miután a fenti ígéretek és vállalkások megvalósultak, nem tudtam újabb tevékenységre ösztönözni a könyvtári tanács tagjait. (Az 1957. őszére megalakuló *Könyvbarátok körével* ezt a hibát is szeretnénk kijavítani.)

Az év folyamán 3000 kötetre szaporodott a könyvállományunk. Az állomány összetételének megjavítását részben a letéti anyag kicserélésével, részben pedig az olvasóktól kapott 400 db jó könyv beletárolásával értük el. Az év végére a szépirodalom aránya az egész állomány 65 százalékára emelkedett.

Feleségem 1954. július 26-tól augusztus 14-ig háromhetes könyvtáros tanfolyamon vett részt a székesfehérvári Megyei Könyvtárban. Nemsokára sor került a minimum-vizsgára is, melyen kitűnő eredményt ért el. Ezekután már megosztottuk a könyvtári munkát. A belső munkát (kölcsönzés, statisztika, adminisztráció stb.) a feleségem végezte, a könyvtári propagandát (előadások szervezése, kiállítások, tömegkapcsolatok ápolása stb.) pedig én intéztem.

1954. okt. 2-án ünnepélyesen nyitottuk meg a könyvhétet. Az ünnepélyt közösen rendeztük a budapesti Gorkij Könyvtárral. A Gorkij Könyvtár német irodalomból, mi pedig magyar szépirodalomból rendeztünk kiállítást. Gergely Márta, József Attila-díjas író a pilisvörösvári olvasókról beszélt (előzetes tájékoztatásunk alapján). Az előadás közvetlen hangja igen tetszett a közönségnek. Sikerét bizonyítja, hogy azóta majd minden évben meghívjuk rendezvényeinkre. Az ünnepség után a Gorkij Könyvtár a kiállított 500 db német könyvet a pilisvörösvári könyvtárnak ajándékozta.

Október hónapban mezőgazdasági kiállítást rendeztünk a tsz. irodájában, esténként rendszeresen meglátogattam egy-két

A pilisvörösvári községi könyvtár belseje

tsz-tagot. A látogatás eredményeként húsz dolgozó paraszt iratkozott be a könyvtárba. Az azóta eltelt idő alatt azonban 13 tag elmaradozott a könyvtárból. Példájuk figyelemzetés számunkra, hogy ezeket a látogatásokat meg kell ismételni.

1954. november 7-én a helyi pártszervezet és a Tanács segítségével megkaptuk a Pestvidéki Vegyesásvány Vállalat kultúrházát, amely két nagy teremből és egy színpadból áll. A Községi Tanács VB 5000 Ft gyorssegélyt szavazott meg az épület belső rendbehozására. Az összeg megszavazása annak is köszönhető, hogy az őszi tanácsválasztások során engem is tanács- és vb-tagdá választottak. Mint vb-tag ugyanis sokkal több eredménnyel képviselhettem a könyvtárat a tanácsban.

1955 -ben megnyertük a Pest megyei könyvtárosok *Felszabadulási versenyt*. Az akkor kapott zászló még most is dísz a könyvtárnak a versenyben nyert négy asztal és nyolc szék pedig az olvasóterem bútorzata lett. Egyébként a könyvtár bútorzata sok helyről gyűlt össze: a vásárolt és ajándékba kapott bútorokon kívül legtöbb a Vegyesásvány Vállalattól, a kultúrháztól és a pártszervezettől származik.

Ebben az évben a Községi Tanács újból megmutatta segítőkészségét, 8000 Ft-ot szavazott meg a végrehajtó bizottság a könyvtár külső tatarozására, valamint fa-és szénkamra építésére.

Március 12-én Csokonai irodalmi estet rendeztünk, melyen közel 300 hallgató jelent meg.

1956 -ban több előadást és ankétot rendeztünk a könyvtárban. Gergely Márta író nő ismét meglátogatott bennünket és a vitaesten az irodalom időszéri kérdéseiről beszélt.

Májusban megszerveztük a József Attila olvasómozgalmat. Erről így írt a *Népművelés* c. folyóirat: „Nagyon hasznos tanulságokat jelent a pilisvörösvári fiatalok kezdeményezése. Az olvasómozgalomra jelentkezők szoros baráti közösséget alakítottak. A kör tagjai együtt neveztek be az olvasómozgalomba bronzfokozaton. Szombat esteiken összejöveteleket rendeznek, melyek műsora: irodalmi előadás, könyvismeretetés, utána megbeszélés, vita, majd éjfélig tánc, szórakozás.”

Szeptemberben kiosztottuk a jelvényeket (30 fiú és lány részére) szép ünnepség keretében, s már készülődünk az ezüstoffokozatra, mikor bekövetkezett 1956

„Hóféherke”-előadás a pilisvörösvári községi könyvtárban

októbere. S ezzel meg is szűnt a József Attila olvasókör, amely azóta sem támadt fel. Pedig az ifjúság szervezését nem engedhetjük ki a kezünk közül.

Az októberi események során a könyvtárat sikerült megmentenünk. Az ifjúság nyugadtabb részét együtt tartottuk azzal, hogy a könyvállományt őriznünk s védenünk kell. Ezek a fiúk felváltva heteken át bejártak a könyvtárba s őrizték a könyveket, amíg kint forrongott a világ. Ennek köszönhető, hogy könyvtárunk semmi kárt nem szenvedett.

Érdekeségként említem meg, hogy soha nem járt még annyi ember a könyvtárunkba, mint éppen ezekben a hónapokban. Október 23-a után 87-en iratkoztak be s naponta 60—70-re emelkedett az olvasótermi látogatók száma. Éppen emiatt mindvégig nyitva tartottuk a könyvtárat és az olvasók rendelkezésére álltunk.

1957 első fele nagyon nehéz volt. Gazdasági nehézségeink kissé háttérbe szorították a művelődést. Sokat kellett fáradni, hogy visszaesés ne következhesen be. Ennek érdekében a Községi Tanács VB 3000 Ft-ot szavazott meg könyvvásárlásra, a kultúrház pedig 1000 Ft támogatást adott. Mi sem ültünk ölbetett kézzel. Betanítottunk két mesejátékot: Az igazmondó juhász-t és a Hóféherké-t. Ebből 1053 Ft tiszta bevételünk maradt. Így biztosítottuk a további fejlődést.

A helyi KTSZ már elkészítette a költségvetését a kölcsönzóterem körülpolcozására (a szekrények akadályozzák a fejlődést). A polcok elé gördülő függőnyt szeretnénk szereltetni, amely megvédené a könyveket a portól.

Fogarassy Mihály

Hogyan segítette és segíti a Könyvtárellátó a könyvtárakat?

A könyvterjesztés is új utakat keresett a felszabadulás után. Elegendő, ha csak az üzemi könyvbizományos hálózat kiépítésére, az üzemekben történő könyvárúsítás megvalósítására utalunk. De teljesen új utakat tört a könyvkereskedelemnek az a törekvése is, hogy a sajátos könyvtári igényeknek megfelelően könyvtárilag feldolgozott könyvanyaggal lássa el rendszeresen a könyvtárakat. Ezért hívták létre az Állami Könyvterjesztő Vállalat keretében 1952-ben az ún. Könyvtárellátót.

Szerződés a könyvtárakkal

A Könyvtárellátó szerződést köt a közművelődési könyvtárakkal, hogy könyvtárilag feldolgozott könyvekkel folyamatosan ellátja őket. A szerződést a könyvtárak eléggé bizalmatlanul fogadták. Attól tartanak, hogy a Könyvtárellátó a szerződött összeg egy részéért olyan könyveket küld, amelyeket a könyvtár nem kért. Ettől azonban nem kell félni, mert a szerződés szerint a könyvtár csak az általa megrendelt könyveket köteles átvenni. A szerződésnek elsősorban az a jelentősége, hogy segítséget nyújt a könyvtárak igényeinek a megállapításában, ugyanis a Könyvtárellátó minden megjelenő műből a lekötött keretösszegnek megfelelően rendel a könyvtárak számára, s ennek arányában történik a könyvek könyvtári feldolgozása is. A kereten belül az egyes műfajok és az egyes írók művei iránti igényt tapasztalati számok alapján állapítják meg.

A könyvek feldolgozása

A szépirodalmi, ifjúsági és népszerű kiadványok hat ív terjedelmet meghaladó kötetei erős, könyvtári kötést kapnak, tekintet nélkül arra, hogy a kiadói kötésben kötve, vagy fűzve jelentek-e meg.

A Könyvtárellátó a vele szerződő könyvtárak által megrendelt könyveket díjtalanul ellátja a szakrendi betűjeles rakatári jelzettel és a könyvkártya elhelyezésére szolgáló tasakkal. Minden műhöz nyomtatott könyvkártyát is ad, melyet a tasakba helyez bele. A könyvtár tetszés szerinti számban rendelhet nyomtatott katalógus-cédulákat, tízfilléres egységárban.

A Könyvtárellátó megalakulásakor úgy próbálta az előzetes példányszám-igénylést a feldolgozással összehangolni, hogy a kiadói tervek alapján a könyvtáraktól előjegyzést vett fel a készülő művekre. A kiadói tervek gyakori változása, egyes

művek megjelenésének elmaradása, a ki nem elégítő előzetes ismertetések azonban túlságosan bonyolult nyilvántartást kívántak. Ez a rendszer mégsem vált be, mert az igények az előzetes érdeklődéshez képest a könyv megjelenésekor nagymértékben megváltoztak. A Könyvtárellátó tehát inkább vállalta azt a kockázatot, hogy már előre elkészíteti a könyvtári kötést a várható érdeklődésnek megfelelően, az előre nyomtatott könyvkártyákkal és katalóguskartonokkal együtt. A már megjelent kiadványokról pedig általában részletesebb ismertetést ad a könyvtáraknak. Ha később esetleg a biztosítottnál nagyobb igény jelentkezik a könyvtárak részéről, a hiányt a könyvterjesztési hálózatból pótolja, ha pedig többletmenyiség marad, azt a vele állandó kapcsolatban levő könyvtáraknak ajánlja fel a Könyvtárellátó. Jelenleg tíznaponként adnak ki jegyzéket a megjelent művekről. A jegyzék a teljes címléírásán kívül a megjelenő mű ismertetését is tartalmazza.

A Könyvtárellátó és a szakszervezeti könyvtárak

Az állami könyvtári hálózat munkájába az egységes könyvtári gyakorlat követésében a Könyvtárellátó viszonylag jól beleilleszkedett, központi feldolgozó tevékenysége jelentősen segíti e könyvtárak munkáját. Kevesebb sikerrel dolgozik azonban a szakszervezeti könyvtári hálózatban. Ennek legfőbb oka a két hálózat elütő fejlődése. Az állami hálózatban a központi ellátás és feldolgozás egységes eljárásokat kívánt meg, a szakszervezeti hálózatnál viszont más volt a fejlődés, már kezdetől eltérő eljárásokkal dolgozó könyvtárakat kellett egységes irányítás alá venni. Egyes szakszervezetek a központi irányítás kiépítésében, az egységes munkagyakorlat kialakításában komoly sikereket értek el. Vannak azonban olyan szakszervezetek is, melyekben továbbra is megmaradt az egyes könyvtárak teljes önállósága, nem fordítanak különösebb gondot a hálózaton belül a könyvtári munkamódszerek egységének a kialakítására. Ennek az állapotnak megfelelően ért el a Könyvtárellátó segítsége nagyobb, vagy kisebb eredményeket a szakszervezeti hálózatok állománygyarapítási munkájában.

A Könyvtárellátó és a szakkönyvtárak

A szakkönyvtárak állománygyarapítási munkája lényegesen eltér a közművelődési könyvtárakétól, mert bizonyos szakterületeken nemcsak a hazai könyv-

kiadást veszi figyelembe, hanem a külföldi szakirodalmat is. A könyvhöz hasonló fontosságúak állományában a folyóiratok és egyéb időszaki kiadványok, kéziratok tanulmányok, kutatási jelentések, szabadalmak, gyártási leírások stb. Nyilvánvaló, hogy itt az állománygyarapításban a könyvkereskedelemnek lényegesen kevesebb jelentősége van, mint a közművelődési könyvtárak szerzeményezési munkájában.

A Könyvtárellátó 1955 óta látja el a szakkönyvtárakat a nyugati országokban megjelenő szakkönyvekkel, a jövőben pedig lényegesen kiszélesíti a népi demokratikus és a szovjet szakirodalommal való ellátásukat is. A Könyvtárellátó a beszer-

zésnél tájékoztatást nyújt a szakkönyvtáraknak, ha megfelelő segédlet nem áll rendelkezésünkre. A könyvtárak kérésére kiadói jegyzékeket ad, biztosítja a megfelelő bibliográfiák használatát, rendeléseket vesz fel a könyvtáraktól, ezeket nyilvántartja, a beérkező könyveket pedig kiszállítja. (A külföldi könyvek behozatalát ugyanis mind a népi demokratikus országokból, mind a tőkés országokból külkereskedelmi szerv intézi.) A szakkönyvtárak külföldi könyvellátásában a Könyvtárellátó elsősorban a rendelések gyors lebonyolítását igyekezett biztosítani és a külkereskedelmi szerv munkájával való összhangot. Ezen a téren ért is el sikereket.

NYISSUNK NYILVÁNOS ZENEI KÖLCSÖNKÖNYVTÁRAKAT!

Kevés ország van a világon, melyben a zenepedagógia olyan fejlett fokot ért volna el, mint hazánkban, ahol a zenei képzést szolgáló kitűnő intézmények széles hálózatában az ifjúság ezrei nyernek komoly zenei képzést. Természetes lenne tehát az az igény, hogy a sok ezer zeneileg képzett embert viszont olyan zenei könyvtárak várják, amelyek a felkeltett nagyfokú zenei érdeklődés kielégítését megfelelő szinten biztosítani tudják. Ilyen intézményeink azonban nincsenek és szomorúan kell megállapítanunk, hogy a világnak tán egyetlenegy művelt országa sincs, ahol a zenei könyvtárak ügye olyan mostohán kezelt kérdés volna, mint éppen Magyarországon: az egész országban egyetlenegy zenei kölcsönkönyvtár sincs!

Amikor az ország ifjúságának zenei nevelését rendszerbe fogták és Budapest területét 8 zenei körzetre osztották, melyek mindegyikének élen körzeti zeneiskola áll, ez a cél lebegett az illetékesek szeme előtt: minél szélesebb körbe eljuttatni a zenét. És csakugyan, ma az az öröndetes helyzet, hogy sok ezer és ezer gyermek tanul muzsikálni, és csoda volna, ha zenei tehetség észrevétlen maradhatna. Vidéken szintén hasonló a kép.

A zenei nevelés kezdeti lépcsőjén tehát hiba nincs. Az alsófokú tanítás 7 éve a legkifogástalanabb módon történik. Egyforma kiváló oktatásban részesülnek azok, akik zenei pályára választhatók ki és a többiek is.

A hetedik év után azonban megváltozik a helyzet. Szakiskoláink (a konzervatóriumok, a Zeneművészeti Főiskola) nem tudnak annyi növendéket felvenni, mint amennyi tehetséges és odaváló jelentke-

zik. Szinte 75% nem juthat be az „ígéret földjére”. Ezeknek egy része egy év múlva újra próbálkozik, több-kevesebb sikerrel, azután — lemorzsolódik. Nem tanul tovább *komolyan*, esetleg még öt éven át folytatja a tanulást a körzeti iskolák továbbképző osztályain és eljuthat a középfokú szakiskolák utolsó évfolyamainak szintjéig.

Ha ez a helyzetkép azoknál, akik mint az átlagot meghaladó tehetségek *pályául* is választhatták volna a zenét, mi történik az átlagtanulókkal a zenetanfolyamok hetedik osztálya után? Nekik is megvan a módjuk arra, hogy a továbbképző osztályok nyújtotta lehetőségeket igénybe vegyék, ám a tapasztalat azt bizonyítja, hogy csak alig 20 százalékuk teszi ezt, részben mert visszariadnak a tanárvaltozástól, részben mivel a középiskola megnövekedett tanulmányi követelményeinek következtében nincs a gyakorlatra elég idejük.

Itt tehát a rengeteg idő, fáradság, tanári munka s természetesen pénz is, amibe mindez az államnak került, hiába és szinte jóvátehetetlenül elpocsékolódik.

Ilyen perspektíva mellett hogyan kaphat a mi dolgozó társadalmunk zenéhez értő, zenét szerető, zeneileg művelt és önmagukat tanári mankó nélkül továbbművelő embereket? Hogyan fejlődhetik ki az egészséges együttműködési kedv, hajlandóság, igény, szükséglet, ami minden ország zenei kultúrájának áhított álma?

A hangversenyeken, előadásokon, operában és zenés színházakban hallható ko-

moly és komolytalan, nehéz és könnyű zene közt, minden irányítás nélkül buk-dácsol a zenéhez mégis ragaszkodó ember, de szomorú arra gondolni, hogy ízlés tekintetében hol fog kikötni!

Mint zenepedagógus, sokat foglalkoztam ezekkel a problémákkal és kerestem a megoldási lehetőségeket. Így jutottam el a nyilvános zenei könyv- és kottatárak sürgős létesítésének gondolatához. Meg vagyok győződve arról, hogy mások — nem pedagógusok — saját elgondolásai végső következtetéseként szintén nem látnak más megoldást. A kérdés nem új és alig van európai ország, mely ne — a legszélesebb néprétegek számára hozzáférhető — zenei könyv- és kottatárak létesítésével kívánna megvalósítani a zenei nevelést.

Sok országban (Szovjetunió, Anglia, Franciaország, Svájc, Ausztria, Dánia, Belgium, Hollandia, Svédország, Olaszország, Spanyolország) a nyilvános zenei könyv- és kottatárak — szerkezeti külön-féleségük ellenére is — a zenei nevelés lényeges és nélkülözhetetlen alkatrészei.

Kottákat kölcsönöznek a legszélesebb nyilvánosság számára, nyilvános zene-szobákat állítanak fel, mindenki számára megközelíthető hanglemeztárakat létesítenek, technikai segédeszközöket, pl. magnetofont használnak pedagógiai célokra és általában minden kívánságot teljesítenek, ami a zenével foglalkozók nagy társadalmában felmerülhet.

Mindebből nálunk semmi sincs. Van-nak ugyan zenei könyv- és kottatáraink, gyűjteményeink, mint az Országos Széchényi Könyvtár zeneműtára, vagy a Debreceni Egyetemi Könyvtár és a Statisztikai Hivatal könyvtárának zenei gyűjteménye, de ezek a tudományos kutatást szolgálják, „praesens” jellegűek és kottakölcsönzésre nem vállalkozhatnak. A Zeneművészeti Főiskolának és a Bartók Béla zeneművészeti szakiskolának, a Rádiónak, a Filharmóniának, a Zenész Szövetségnek zenei gyűjteményei pedig a nyilvánosság számára nem hozzáférhetőek. A Zeneművészeti Főiskola és a Bartók Béla zeneművészeti szakiskola szakembereknek, növendékeinek kölcsönöz ugyan, de a nyár folyamán, amikor a művelődni vágyó növendék minden lekötöttség nélkül legjobban ráérne erre, a könyvtár nem ad rá lehetőséget. A többi említett intézmény pedig kizárólag tagjai használatára létesíti zeneműtárait.

A Zeneiskola Szervezetnek az egyes körzeti iskoláiban levő, széttagolt zeneműanyagát sem lehet egyelőre felhasználni, mert az évente ismételt kért könyvtárosi állást eddig költségvetésileg nem engedélyezték.

Felvetem a kérdést: miért ne lehetne nyilvános zenei könyv- és kottatárt létesíteni a *Magyar Muzsika Házában*, ahová zenei intézményeinket amúgy is tömöríteni igyekszünk? Az igény igen nagy. Maga az Országos Széchényi Könyvtár zeneműtára ma igen sok kérést kénytelen elutasítani. A helyben használók jelentékeny része is olyan jellegű munkát végez, amelyet műművelődési könyvtárnak kellene kielégíteni (kotta-, szövegmásolások, különféle műsorokra stb.), a könyvtár azonban nem utasíthatja el az ilyen kéréseket, holott ez elég gyakran a tudományos kutatómunka rováására megy.

Ezt a kérdést semmiképpen sem szabad függőben hagyni. A fontos célért az Országos Széchényi Könyvtár is szívesen vállalna áldozatot. Zeneműtára átadná jelentős számú főlös példányát s a módszertani osztály szívesen adna útmutatást a könyvtár felállítására. Úgy vélem, hogy az Országos Széchényi Könyvtár példáját követve egyéb zenei gyűjteményeink is szívesen adnának át főlös példányaikból. Budapesten tehát a Magyar Muzsika Házán kívül még gondolni lehetne a Szabó Ervin Könyvtárra, amely létrehozna egy önálló zenei könyvtárat, vidéken pedig, ahol erre komoly igények mutatkoznak, a megyei könyvtárak feladata lenne zenei részlegek kifejlesztése.

Ezeket a könyvtárakat tanárok és tanítványok, népi művészcsoportok tagjai, neves művészek, üzemi zene- és énekarok, kamarazene-csoportok, állami zenekarok használnák, nem szólva azokról a laikus muzsikusokról, akik ezernyi kérdésükre kaphatnának tőlük irányító választ. Újdonság-bemutatók, stílustörténeti előadások, klasszikus zeneszerzők munkásságának keresztmetszete, népi hangszerekre írt anyag terjesztése stb. pedig bőven adhat arra alkalmat, hogy a Magyar Muzsika Házában létesítendő intézmény igazi zenei Alma Materünké váljon, hová ifjú és öreg bizalommal fordulhat és ahonnan nagyobb zenei tudással megelégedetten és büszkeséggel távozhat.

Vasváry Zoltán

A Farmington-terv

A kutatók mindenütt azt kívánják, hogy az általuk fontosnak tartott szakmunkákat rövid időn belül megkapják. A könyvtárak ezt az érthető, méltányos és jogos kívánságot a világ könyvtermelésének meredek felfelé ívelése és a tudományok gyorsan növekvő differenciálódása miatt egyre nehezebben tudják teljesíteni. Egyetlen intézmény sem tud mindent gyűjteni, ehhez még a moszkvai *Lenin Könyvtár* vagy a washingtoni *Kongresszusi Könyvtár* sem rendelkezik elegendő pénzzel, férőhellyel, személyzettel.

Ezért igen fontos feladat, hogy minden országban megtörténjék a profilozás, a gyűjtőkörök szétválasztása, azaz minden szak gyűjtésére jelöljenek ki egy-egy könyvtárat. Ezeknek azután kötelességük, hogy az illető tudományág területén a hazai kiadványokon kívül a fontosabb külföldi műveket a lehető teljesség igényével kijelöljék és megrendeljék.

A különféle nemzeti és szakkibliográfiák, könyvismertetések állandó, gondos figyelése azonban igen sok időt vesz igénybe, és még így is megtörténhetik, hogy néhány — talán éppen a legfontosabb mű — elkerüli a szerzeményi osztályok figyelmét. Emellett a nehézkes külkereskedelmi viszonyok közt előfordul, hogy a keresett mű még a megrendelés beérkezése előtt elfogy.

Ezeket a nehézségeket az Egyesült Államokban is érezték, különösen a második világháború vége felé. Ezenkívül ott hiányzott a könyvtárak közti szoros együttműködés, s ez, jóllehet elegendő pénz állott rendelkezésükre, fokozott mértékben akadályozta a rendelések összehangba hozását, a tervszerű beszerzési politikát. A kutatók egyre több szükséges könyv hiányát panaszolták fel.

A könyvtárosok szerették volna biztosítani, hogy minden, a tudományos kutatás céljából fontos könyv legalább egy példányban meglegyen az USA-ban. Ezért 1942-ben, a Connecticut állambeli *Farmington* városban tartott kongresszuson egy nagyvonalú elgondolást vetettek fel. Több évi megbeszélés és hosszas előkészítés után 1947-ben kapta meg a terv végleges alakját és a következő év január 1-én lépett életbe. A tudomány területét 750 szakcsoportra osztották fel. 54 tudományos könyvtár vállalta, hogy ezekből egynek vagy többnek alapkönyvtára lesz. Ugyanekkor Franciaországban, Svédországban, Svájcban — majd 1949-ben más államokban is — megbízták egy-

egy nagy könyvkereskedést, hogy az illető országban megjelent minden tudományos jellegűnek mondható művet vásároljon meg az Egyesült Államok számára. A könyvtárak közti szétosztást az első évben a New York-i Public Library végezte, de ez a könyvek megérkezésében jelentős késedelmet okozott. Ezért a szétosztást is a kijelölt kereskedésekre bízták. Ezek irányítják a megadott szakfelosztás alapján közvetlenül az érdekelt könyvtárakba a megvett műveket.

A Farmington-tervnek kétségtelenül vannak hiányosságai. Így például a megbízott kereskedések sok felesleges munkát is megküldenek. Sokszor nehéz annak a megállapítása, hogy hová küldjék a könyvet, különösen akkor, ha az több szakba tartozik, vagy több tudományág határterületeit tárgyalja. A könyvtárak nem tudhatják biztosan, hogy az egyik-másik keresett művet ők kapják-e meg, vagy a rokonszak alapkönyvtára. Kétségtelen azonban, hogy az előnyök mellett a hátrányok eltörpülnek. Az amerikaiak különben nem sokat törődnek a felesleges rendelésekkel. Azt mondják, hogy egy külön beszerző-elosztó szerv felállítása többbe kerülne, mint a szükségtelen rendelések megszüntetéséből származó haszon. Az sem érdekes, hogy az egyes művek hol, melyik intézménynél található meg, csak az fontos, hogy valahol meglegyenek. Kétséges esetben a Kongresszusi Könyvtárban felállított központi címjegyzék, az *Union Catalogue*, ahová az egyes könyvtáraknak a Farmington-terv útján megkapott műveket azonnal be kell jelenteni, felvilágosítást ad a lelőhelyről.

Nagy, gazdag államok vitákozhatnak azon, hogy kell-e, lehet-e az országon belül az egész világ tudományos irodalmát összegyűjteni, megpróbálhatják-e ennek megvalósítását? A Farmington-terv végeredményben ezt a célt akarja szolgálni. Kis országok anyagi erőivel nem lehet megvalósítani ehhez hasonló megrendelési politikát. Magyar szempontból szóba sem jöhet a Farmington-terv lemásolása. De egy gondolatot önkéntelenül is felébreszt bennünk. A dollárok hazája, az Egyesült Államok ilyen módon teszi racionalisabbá külföldi beszerzéseit. Vajon a rosszul dotált, súlyos devizanehézségekkel küzdő magyar tudományos könyvtárak mikor fognak véglegesen megegyezni az immár több, mint egy évtizede húzódozó profilozás kérdésében?

V. M.

Országos ősnymtatványkatalógus

A könyvnyomtatás kezdeti korában — 1500-ig — készült könyvek, az ősnymtatványok — latin szóval inkunábulumok — minden könyvtárnak legfőbb gonddal őrzött értékei közé tartoznak. Ezek átmenetet jelentenek a kéziratos és nyomtatott művek közt. Gépi sokszorosítással készültek, de külsőleg a kézzel írott kódexekhez hasonlítanak. Az iniciálékat, kezdőbetűket többnyire kézzel festették meg bennük, nincs a mai értelemben vett címlapjuk, eleinte nincs lap- vagy levélszámozásuk, tele vannak betűösszevonásokkal, rövidítésekkel, betűik a kódexek betűfajtaát utánozzák, sokszor hiányzik róluk nemcsak a kiadónak, nyomdásznak, hanem magának a szerzőnek a neve is. Egyéni gondoskodással, iparművészeti tudással készült alkotások, nem nagyipari tucatárak. Értéküket növeli, hogy egy-egy kiadás kis példányszámban jelent meg s ezek túlnyomó része az azóta eltelt félvezredév alatt elveszett, elpusztult vagy megcsonkult. Sok köztük a pár példányban fennmaradt ritkaság, vagy éppen unikum.

Mіндеz érthetővé teszi, hogy már 1643-tól, Saubertus művének megjelenésétől kezdve sok bibliográfia és katalógus foglalkozik az inkunábulumokkal. Egyébként ez a két fogalom az ősnymtatványok esetében igen megközelíti egymást, mert a példányok ritkasága miatt a bibliográfiáknak feltétlenül tartalmazniok kell a lelőhelyeket is, viszont az egyes gyűjtemények katalógusa egyúttal olyan bibliográfia, amely segítséget nyújt a művek azonosítására, meghatározására. A világ könyvtárainak közös ősnymtatványkatalógusánál, az 1925-ben megindult Gesamtkatalog der Wiegendruckénél a két fogalom pontosan egybeesik, ez a mű egyúttal a legteljesebb ősnymtatványbibliográfia lesz.

A Gesamtkatalog kiadása a második világháború miatt teljesen megakadt. A műveket a szerzők szerinti betűrendben közli s az utolsó név: Frederik. 1940 óta

nem jelent meg újabb füzeté. Nem sokkal jutott messzebb a francia ősnymtatványkatalógus sem, mert még az első világháború előtt végleg megrekedt a Gregorius címszónál. Az olasz könyvtárak 1943-ban elkezdett hasonló kiadványa sem tudta eddig elhagyni az L betűt. Az európai országok közül egyedül Belgiumnak és a Horvát Népköztársaságnak teljes az ősnymtatványkatalógusa, az előbbi 1932-ben, az utóbbi 1952-ben jelent meg.

A magyar könyvtárak közül több kiadta a bennük őrzött inkunábulumok jegyzékét, így az Országos Széchényi Könyvtár és az Akadémiai Könyvtár is. Azonban mindkettőé még a múlt században került ki a sajtó alól, azóta mindkettő elavult és mindkét helyen közel kétszeresre emelkedett az ősnymtatványok száma. Ez különösen időszerűvé teszi a magyarországi ősnymtatványállományt tartalmazó teljes katalógus elkészítését. Ezért az Akadémia Könyvtártudományi Főbizottsága 1956 tavaszán megbízott egy hattagú munkaközösséget ezzel a feladattal.

A három legnagyobb gyűjteményben, a Széchényi Könyvtárban, az Akadémia Könyvtárában és a budapesti Egyetemi Könyvtárban közel 4000 inkunábulum található. Ezeknek, valamint a többi kisebb fővárosi könyvtár anyagának feldolgozása ez év elején nagyjából már befejeződött. A vidéki anyag feldolgozása is folyamatban van. Esztergom, Debrecen, Eger és a többi város könyvtárában kb. 3000 mű található. Az egész katalógus a tervek szerint 1959 elején fog nyomdába kerülni.

A munkaközösség az ősnymtatványok feldolgozása mellett jegyzékbe veszi az egykori tulajdonosok nevét is. Ez a jegyzék nemcsak a könyvtörténetnek lesz nagy nyeresége, hanem értékes és érdekes adalékokat fog szolgáltatni az irodalomtörténet és művelődéstörténet kutatóinak is.

Vértesy Miklós

KÖNYVKIADÁSUNK NÉHÁNY IDŐSZERŰ KÉRDÉSE

A szocialista magyar könyvkiadás 1953—54-ben új problémák elé került. Fokozatosan törte át azokat a korlátokat, amelyeket a személyi kultusz, a sok szempontból merev kultúrpolitika vont köréje. A könyvkiadás munkásai igyekeztek megszabadulni a sematikus szempontoktól, a látszateredményektől, arra törekedtek, hogy megszüntessék az egyoldalúságot, szélesítsék a kiadás körét, jobban megfeleljenek az olvasók igényeinek. Ezek az új törekvések nem a szocialista könyvkiadás alapelvei ellen irányultak, hanem annak teljesebb, jobb érvényesülését célozták. A múlt év szeptemberében tartott Kiadói Konferencia ezekre a kezdeményezésekre támaszkodva fogadta el a könyvkiadás új programját. Az egyenletes fejlődésnek, az új program végrehajtásának az ellenforradalmi események vetettek véget és okoztak még ma is érezhető zavarokat.

A könyvkiadás kérdéseiről hónapok óta váltakozó szenvedéllyel folyik a vita. A legfontosabb kérdés, ami körül a vita lényegében kialakult, így fogalmazható meg: az új törekvések közül melyek voltak helyesek, és melyek azok, amelyek az erősödő revizionizmus hatására kerültek előtérbe? Mit milyen mértékben torzított el az ellenforradalom, mi ellen kell fellépünk, hogy a könyvkiadás éveivel ezelőtt megindult fejlődését továbbvigyük? A vitatott kérdések közül — helyszűke miatt — csak néhányat említhetek meg.

A SZOCIALISTA IRODALOM KIADÁSÁNAK ARÁNYA

Az államosított magyar könyvkiadás első nagy tette az volt, hogy gyors ütemben jelentette meg a marxizmus—leninizmus klasszikusainak, a haladó tudósoknak műveit, a szovjet irodalom és a világ forradalmi íróinak alkotásait, a kommunista magyar írók kiadatlan és új könyveit. Megfeszített munkával sikerült elérnünk, hogy néhány év alatt lényegében pótoltuk azokat a hiányokat, amelyeket a forradalmi irodalom üldözésével a huszonötéves Horthy-korszak reakciós kultúrpolitikája okozott. Emlékezetes tett volt ez, teljes mértékben találkozott az olvasók igényével. Gondoljunk csak ezeknek a könyveknek kirobbanó közönségikerére.

A hiányok gyorsütemű pótlása azonban nemcsak halaszthatatlan kötelesség volt, hanem teherterhelés is, az előző korszak súlyos öröksége. A hiányok pótlása még nem az új könyvkiadás új programja. Az indokolt sietség egyoldalúságra vezet, mai feladatok elhanyagolására. A könyvkiadás új feladatai csak akkor kerülhettek előtérbe, amikor a káros örökség terhét már jórészt levetettük magunkról — 1953—54-ben. Szélesíteni kellett a kiadványok körét; a forradalmi alkotások kiadása mellett mindinkább helyet kellett biztosítani olyan műveknek, amelyek ugyan nem a marxista világnézetet tükrözik, de haladóak, a világ kultúrkincsének értékei. Könyvkiadásunknak változatlanul kötelessége maradt a forradalmi, szocialista világnézetű művek kiadása és propagálása. Az új feladatokat emellett az alapvető kötelesség mellett kellett megoldani és megteremteni a kiadás új, helyes arányait. A szocialista irodalom kiadása körüli viták lényegében az új, egészséges arányok kialakítása körüli viták.

Az a politikai, gazdasági és kulturális irányítás, amely éveken keresztül felkészültségünket, adottságainkat meghaladó feladatokat tűzött ki és voluntarista módon siettetette a fejlődést, hatással volt a könyvkiadásra is: gátolta a helyes arányok kialakítását. Voltak, akik úgy képzelték, hogy a szocialista irodalom arányának csökkentése politikailag helytelen cselekedet, elért eredményeink feladása lenne, és köroröszakadtáig ragaszkodtak a régi, a hiányok pótlása alapján létrejött arányok fenntartásához. Demagóg módon támadták azokat, akik helytelenítették a statisztika imádatát. Az ellenállás a gyakorlatban odavezetett, hogy egyes jó műveket, köztük a marxizmus—leninizmus klasszikusainak is több művét olyan magas példányszám-ban jelentették meg, amely nálunk ötször nagyobb ország tízéves szükségletét is fedezni tudta volna. Az is gyakorlattá vált, például a szovjet irodalom kiadása esetében, hogy a túlméretezett kereteket gyengébb művekkel töltötték ki, amelyek rontották a szovjet irodalom hitelét, sajnos, a kiváló alkotások hitelét is. Mindennek az lett az eredménye, hogy a statisztika változatlanul szép maradt, de a könyvterjesztő szervek raktárában felhalmozódtak az eladatlan könyvek és csökkent a szocialista irodalom népszerűsége.

Az arányok megváltoztatásáért vívott küzdelem nem a helyes szempontok és a revizionizmus között, hanem a merev dogmatizmus és a helyes, a tömegek igényeit képviselő okos kiadói politika között folyt. A revizionizmus egészen másképpen jelentkezett: a polgári irodalom felmagasztalásában, a szocialista irodalom lebecsülésében, háttérbe szorításában. Azok az ellenséges nézetű emberek, akik leborultak a nyugati polgári kultúra termékei előtt, természetesen nem a helyes ará-

nyok hívei voltak, hanem a szocialista kultúra száműzésének hívei, a Hortthy-korszak szellemi örökösei. A könyvkiadásban ezek a nézetek romboltak múlt év őszén, és ezeknek a nézeteknek hatása mutatkozott meg abban, hogy még ennek az évnek az elején is dolgozott kiadó olyan tervek alapján, amelyből a szovjet irodalom csaknem teljesen hiányzott.

Ezen a helyzeten ma már túl vagyunk és bizton remélhetjük, hogy a jövő évi tervekben helyreállnak az egészséges arányok. Szocialista könyvkiadásunk a jövőben is csak úgy felelhet meg hivatásának, ha a szocialista kultúra értékeinek kiadását tartja fő feladatának. Az értékeken is hangsúly van, mert a gyengén sikerült kísérletek nem tartoznak a könyvkiadás feladatkörébe. Ez a régi hibákhoz való visszaterés lenne, ami semmiképpen sem helyes módja az ellenforradalom elleni harcnak.

AZ IRODALMI KIADVÁNYOK NEVELŐ SZEREPE

A marxista esztétika megállapításai az irodalom nevelő szerepéről alapvető jelentőségűek. Csak akkor válik világossá az irodalom embereket formáló szerepe, kap tartalmat, célt az írói és kiadói munka, ha az irodalmi alkotásokat az alap és a felépítmény összefüggésében vizsgáljuk.

Nevelni azonban lehet jól és lehet rosszul. A nevelés módszerei különbözőek és a nevelés eredményessége jórészt attól függ, hogy helyesen válogatjuk-e meg a módszereket, és a megválogatásnál mennyire vesszük figyelembe az adottságokat, a körülményeket. Be kell vallanunk, hogy a könyvkiadás nem mindig bizonyult jó nevelőnek, számos hibát követtünk el. Ezek a hibák is összefüggésben vannak azzal a politikai előreszaladással és azokkal a kultúrpolitikai merevségekkel, amelyekről már szoltunk.

Új irodalmunk szerepének, hivatásának tisztázása idején sok szó esett az irodalom nevelő szerepéről. Ez a tisztázás azonban csak a legfőbb megállapításokra szorítkozott, arra, hogy az irodalmi munkának a proletár munka részévé kell válnia, de azt már nem dolgoztuk ki, hogy ezt milyen módon érheti el az irodalom, melyek az irodalom nevelő szerepének sajátos formái. A probléma általános megfogalmazása és kidolgozatlanúsága megkönnyítette a sematikus magyarázatok lehetőségét. Nemcsak az irodalomban egyengette a sematizmus útját, hanem a kulturális berkekben is, a könyvkiadóknál is. A lektori szempontozásnak állandóan visszatérő indoka volt, hogy az irodalomnak nevelni kell, ehhez pedig még ez meg ez hiányzik a műből. A lektori szempontozás és az irodalmi sematizmus édesestvérek, kölcsönösen támogatják egymást. A sematikus, túlságosan szempontozott művek egy részének magas jutalmazása pedig, és az a kritikai gyakorlat, amely az egész világmindenséget számunkra egy-egy művel kapcsolatban, egyaránt erősítette az irodalmi és lektori sematizmust.

E mögött az egyoldalú kiadói gyakorlat mögött az olvasóközönség igényeinek megnevelése, fölüeny lekezelése rejlett. Túlságosan sokra becsültük egy-egy agitativ könyv agitativ hatását és nem számoltunk az olvasók igényeinek sokféleségével, a nevelés közvetett formáival, a művészeti alkotások sajátosságaival. A nevelés feladatának leegyszerűsítése nem vált be, elszakadtunk az olvasók egyes rétegeitől és így nevelésük lehetőségétől is.

Az elmúlt néhány évben ezen a területen is egészséges fejlődés indult meg. Egyre több szó esett az olvasók kívánságairól, és a gyakorlatban is lényegesen több történt ezeknek az igényeknek érvényrejuttatásában. A kiadói tervekbe kerülő művek mind jobban szolgálták a szélesebb körű művelődést, a kulturált szórakozást. Előbbre jutottunk abban is, hogy a nyugati irodalom új alkotásait nagyobb számban adtuk ki és az értelmiség körében csökkentettük az elzártság tudatát. Ez a fejlődés még tartott, amikor az ellenforradalom megzavarta a munkát és eltorzította, túlhajtotta a helyes célokat. A nyugati irodalom előtti hajbókoláson kívül az ellenforradalom kövekezményeihez tartozik a szórakoztató irodalom olyan méretű kiadása, amely már káros, mert háttérbe szorítja a tartalmas, igényes műveket. A legnagyobb baj mégis abban mutatkozott, hogy olyan művek is napvilágot láttak, amelyek színvonalalannak, sőt romboló hatásúak voltak. A tartalmaiban gengsztertörténetek és társaik nem a kultúralt szórakozást szolgálták, hanem a kapitalista szennyirodalom, giccs-gyártás betörését bizonyították. Ez nem a közvetett nevelés, hanem a közvetlen rombolás kategóriájába tartozik.

A szórakoztató irodalom kiadásával a jövőben többet kell törődnünk, mint eddig tettük. Az emberek munka után, nemcsak azzal az igénnyel vesznek kézbe egy-egy könyvet, hogy társadalmi helyzetüket és szerepüket tisztázzák, hanem azzal a szándékkal is, hogy szórakozzanak és felüdüljenek. Nem független a nevelői feladatoktól, ha a munka után olvasni, szórakozni vágyó emberek kezébe olyan könyveket tudunk adni, amelyek egészséges szellemet tükröznek, amelyek irodalmi, művészi színvonalukkal olvasójuk ízlését és igényét is növelik.

AZ ÜZLETI SZELLEM

Az utóbbi időben sok szó esett a könyvkiadásban lábrakapott üzleti szellemről. Több cikkben találkozhattunk az üzleti szellem sommás elítélésével. Valóban, helyes és szükséges küzdeni minden felfogás ellen, amely a könyvkiadás fő feladatának a nagyobb gazdasági nyereséget tartja, és a kulturális feladatok megvalósítását teljes mértékben a várható haszontól teszi függővé. Ez a szemlélet nyilvánvalóan kapitalista kiadói módszerekhez vezet, a fércművek tömeges kiadására. Ebben az esetben is az ellenforradalmi nézetek továbbéléséről van szó, a szocialista irodalom kiszorításának burkolt, raffinált módszeréről.

Az üzleti szellem azonban nem azonos a kiadás gazdaságosságának elvével. A gazdaságosság helyes érvényesítése nemcsak gazdasági eredményekre vezet, hanem ennél sokkal nagyobb a haszna: realisabb kultúrpolitikát tesz lehetővé. Gátolja az olyan könyvkiadást, amely a tetszetős statisztikát többre becsüli a közönség igényének és szükségleteinek okos kielégítésénél. Gátolja az olyan kiadói gyakorlatot, amely nem tanulmányozza az olvasók kívánságait, arra készlet, hogy kiadványaink minél szélesebb körben fogyjanak, ne ülepedjenek le a könyvterjesztő raktáraiban, hanem kézbe kerüljenek. Arra ösztönöz, hogy az új művek kiválogatásánál, példányszámuk megállapításánál reális alapokra helyezkedjünk.

Ez a kiadói gyakorlat ösztönzőleg hathat az írókra is. Arra készíti őket, hogy jobban vegyék figyelembe a közönség igényét, lássák be, hogy egy mű nevelő ereje nemcsak eszméinek tisztaságán múlik, hanem a megírás módján is, azon, hogy hány olvasó olvassa el a kiadott könyveket. A klasszikusok iránti érdeklődés, az Olcsó Könyvtár nagy közönségsikere bizonyítja, hogy tömegsikere lehet a magas művészi színvonalú irodalomnak is. Sőt, maradandó sikere csak ennek lehet. A gazdaságosság elve arra ösztönzi íróinkat, hogy kerüljék a szokványos, sematikus megoldásokat; izgalmas kérdésekről, izgalmasan írjanak, az irodalom jobban, nagyobb hatóságában hasson népünk tudatára, a közízlés alakítására.

A gazdaságosság ebben az értelemben valójában a könyvkiadás és olvasók kapcsolatainak kérdése. Azt az igényt jelenti, hogy a kiadott könyveket — és ezek között nem lehet fércirodalom — minél többen vegyék meg és olvassák. Ez a fajta gazdaságosság arra ösztönzi a kiadókat, hogy szakítsanak a terjesztés kincstári formáival, többet törődjenek a könyvek propagandájával.

Káros a gazdaságosságnak ez a fajtája? Semmiképpen sem káros. A formális kiadói politikának árt, de segíti, ösztönzi a reális kiadói munkát, új eredményekre vezet. Nem arról van szó, hogy gazdasági szempontok alá rendeljük kulturális céljainkat, hanem arról, hogy a helyes gazdasági követelmények segítsék a kulturális nevelőmunkát. Ez nem a rossz értelemben vett üzleti szellem, hanem okos kultúrpolitika. Az ellenforradalmi torzítás, a kialakuló kalmár szellem elleni jogos harc ebben az esetben sem jelentheti az egész problémakör sommás elítélését. Ebben az esetben is csak arról lehet szó, hogy a jót elvállassuk a rossztól, az üzleti nyereséskedés kapitalista módszerét, mint ellenforradalmi tünetet a gazdaságosság helyes követelményeitől, a reális kiadói politikától.

A könyvkiadás ma jó úton halad, az ellenforradalom maradványai és a dogmatikus hibák elleni eredményes harc útján. Amilyen ütemben megszüntetjük az ellenforradalom rombolását és szabadulunk meg a dogmatizmus béklyóitól, olyan ütemben válik lehetővé annak a kiadói politikának megteremtése, amely demokratikusabb, realisabb a régénél, amely kulturáltabb, magasabb színvonalú és gazdagabb minden eddigénél. Az MSZMP pártértekezletének 1957 júniusi határozatai ezt a kétfrontos küzdelmet támogatják és megnyitják az utat a fejlődés új, vonzó távlatai előtt.

Simó Jenő

Könyvtári cikkeink szerzői

Páldy Róbert, megyei könyvtárvezető, Veszprém; *Szőnyi László*, megyei könyvtárvezető, Miskolc; *Martonosi Pál*, járási könyvtárvezető, Kiskunhalas; *Góby Józsefné*, a Kossuth Kiadó propagandaosztályának vezetője; *Sallai István*, az Orsz. Széchényi Könyvtár Módszertani Osztályának vezetője; *V. Waldapfel Eszter*, az Orsz. Széchényi Könyvtár h. főigazgatója; *Sebestyén Géza*, a Műszaki Egyetem Könyvtárának osztályvezetője; *Szabó*

Endre, a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa; *dr. Tombor Tibor*, az Országos Műszaki Könyvtár osztályvezetője; *Bóday Pál*, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának munkatársa; *Fogarassy Mihály*, községi könyvtárvezető, Pilisvörösvár; *Vasváry Zoltán*, a Föv. Zeneiskola Szervezet tanára; *Vértessy Miklós*, a budapesti Egyetemi Könyvtár osztályvezetője.

GYULAI PÁL

(1826—1909)

Gyulai Pál a magyar irodalom legnagyobb kritikusa, a nemzeti klasszicizmus, Petőfi és Arany kora irodalmi tudatának megszemélyesítője, jeles költő és beszélyíró.

Gyulai volt az, aki irodalomtörténetírásunk atyjával, Toldy Ferencsel szemben, irodalmunk kiteljesedését többé nem Kazinczy, majd Vörösmarty korában látta. *Petőfi Sándor és lírai költészetünk* című tanulmányában kijelölte Petőfi helyét a magyar irodalomban. Ezt megelőzően csak kisebb cikkek (Eötvös, Pulszky) mutattak rá Petőfi jelentőségére. Petőfi költészetének értékelését Gyulai összekötötte a kor költészetének, elsősorban az ún. petőfieskedőknek kritikájával. *Katona József és Bánk bánja* című akadémiai székfoglalójában először határozta meg legnagyobb drámaírónk jelentőségét. Deák Ferenc megbízásából ő adta ki Vörösmarty összes műveit a hozzájuk írt, tartalmában és formájában máig klasszikus értékű, bár a költő egyéniségének ropant mélységeit alkati távolsága miatt nem teljesen föltáró *Vörösmarty-életrajzzal*. *Emlékbeszédeiben*, melyeket az Akadémiában és a Kisfaludy Társaság elnöki székében tartott, a műfaj fölülmúlhatatlan mestereként számos klasszikusunk, köztük Arany, Kemény és Eötvös helyét végleg meghatározta a magyar irodalomban, alakjukat és történeti szerepüket akként körvonalazta, ahogy azok mindmáig élnek az irodalmi tudatban.

Gyulai költő és író volt és az irodalomtörténetben is — Erdélyi János bölcséleti alapvetésű irányával szemben — művész-tudós maradt, aki mindazt szinte ösztönösen tudta, amit mások különböző tudományos módszerekkel sajátítanak el. Kritikai dolgozataiban, bírálataiban, melyek több mint egy félévszázadon át kísérték, befolyásolták, irányították irodalmunkat (*Kritikai dolgozatok* 1854—61, *Bírálatok* 1861—1903. *Kritikai dolgozatainak újabb gyűjteménye* 1850—1904), a nemzeti hagyomány és erkölcs mellett legfőbb szempontja a lélektani igazság és a belső forma kutatása.

Gyulai egyik legnagyobb színikritikusunk és dramaturgunk is. Első dráma-kritikája 1850-ben, az utolsó 1889-ben íródott. Tehát, ha hézagosan is, négy évtized magyar színházi életéről ad képet a *Dramaturgiai dolgozatok*ban. A lélektani realizmus követelményének hangsúlyozásával nem egyszer túlzásba is téved, s Jókai, Vajda, Madách igazi értékét a maguk teljességében méltányolni nem tudja.

Volt lényében valami elhatároltság, ami például Tolsztoj, Dosztojevszkij, Ibsen igazi megértésétől is távoltartotta, talán a minden egzaltációtól idegenkedő józanság és horatiusi arany középszer kedvelése.

Gyulai *lírájában* a témát csak a kritika, az álom, vagy emlékezés köze-gén át engedi magához, a legjózanabb költők egyike, aki maga írta önmagáról, lírájáról, hogy „észrevétlen túléljük szí-vünket”. Petőfi és Arany nyomán, számos kis lírai remeket írt. A „*Hadnagy uram*”-ban örökre megmarad, hogyan dicsőítette 1848 honvédeit, míg például a „*Pál gazda*”, vagy a „*Szüreten*” a vilá-gosi fegyverletétel keserűségét fejezi ki. „*Sok a sír a völgyeken*”, „*Az Ifjúság leg-szebb szakát, mély honfibúban éltem át*” — írja, s nála ez nem frázis. Ugyanezt fejezi ki a „*Horatius olvasásakor*” is. Szatíráiban harcol Széchenyi emlékének megőrzéséért, a „*Széchenyieskedők*”, majd a kiegyezés után a népszerűséghajhászok („*Népszerűség*”) ellen. Szerelmi lírájában is előtérbe nyomul megkapó hangulati szépségek mellett („*Szeretnélék megegy-szer látni*”) a kritikai véna: „*Nem te vagy a legszebb a világon...*”, majd felesége, Szendrei Mari halála után a melankólia („*Három árva*”). Gyulai nagy népkölté-szeti gyűjtő is volt és a népköltészetnek elhatározó hatása volt költészetére. Kedélye majd üde gyermekversekben, majd a magyar típusokat travesztáló pompás állatmesékben talál fölülülést, majd meg nagy halott barátait és mestereit, az ifjúság emlékeit idézi meg és siratja el. („*Kemény Zsigmond sírjánál*”).

Romhányija befejezetlenül is az első komoly kísérlet a verses regény megte-remtésére irodalmunkban. Egész életé-ben javított a Puskin Anyeginjének hatása alatt írt költeményén, de a mű alkotása közben elállott költői lélegzete. Így is élete fő művének tartotta.

Vázlatok és képek c. kötete nagy szépíróról tanúskodik, aki később azon-ban csak a tiszta magyar műpróza s az írói megjelenítés tulajdonságát őrizte meg ifjúkori szépírói álmaiból. A ro-mantikus „*Vén színész*”, az erdélyi em-lékeket idéző „*Az utolsó magyar ko-mikus*”, a berlini „*Glück-Szerencse úr*”, a párizsi tartózkodása idején írt keret-novella: „*Nők a tükör előtt*”, s minde-nekelőtt a nagy oroszok témájára és ábrázolásmódjára emlékeztető „*Egy régi udvarház utolsó gazdája*” a magyar re-alista novellaírás remekei.

Különösen az utolsó, amely egy régi, köznemesi kúria lélektani realizmussal megírt pusztulásában jobban érzékíti az elnyomatás korát, mint Jókai illuzionista „Az új földesúr”-a. Gyulai ebben az alakjában mintegy előlegezte öregkori önmagát, ő is így vált irodalmunk utolsó gazdájává.

Gyulai nagy értelmi tulajdonságai a jellem közetéből fakadtak. Az esztétikát is elválaszthatatlannak tartotta az etikától, nála az ízlés nem csupán széptani fogalom, hanem kapcsolatban van más, nagy erkölcsi, nemzeti értékekkel. A kritikus szerinte nemcsak műformák felett ítél, hanem az erkölcs, társadalom, az államélet legfontosabb elvei felett is. Van egy arab közmondás, mely szerint a hallgatás fáján terem gyümölcs: a béke. Míg mi többé-kevésbé kényelmesen szedjük e gyümölcsöt, Gyulai sohasem hallgatott, ha úgy vélte, hogy szólnia kell.

Mint az irodalmi Deák-párt meggyőződött híve, majd a kiegyezés után vezetője — melybe át akarta és tudta menteni a nagy magyar reformkor ihletését és lelkiismeretét —, a Széchenyi-féle nemzeti lélek hagyományaiért küzd. Azt tanította, hogy a nemzet nagy fiai által válik nagygyá, fiai pedig azáltal, hogy a nemzetet szolgálják. A magyar érték nála mindig igazi emberi érték is. Vallja, hogy minden egyéb fensőség ingatag, csak a szellemé biztos és maradandó. Ebben van nemzetünk jövője, semmi egyébben. Szemléletét Arany, Kemény, Eötvös, Csengeri köréből hozta és legkiválóbb tanítványaira, Péterffy Jenő, Riedl Frigyes, Angyal Dávid, majd a körülötte folyton megújuló, mindegyre fiatalabbakat összekötő kicsiny körre hagyományozta.

Gyulai lényének legerősebb vonása igazságszeretete volt. Ez biztosította — nagy írói értékein kívül — számára az

eljövendő nemzedékek tiszteletét. A nyolcvanas, kilencvenes években ő az, aki fel-emeli szavát a nemzeti elbizakodottság, a „szájas hazafiság” ellen és támadásai nem egy agg ember gyermekes porléke-dési kedve, hanem utolsó megnyilatkozása e korban a nemzet önfegyelmező erejének, a kritikai hazaszeretetnek. Nem hiába nevezte Ady szeretettel vétkes illúzióink ez örökké pattogó ostromlóját a halálára írt versében kiveszőfélben levő, de legjobb magyar fajtának.

„Vitéz kis úr, Gyulai Pál úr,
Kicsi valódnál benned többet leltünk,
Mert romlott, üszkös a mi magyar

lelkünk

S nincs ütésed, mit meg nem
érdemeltünk.”

Katona Jenő

Mosolygó világirodalom

ANATOLE FRANCE-t, a nagy francia író és gondolkodót, aki 9—10 órát töltött ágyban, egyszer megkérdezte a titkára, hogy miért van szüksége annyi alvásra.

France nevetve válaszolt:

— Azért fiam, mert én nagyon lassan alszom.

BALZAC lakásába egyszer betörttek. Az író rosszul aludt és felriadt a zörejre. Látta, hogy a félhomályos szobá-

ban valaki motoszkál. Hangosan nevetni kezdett.

A betörő zavarba jött és ijedt dorgásba fogott.

— Ugye, ön betörő, barátom?

A szívélyes hangra a csirkefogó bevalotta:

— Igen.

— Nem restelli hiábavaló dolgokkal tölteni drága idejét? — dorgálta meg az író. — Nincs jobb dolga, mint sötétben keresgélni ott, ahol én még fényes nappal sem találok semmit?!

JEGYZETEK

A tavaly elhunyt kiváló szovjet író naplótöredékeiből válogattuk össze az alábbi sorokat, amelyek minden híreszteléssel ellentétben bizonyítják, hogy Fagyejev nem valami „rideg, dogmatikus irodalompolitikus” volt, aki kinyilatkoztatta és behajtotta a szovjet írókon a szocialista-realizmust, hanem nagyon is széleslátókörű, a klasszikusokat nagyrabecslő és kiválóan elemző forradalmár-művész. Fagyejev elméletileg is hozzájárult a szocialista-realizmus fogalmának tisztázásához, elsősorban a klasszikusok és a szocialista irodalom viszonyának az elemzésével. Igyekezett ledönteni a mesterségesen emelt válaszfalakat és kimutatni, hogy a szovjet irodalom módszerében is folytatója a nagy realista hagyományoknak.

Harcolt a szocialista realizmus vulgáris értelmezése ellen, de ugyanakkor megvédte a szovjet irodalom becsületét is az ellenséges ráágalmakkal szemben.

Turgenyev

1944 május—június

Turgenyevet nem értékelik kellőképpen sem íróink, sem kritikánk, sőt nem értékeli irodalomtudományunk sem. Prózájának jellege szerint Turgenyev Puskin közvetlen folytatója. Elsősorban korai elbeszéléseiben.

Turgenyev prózája érzelmibb, mint a Puskiné, mivel kevésbé objektív, műveibe többet ad bele saját magából. Turgenyev nélkül elképzelhetetlen Bunyin és Alekszej Tolsztoj. Lev Nyikolajevicsnek azt a megjegyzését a „Vadász feljegyzései”-re — „amikor elolvastam, megértettem, hogy tehetségtelen vagyok” —, egyáltalán nem úgy kell értelmezni, mint valami bókot, hanem szó szerint. Turgenyev korai elbeszélései felülmúlják Tolsztoj összes paraszti elbeszéléseit. A „Mumu” minden szempontból magasabb színvonalú elbeszélés, mint a „Polikuska”.

A nép nyelve (ahogy a muzsikok beszélnek) a legtökéletesebben Turgenyev műveiben jelentkezik. Ebből a szempontból Turgenyev páratlan az egész orosz irodalomban (beleértve a szovjetorosz irodalmat is). Turgenyev ebben is Puskin örökének folytatója. Gogoly is használta a népnyelvet, de az ő népi hőseinek a nyelvazete ukránul stilizált.

Tolsztoj túlon túl törekedett a népi dialektus felelevenítésére és néha túl is ment azon.

A többieknek, még Csehovnak, vagy Leszkovnak és Bunyinnak a paraszttjai is vagy túl „naturalisan”, vagy túl „intelligensen” beszélnek. Turgenyevnél a népnelv — kicsiszolt, természetesen bölcs, tiszta orosz nyelv (a gorkiji „bölcsekedés” nélkül), nem hat mesterkéltnek, és ugyanakkor a legbonyolultabb fogalmakat is kifejezi.

Puskin és Turgenyev — az orosz próza megeremtői. Mindaz a kellem, ami az orosz prózát jellemzi, gyökereiben Puskinhoz és Turgenyevhez nyúlik vissza. Gogoly, bár zseni volt, mégis valami „különc”. A gogolyi irányzatnak, amely Dosztojevskijben folytatódott, szintén Puskin a forrása — lehet, hogy ez paradoxonnak tűnik, mivel Puskin és Dosztojevskij — ellenpólusok.

*

Dosztojevskij

1952 aug.

Rendkívül hasznos dolog összehasonlítani Tolsztoj Feltámadás-át Dosztojevskij Bűn és Bűnhődés-ével. Tolsztoj kritikája jóval öntudatosabb: a földesúri-burzoáz társadalom alapjait rázza meg és kíméletlenül leplezi az elnyomókat, fent és lent egyaránt. Szonja Marmeladova halvány árny Katjusa Maszlovával szemben. A Bűn és bűnhődésben vannak azért zseniálisan megírt oldalak is. A regény felépítése — mintha formába öntöttöttek volna. Bár kevés szereplője van, mégis ezer és ezer szerencsétlen ember

sorsát érezzük benne — az egész régi Pétervár nyomorát.

Az eszmék összecsapása és fejlődésük dialektikája rendkívül kiélezett. Sok „szörnyűséget” is halmoz össze, egészen a hihetelenség határáig. A 60-as évek szocializmusának a bírálata mértéken alul sekélyes. Nem is illik egy ilyen kiváló íróhoz. De nagy művész, ez az ördög!

Csehov

1944 jún.

Csehov kétségtelenül a földkerekség egyik legcsodálatosabb írója. Mégis nehéz egyfolytában olvasni; unalmassá válik. Miért? Rendkívül okos, az emberek boldogságát akarja, minden novelláján egy mélyebb, „belső érzelmi szál” húzódik végig.

A csehovi próza kristálytisztá és egyszerű, nincs benne semmi felesleges, humora elbűvölő, novelláinak cselekménye is leköt, érdeklődést kelt. Mégis egyfolytában olvasva unalmas. Csehov hősei nagyon hasonlítanak egymásra és „szürke emberek”. Nem tudjuk szeretni őket. Azok a nagyszerű érzések, amelyek mindig megvoltak a népben és különösen Csehov korában az egyszerű embereknek és a kiváló forradalmároknak, tudósoknak jellemében, a színház, a festészet és irodalom óriásaiban — nem keltették fel Csehov érdeklődését. Nincs egy kiemelkedő paraszt, munkás vagy értelmiségi figurája! Elgondolkoztató, hogy Tolsztoj ebben az időben írta a „Hadzsi Murat”-ot, a „Feltámadás”-t, a „Szergej atyá”-t és népi meséit; hogy nemsokára feltűnt Gorkij, erővel és élettel teli „mezítlábasai”-val.

Tolsztoj nemcsak azért nagyobb Csehovnál, mert mint zseni mélyebben érzekelte a nép életét. Azért is, mert Tolsztoj prózája — a kérlelhetetlen kritika fenntartása mellett is — hősi, eposzi próza. Tolsztoj hősei a szó valódi értelmében is *hősök*: Andrej Bolkonszkij, Pierre Bezuhov, Natasha Rosztova, Anna Karenina, Szergej atya, Katjusza Maszlova, Hadzsi Murat. Igen, Tolsztoj hősi író. Tisztán szakmai szempontból valószínűleg Gorkij sem nagyobb művész, mint Csehov. De Gorkij szintén hősi író és mint ilyen, Csehovnál szintén nagyobb.

*

Stendhal

1955 márc.

Jellemző, hogy Stendhal értelmezésében a „romanticizmus” nem valami irodalmi iskola vagy áramlat. Számára a „romanticizmus” az irodalom olyan általános fejlődési vonala, amelyre a klasszi-

cizmussal szemben 1. a korszerűség (a mai élet ábrázolása), 2. a szenvedélyek hű ábrázolása (a jellemek konfliktusa) jellemző. Stendhal egész művészte azt mutatja, hogy az író nemcsak a szerelmi szenvedélyek érdekelték, hanem a társadalmi problémák is. Sőt Stendhalnál a szerelmi konfliktusok társadalmi konfliktusként jelentkeznek. „Racine és Shakespeare” c. tanulmányában a következőket írja: „A romanticizmus olyan művészet, amely a társadalom, a szokások és hitek mai állapotát tükrözi és ezáltal a legmagasabb fokú művészi élvezetet nyújtja az olvasónak. A klasszicizmus ennek az ellentéte. Ősapáink valószínűleg élvezhették.”

Stendhal tehát nem úgy értelmezte a romanticizmust, mint a mától való elvonulást a múlt homályába (mint a reakciós romantikusok tették). Balzac írja Stendhalról: „En freskókat festek, Stendhal pedig olasz szobrokat alkot.” Lényegében mindkettőjükre jellemző azonban Diderot nagyszerű gondolata: „Végeredményben az ember az egyetlen kiindulási és visszatérési pont. Körülötte kell, hogy forogjon a művészet, ha tetszeni akarunk neki, ha fel akarjuk kelteni az érdeklődését, ha meg akarjuk rikatni. Még a legszárazabb filozofálgatások vagy legkevesbé fontos helyzetrajzok közben sem szabad erről elfeledkezni.” Ebben rejlik mindkettőjük művészi ereje, de Balzacot jobban érdekelték a hőseit formáló *körülmények*, Stendhalt pedig, hogy úgy mondjam, a „*lélek dialektikája*”.

Stendhal hősei a szó valódi értelmében is hősök; szenvedélyes, mélyenérző emberek. Lev Tolsztojnak is éppen ez tetszett Stendhal művészetében.

*

Maupassant

1946 febr.

Nagyszerű, igaz író. Kétségtelen, hogy ami jót az emberekben látott, azt ábrázolta is. Ez sok novellájából kitűnik. Az „Egy asszony életé”-ben Janette alakja is példázza ezt bizonyos mértékig. De Maupassant is, mint Flaubert, nem hitt a jó győzelemében, nem látta azt az erőt a népben, amely képes erre a győzelemre. Innen ered, hogy sok novellája, de a „Szépfüű” is, a legmélyebb értelemben erkölcstelen. Nem azért erkölcstelen, mert az élet csúnya oldalait ábrázolja, hanem erkölcstelen a maga hitetlenségével.

Esztétizálja a társadalom alját és az olvasót az író tehetsége beletaszítja egy aromás mocsárba, amelyből többé nem tud kimászni. Maupassant műveiben azonban sokkal jobban lehet érezni

mindezek mögött egy nagyszerű emberi lélek vergődését, mint Flaubert alkotásaiban.

1954. dec.

Az igazi realizmus feltételezi az élet leglényegesebb oldalainak felfogását és ábrázolását. Ezt elősegíti a mindenkori leghaladóbb világnézet. A világnézet és művészi módszerek közötti ellentét tulajdonképpen — hamis dilemma. Az igazság az, hogy a világnézetben levő ellentmondások tükröződnek a műben és nem a világnézet és módszer közötti ellentét. (Mint például Balzacnál és Tolsztojnál.) Az igazi realizmus feltételezi a pozitív ideálokat, máskülönben vakvágányra fut, mint pl. Flaubertnél vagy Dosztojevszkijnél. Az igazi realizmus magában foglalja a jónak, a szükségesnek az igenlését, az elképzeléseket és reményeket — azaz a romantikát. A romantikus és realista módszer közötti ellentétet teljesen a szocialista realizmus oldotta fel.

1955. ápr.

A költők közül én Nyekraszovon nevelkedtem. De ha egész életemben csak Nyekraszovot olvastam volna, úgy érzem, sok tekintetben kielégületlen maradt volna érzelmi életem. Számomra lelki kényszerűség, hogy Nyekraszov mellett olvassam Lermontov Démonját, Goethe Faustját, vagy Byron Childe Harold-ját. Végeredményben én fűtyülök arra, minek nevezték régen vagy most: „realizmus” vagy „romanticizmus”; az a fontos, hogy ezek mögött a fogalmak mögött az igazság álljon és fontos, hogy érzelmi életem minden oldalról kielégülést nyerjen, hogy megpendítse bennem a lelki húrokat és visszhangot verjen bennem.

Ez természetesen nemcsak az én egyedüli lelki sajátosságom, hanem jellemző bármely emberi lényre is. És különösen igaz ez, ha a mai szovjet emberről beszélünk, akinek a lelki szükségletei sokkal oldalúbbak, mint a történelem folyamán bármely korszak emberének lelki szükségletei voltak.

És ha N. Gribacsov ma torkomra tett késsel követeli: csak engem olvass és Nyedogonovot, ez a szocialista realizmus és mindaz, ami erre nem hasonlít, az nem is romantizmus, hanem egyszerűen formalizmus és a sától való — akkor a mai ember jogosan feleli neki: „Menj az ördögbe az ilyen szocialista realizmussal, akkor már inkább a régi realistákat és romantikusokat olvasom, engem az jobban kielégít.”

N. Gribacsov és a többi, szintén ugyanolyan tehetséges, de a költészetről leegy-

szerúsített nézeteket valló ember, nem értik, hogy a szocialista realizmus nem arra hivatott, hogy szűkítse, hanem hogy szélesítse és gazdagítsa a költészet lehetőségeit a régi realizmussal és romantizmussal szemben. A szocialista realizmus a költészetben teljesen megengedi a „romantikus” formát, sőt a „szimbolikus”-at is, csak az igazság álljon mögötte.

Majakovszkijra esküsznek, az első szocialista-realista költőnek nevezik, és ugyanakkor elfelejtik, hogy Majakovszkij költészetében a „romantikus” forma uralkodó jellegű volt.

És ez nem zavarta őt abban, hogy az első szocialista-realista költő legyen.

Szeretjük Tvardovszkij és Iszakovszkij hangulatos költészetét, de ugyanakkor nehéz megfosztani magunkat attól a kívánságtól, hogy valami mai művet olvassunk a Faust, a Démon vagy a Childe Harold szellemében.

A régi formákat nem lehet egyszerűen másolni, mert a lényeg más, hanem szellemüket kell visszaidézni.

Majakovszkij ereje többek között a formák hihetetlen sokféleségében rejlik. Puskin zseni volt — mert magában foglalt *mindent*.

Hogy ebből a szempontból milyen gazdag lehetőségek rejlenek a szovjet költészetben, látni lehetett a Honvédő Háború idején. A nép hazafias lelkesedése akkor sokféle hűrt pendített meg a költőkben. Antokolszkij: Fiam, Tvardovszkij: Vaszili Tyorkin, Tyihonov: Kirov velünk van, Inber: A pulkovoí délkör, Iszakovszkij és Scsipacsov, Szurkov és Aliger, Szimonov és Prokofjev, Marsak — íme milyen széles volt csupán a költészet skálája. Költészetünk kell, hogy továbbra is ilyen különböző utakon, de egységes szellemben fejlődjék.

1946. máj.

Sém Nyugaton, sem Amerikában réges-régen nincs olyan szép-próza mint nálunk. Költészetük pedig több mint negyedszázada egyáltalán nincs, úgyszintén zenéjük sem.

Hogy elképzelhessük a szovjet szép-próza fejlődését a 28 év alatt, elég összeállítani a következő listát, amelybe nem is soroljuk be a nagyszerű történelmi tárgyú regényeket, csak a szovjet témájú műveket: A. Tolsztoj: Golgotha, Solohov: Csendes Don, Új barázdát szánt az eke; Gladkov: Cement, Katajev: Sikkasztók, Én, a dolgozó nép fia, Az ezred fia, Hajrá; Ilf-Petrov: Tizenkét szék, Aranyborjú; Leonov regényei; V. Ivanov novellái; Fegyin: Városok és évek, Testvérek; Oljosa: Irigység; Ognyev: Kosztja Rjabcev naplója; Makarenko: Az új ember kovácsa;

Kaverin: Két kapitány, Panova: Fehér vonat; Virta: A magány; Tyihonov novellái; Frajerman: Dingo, a vadkutya, vagy az első szerelem regénye; Grosszman: A nép halhatatlan; Bulgakov: A fehérgárda; Prisvin elbeszélései és novellái; Furmanov: Csapajev; Szerafimovics: Vasáradat; Pavlenko: Keleten; Csakovszkij: Ez történt Leningrádban; Krimov: A „Derbent” tankhajó; Jugov: Halhatatlanság; Kozin novellái; Jemeljanova: A sebész; Klossz: A nagy futószalag; Maliskin: Szevasztopol; Szoboljev novellái, Szimonov: Nappalok és éjszakai; Gajdar novellái és elbeszélései.

Aztán a történelmi regények: A. Tolstoj: Első Péter, Tinjanov: Vazir Muh-tar halála; Fors: Akik kőbe öltöztek; Novikov-Priboj: Csuzima; Szergejev-Cenzkij: Szevasztopol; Katajev: A távolban egy fehér vitorla; Borogyin: Dmitrij Donszkó; Fegyin: Első örömök; Siskov: Pugacsov; Gleb Uszpenszkij: Az 1916-os év; Sztjepanov: Port-Arthur; Davidov: A goscsai vendég; Csapigin: Sztjepan Ra-

zin; Kosztiljov: Rettenetes Iván; Jazvickij: III. Iván, stb.

Gondoljunk még a fantasztikus és meseirodalomra is, az olyan művekre, mint Oljosa: A három kővérember; Prisvin: A nap kincse; Bazsov: Urali mesék.

Íme: milyen sokszínű a modern orosz szép-próza.

Fel tud-e mutatni Nyugat-Európa bármelyik országa, vagy az Egyesült Államok ilyen irodalmat ennyi év alatt?

*

1955. márc.

A „szónokiasság” fogalmát a költészetel kapcsolatban ma csak elítélő értelemben használják. Pedig a sokoldalúan kifinomult emberi lélek néha rászomjazik a „szónokias” költészetre is. A zseniális költőóriások közül egyik sem idegenkedett a szónokiasságtól. Csak a rossz és félresikerült „szónokiasságot” kell elítélnünk. A magasztosság néha megkívánja a szónokias fogalmazást. A maga helyén szükség van rá.

Az „egyetlen” példány

Lord Warren gazdag angol, aki szenvedélyesen gyűjtötte a ritka könyveket, arról értesült, hogy egy francia könyvgyűjtő állítólag egyetlen példányát őrzi valamely nagyon ritka könyvről. Megtudta az illető pontos címét, Párizsba utazott és bejelentette magát nála.

— Bocsánat uram, hogy háborgatom! Tudomásomra jutott, hogy becses könyvtárában ön egy XVI. századbéli értékes könyvet tart birtokában.

— Úgy van, uram. Óhajtja talán megtekinteni?

Az előzékeny francia mindjárt hozta is a szóban forgó könyvet.

— Nem adná el nekem ezt a példányt, uram?

— De uram, én nem vagyok kereskedő!

— Tudom! Én azonban ötezer frankot azonnal kifizetek önnek...

— De uram!

— Rendben van, tehát tízezer frank!

— Tízezer frank?... ezért már hajlandó volnék átengedni!

Lord Warren kezébe vette a könyvet, figyelmesen átvizsgálta és kifizette a tízezer frankot

Tél volt. A kandallóban vígan pattogott a tűz.

— Most tehát a könyv már az enyém — jelentette ki a lord.

— Természetesen! — felelte a francia.

— Tehát megengedi?

S a lord máris a tűzbe dobta a könyvet. A francia oda akart menni, hogy kimentse onnan. A lord higgadtan tartóztatta vissza:

— Hagya csak kérem!... még egy perc!... így! most már teljesen elégett, és az én könyvtárámban van a könyv egyetlen példánya. Az öné volt a második. Uram, végtelenül örültem a találkozásnak. Ajánlom magamat!

A szent,

akihez senki sem mer hozzányúlni

Stendhal-nak (Hehri Beyle, 1783—1842) a maga korában nem volt nagy sikere. Munkáit alig olvasták, nem törődtek vele.

A „Szerelem”-ről írt munkája 1822-től 1835-ig mindössze 17 példányban fogyott. Kiadója kedélyesen szokta megjegyezni:

— Stendhal az egy szent! Senki sem mer hozzányúlni!

KRÓNKA

Hemingwayt olvasom

Napokig szédelegtem és néma voltam a megrendüléstől és gyönyörűségtől — minden szenvedélyes olvasó ismeri ezt a lelkiállapotot —, miután elolvastam Hemingway első magyarul megjelent regényét, a *Búcsú a fegyverektől* címűt. Véletlenül került a kezembe, senki nem ajánlotta, semmit nem olvastam róla, s ezért Hemingwayt szinte a saját fölfedeztetemnek éreztem. De büszkeségem bizonyos mélabúval párosult: fájt, hogy ezt a ragyogó írórt senki nem ismeri, elkeseredtem, amiért nem siet hódolatára ország-világ. — Tizenhat éves lehettem akkor. Csak tizenhatéves korunkban tudunk ennyire lelkesedni — és ennyire tájékozatlanok lenni, mert hiszen külföldön Hemingway akkor már igen népszerű volt.

Amikor jóval később — most két éve — megtudtam, hogy megkapta a Nobel-díjat, büszkeségem újra föllobbant és diadalmas elégtételt éreztem: lám, nem vallok szégyent lelkesültségemmel.

Mindezt előre kellett bocsátanom; hogy bizonyítsam: szeretem és nagyra becsülöm Hemingwayt.

Nemrég azonban elolvastam a *Nagyvilág* egyik utolsó számában Hemingwaynak a *Francis Macomber rövid és boldog élete* című novelláját, s ebben találtam valamit, ami egy régóta lapangó „kifogásomat” az íróval szemben — szeretetem és nagyrabecsülésem mellett is — most már bosszúsággá, sőt ha nem volna szerénytelen, azt mondanám: tiltakozássá növeli.

Macomber úrral az történik, hogy egy afrikai oroszlánvadászaton gyávának bizonyul. Felesége emiatt megveti és megcsalja egy vadással, aki kalauzolja őket. A vadász remek ember, bátor és férfias.

Ez eddig rendben van. Csakhogy amikor Macomber hitványságának magyarázatára kerül a sor, Hemingway többek között feddően ezt említi meg róla: „azonkívül ismert néhány szerelmi regényt, más könyveket is, talán túl sok könyvet...”

Nos ez az a mondat, ez az a valami, ami bosszantó.

Azt hiszem, nem értem félre: Macomber sekélyeslelkű, önelégült nyárspolgár, aki csak azért vadászik Afrikában, hogy henegegessen vele. Mint ahogy például a feleségéhez való viszo-

nya is önzés, pöffeszkedő hiúság, hiányzik belőle minden mélyebb érzés. Valószínűleg olvasni is csak sznobizásgból vagy holmi szellemi élvetegségből olvasott, a könyvek nem szolgálták lelki-szellemi nemesbedését. Ez így együttesen kerek, talpraesett jellemábrázolás.

Mégis, az idézett mondat úgy hangzik, mintha Macomber úr gyávaságának, hitványságának egyik oka az volna, hogy „túl sok könyvet” olvasott. Más frónál nem tűnne föl, de itt ezt a mellékszöveget nehéz eleresztenem a fülem mellett, éppen Hemingwaynél, aki sosem titkolta ellenszenvét a szellemi embereivel szemben, s ahol tehetette, bizony gyenge, pipogya legényeknek ábrázolta őket. Önála az emberi tevékenységek és tulajdonságok értékrendjében a szellemi munka és a szellemi képesség az utolsó. Lehetőleg nem is ábrázolja őket, rokonszenves regényalakjai határozottan nem gondolkoznak, elmémüködésük olyan egyszerű és kezdetleges, akár a csecsemőké — ezt talán még egy kritikus is tagadta. Hősei egyszerűen — „kistestvérek”.

Hemingway azzal méri az embereket: bátrak-e vagy gyávák. Ez természetesen egyáltalán nem baj. Csakhogy nála a bátorság rendszerint kizárja a magasabb intelligenciát, vagy még inkább megfordítva: az intelligencia kizárja a bátorságot. Az Akiért a harang szól című regényének hőse ugyan tanult, diplomás ember, de egy kicsit úgy tűnik, mintha *ennek ellenére* lenne bátor. Hemingway regényeiben a bátorság dönt, ez ér el eredményt — az okos előrelátás, az ítélőképesség, a képzettség, a szellem ereje szinte sohasem, hacsak nem korlátozódik pusztán a tapasztaltságra.

Van az amerikai irodalomnak egy másik nagysága, szintén a bátorság és akaratérő szakértője: Jack London. Csak a nálunk légtetőbb megjelent regényét, a *Tengeri farkas*-t említem: ebben is egy elpuhult figura, egy esztétikus-dilettáns került olyan helyzetbe, hogy mitsem ér a műveltsége, érzékeny intellektusa. A véletlen folytán egy fókavadász hajó utasa lesz. A kapitány emberfelettien erős, brutális, hallatlanul bátor fickó, aki barátunkból a legkegyetlenebb, legdurvább módszerekkel akar „embert faragni”. Sikerül is neki, de úgy, hogy elpuhult tudósnunk végülis fölénybe kerül vele szemben, okosságával, szellemi erejével és a szellem igazi emberét jellemző önfegyelmével. Hemingway sosem jut

ilyen eredményre. Nála a szellemnek, az intellektusnak vagy semmilyen, vagy megalázó szerep jut.

*

Macomber úr esete ingerel arra, hogy végiggondoljam Hemingway-olvasmányaimat és arra a következtetésre jussak, hogy bennük valami szellemellenes emberideál megdicsőülését lát-sam. Mintha az író a legszívesebben csupa kisfejtű, bikanyakú, cserzettbőrű, szóltan, bátor, igen derék, korlátolt és szellemileg igénytelen népséggel telepí-tené be a Földet, olyanokkal, akiknek szemében az olvasás, a műveltség, a szel-lemi élet gyanús dolog, és a nagyszerű-ség netovábbja az, ha valaki szemreb-benés nélkül megvárja, amíg az orozslán közvetlen közelébe ér és csak akkor lövi le... (olyan tizdekás lövedékkel, amely az orozslánnak mindjárt a fél pofáját el-viszi — mert fő a sportszerűség, az egyenlő esélyek!)

Mindezen töprengve és bosszankodva eszembe jut, hogy már hallottunk egy szellem-ellenes bátorság-eszményről. Az SS-laktanyák falára volt írva a jelszó: „Es gibt nur eine Sünde — die Feigheit!” Csak egy bűn van — a gyávaság!... Aki ezt vallották, máglyára hajgálták a könyveket, mert azok gondolkodásra, fontolgatásra és egyéb puhány dolgokra csábíthatták volna őket... Egy tetőtől-talpig náci író, Hanns Johst mondatta egyik dráma-„hőseivel”: „*Ha azt a szót hallom, hogy 'kultúra' — felhúzom a revolveremet!*” Sok millió embert neveltek ennek az ideálnak szellemében. Éppen a német példa bizonyította be, hogy az ilyen férfias, acélos izmú, de „kisfejtű” emberek milyen használható és kétségte-lenül bátor, önfeláldozó *alattvalók* tud-nak lenni, akár egy eszeveszett, ember-telen hatalom kezében is, mert nem utolsósorban éppen kisfejtűségük, szel-lemi apparátusuk szegényessége folytán nem tudnak eligazodni a modern világ ravaszul bonyolult eszmei harcaiban.

*

Joggal vethetné most közbe valaki, hogy Hemingway egyetlen rokonszenves hőse sem züllött fasizttá, sugá-rzik belőlük az emberiség, a huma-nista értelemben vett becsületesség. Ez igaz. De valljuk be; elsősorban Heming-way óvja meg őket a zülléstől, aki ön-ként mint haditudósító és egészségügyi tiszt vett részt a görög és a spanyol köz-társaságiak forradalmi harcaiban.

Ostobaság volna Hemingwayt azzal vá-dolni, hogy rokonszenvezik a fasizmus-nak akár a legburkoltabb formájával is.

Sajnáltnám, ha az eddigieket bárki is így értelmezte volna.

Nem is egyetlen mondaton nyargalok. Egy olyan írói magatartásról van szó, amely nemcsak Hemingwayre jellemző. A polgári irodalomnak az irracionalista filozófusok nyomában a századvég és a századforduló idején számos olyan irány-zata támadt, amely az észt letaszigálta trónjáról. A világ, az élet törvényszerű-ségeibe vetett hit megingása volt ez, kö-vetői nem hisznek abban, hogy az élet ésszel egyáltalán megérthető. Kiúttalan-ság, csömör, kiábrándultság jellemzi eze-ket az irányzatokat. Hemingway nem is nagyon távoli rokonuk. De amíg mások nihilizmusba, miszticizmusba, az élet kérlelhetetlen rendszertelenségének eg-zisztencialista szemléletébe, fasizmusba stb. vetették magukat, Hemingway más-felé vágja ki magát; egy sajátos, modern romantika felé. Mert romantikus hősök ezek a Hemingway-figurák. A filiszte-rekkel, a szellemi sznobokkal szembeni lázadás romantikus hősei. Megtestesítik Hemingwaynek és olvasóinak ilyen-irányú lázadását. Hemingway emberesz-ménye romantikus menekülés egy egy-szerű, tiszta világba, a Börharisnyák vil-ágába. Ilyen világ — ha hűhetek egy nemrég kezembe került német kiadásu útirajznak — ilyen világ van még Észak-Kanada őserdeiben, de a dolgok rendje az, hogy ezeken a pionírvidékeken is szaporodik a lakosság, modernizálódik a termelés, az emberi és társadalmi viszonyok egyre bonyolultabbak lesznek — és egyre kevesebb szükség lesz orozslán-vadász-jellemekre, de annál inkább a tisztá-fejtű, tájékozott, nagyobb távlatokban gondolkodó és mérlegelni tudó „nagy-fejtű” emberekre.

Olyan eredeti és nagy tehetségtől, amilyen Hemingway, már nemcsak olyan megrendüléseket és gyönyörűségeket várok, amilyenek közel húsz éve szé-dületbe ejtettek, hanem jövőbe mutató eszményeket is. Ki tagadhatja, hogy a világ, a társadalom egyre inkább értel-miségi jellegről lesz. Az ún. fizikai mun-kások közül a szakmunkásokról egyre bajosabb megállapítani: a fizikai erejüket használják-e többet vagy az eszüket, tudásukat; a ma és még inkább a holnap parasztja többet tud a mikrobiológiáról és a vegytanról, mint száz éve egye-temi tanár, és főként: a nem értelmiségi rétegek világszerte egyre jelentősebb szerephez jutnak — többek közt éppen szellemi-politikai felkészültségük, fel-világosodottságuk révén — saját sorsuk és hazájuk ügyeinek intézésében... Vajon egy ilyen irányban változó világban mi-hez kezd Börharisnya?

Senki nem tagadhatja az írónak azt a jogát, hogy élményeit ott és úgy éli meg, ahol és ahogyan kedve tartja vagy körülményei megengedik. Hemingway szenvedélyes halász és vadász (ennek köszönhetjük az *öreg halász és a tenger* című kis remekművét). Dehát Maupassant is sportember volt, Tolsztoj nyolcvanéves korában is megülte a lovat, Leonardo da Vinci állítólag korának legerősebb embere volt — Hemingwaynek sem veheti szemére senki, hogy fiatalkorában jól boxolt (feljegyezték róla, hogy egyszer a nézőtérrel beugrott a ringbe és kiütötte a bajnokot, mert szabálytalankodott), sem azt, hogy Spanyolországban a bikaviadal arénájába is leszállt (bár igaz, el is menekült, mert nem bírt a bikával, amiért melleleg egy csöppet sem neheztelek rá). —, de hogy visszatérjek oda. ahonnan elindultam: bosszant, ha

egy jelentős író félszempellel a boxbajnokokra és toreádorokra kacsint: vajon sikerül-e az ő szájuk íze szerint írnia...? A szellemnek ez az önmegvetése igenis bosszant. Ötven-hatvan éve sok író azon fáradozott, hogy minél betegibbnek, abnormisabbnak lássék, most meg boxbajnokot akarnak alakítani? Nem tudom. e két magatartás közül melyik jobb, abból a szempontból, amelyet Thomas Mann így fogalmazott meg: „A szellem az élet önkritikája”...?

Röviden: zokon veszem Hemingway-től ezt a szellemellenes magatartást, márcsak azért is, mert azt hiszem, olvastam annyi könyvet, mint Macomber úr, sőt szeretnék még többet, „túl sokat” olvasni — többek között éppen Hemingway írásait is.

Lékay Ottó

A MŰSZAKI KÖNYVKIADÓNÁL érdekes könyv készül. **Barsi Ödön—Dálnoki János—Kenessey Ferenc: Káprázat és valóság** címmel vezeti el az olvasót a színház, film, rádió, televízió titokzatosnak tetsző kulisszái közé.

A GYÓGYSZEREK ÉS GYÓGYSZERGYÁRTÁS című szakkönyv szeptember első napjaiban jelenik meg a Műszaki Kiadónál. Közli a legújabb gyógyszerek gyártásmódját is.

AZ IPARI SZAKKÖNYVTAR sorozatban a IV. negyedévben kerül kiadásra a cseh Kleinhampl: **Bádógosmunka** című könyv. Ez az első olyan szakkönyv, amely az egész bádógosipart felöleli.

RÉGÓTA NÉLKÜLÖZT könyvön dolgozik Mihalk Béla. Címe: **Textiliák kézi festése**. Tartalmazza a festékek elkészítésének, a különböző receptek, a helyes gözölési eljárás leírását, ezenkívül sok színes mintát közöl. Ilyen tárgyú szakkönyv eddig még nem jelent meg.

KÖNYVKÖTŐMŰVESZ KIÁLLÍTÁS nyílt meg Brüsszelben a Királyi Könyvtár termeiben. A kiállításon 166 drága és művészi kötést mutattak be az utolsó négy évtized remekiből. Az új művészi kötések nem pusztán dekoratív értékek. A könyvkötés művészeinek új iránya arra törekszik, hogy a kötés szoros összhangban legyen a könyv tartalmával és mondanivalójával. (N. Z. Z.)

H Í R E K

HÁROM ÚJ SPORTKÖNYVET adott ki a Sport Lap-és Könyvkiadó a közelmúltban. **Darnay-Dornyay Béla és Zákonyi Ferenc** közös munkája a **Balaton Útikalauz** (320 old. 20.— Ft) az 1955-ben megjelent balatonfelvidéki útikalauzzal szemben az egész balatoni partvonal turistautújtait ismerteti, 185 útvonalat ír le tüzetesen, ezenkívül foglalkozik a Balatonvidék geológiai leírásával, növény- és állatvilágának, történeti, közgazdasági, közlekedési viszonyainak ismertetésével, s tárgyainak és területek műemlékei és néprajzi jellegzetességeit is. A jól szerkesztett, szépen illusztrált, térképekkel és névmutatóval is ellátott zsebkönyv az üdültetés és az idegenforgalom szempontjából is hasznos. — A balatoni vízisportok kedvelőit érdekelheti elsősorban **A vitorlázás alapismeretei**-nek harmadik, bővített kiadása (144 old. 14.— Ft). A kb. ötven rajzzal illusztrált kötet a vitorlázás elméleti és gyakorlati tudnivalóin kívül ötvenoldalas vitorlás lexikont is tartalmaz. — A hivatásos úszásoktatókon kívül a szülők, nevelők számára is hasznos **Bárány Istvánnak**, a harmincas évek híres úszóbajnokának szakkönyve, a **Gyermekek úszásoktatása** (127 old. 14.— Ft) a 7—12 éves korú gyermekek tanításáról. A könyv a hatvan leckére osztott oktatási módszertani kidolgozásán kívül versenyszabályokat is tartalmaz, és igen jó pedagógiai érzékkel foglalkozik a gyermekek versenyszerű úszásának kérdéseivel is.

A FRANCIA NEMZETI IRODALMI NAGYDIJAT, amelyet most osztottak ki hetedszer, a 63 éves Louis Martin-Chauffiernek ítelték. A díjat olyan francia író kaphatja, aki életművével hozzájárult a francia irodalom hírnevének emeléséhez. A díjnyertes író a második világháború alatt az ellenállási mozgalom tagja volt, deportáltak is. A deportálás élményeit írta meg *L'homme et la bête* c. művében. (N. Z. Z.)

ALFRED NOBELRŐL, a Nobel-díj megalapítójáról már sok könyvet írtak. A legérdekesebb kétségkívül Sten Söderberg nemrég megjelent írása, amelyből először derül fény az akkori idők legborzalmasabb robbanóanyaga, a dinamit feltalálójának küzdelmére a nemzetek közötti békéért és a népek közötti megértésért. Ez érdekes könyv címe: „Mannen som ingen kände” (Az ember, akit senki sem ismert) (Spegel)

EINSTEIN két régóta várt — tudományos szempontból nagy jelentőségű — művét adták ki majdnem egyidőben. Az egyik: „Grundzüge der Relativitätstheorie”. A braunschweigi Vieweg Verlag adta ki. A másik címe: Lettres a Maurice Solovine. Ezt a párizsi Gauthier-Villiers könyvkiadó adta ki. (L. S.)

HETEK ALATT ELFOGYOTT Inzelt rendkívül népszerű Vegyi receptek című könyve. A javított, bővített kiadáson a szerző már dolgozik. A Műszaki Könyvkiadó gondozásában 1958-ban jelenik meg.

Az irodalmi ízlés fejlődése számokban

AZ UTÓBBI ÉVEK legérdekesebb irodalmi közvéleménykutatása zárult le a napokban. A Szépirodalmi Könyvkiadó, több mint fél évvel ezelőtt, 50 000 példány portómentesített kérdőívet küldött szét, a rendkívül népszerű Olcsó Könyvtár sorozatának olvasóihoz.

Az ország minden részéből összesen 2000 kitöltött kérdőív érkezett vissza a Szépirodalmi Könyvkiadóhoz. Az adatok összesítésénél kiderült, hogy a 2000 könyvolvasó közül a legfiatalabb 8 éves, aki több Verne- és Móra-regényt kért, a legidősebb 69, aki azt kívánta, hogy a sorozatban sűrűbben jelenjenek meg magyar klasszikus írók remekei.

Az olvasók átlagos életkora 24 év, vagyis túlnyomóan az ifjabb korosztályhoz tartoznak. (A legtöbbjük 17—20 év körüli, de igen sok az 50 körüli is.) Az idősebb generáció, kevés kivétellel, a nagy magyar és külföldi klasszikus írók műveit kedveli, míg az ifjúság egyenlő mértékben szavazott a ma élő írókra, valamint a hazai és külföldi klasszikusokra.

A kérdőívek beküldőinek 28 százaléka általános- és középiskolai, technikumai vagy főiskolai tanuló; 19 százaléka ipari munkás, akik között tekintélyes számban szerepelnek átképzett segédmunkások; 18 százaléka értelmiségi, orvos, technikus, mérnök stb.; 16 százaléka tisztviselő, főként a közép és idősebb korosztályhoz tartozó; 6 százaléka földműves, kertész, erdész, vadász stb.; 4 százaléka ipari tanuló, 2 százaléka bányász, 2 százaléka háztartásbeli; a többi nyugdíjas, katona, rendőr, hajós, de képviselve van köztük úgyszólván minden foglalkozási ág.

A válaszok 40 százaléka a fővárosból érkezett; 22 százaléka a Dunántúlról; 20 százaléka Tiszántúlról és a Duna-Tisza közéről, 18 százaléka pedig az északi vidékről. A kitöltött kérdőívek 76 százaléka városokból, 24 százaléka faluról jött.

A VÁLASZOKBÓL KIDERÜLT, hogy 95 százalék számunként vásárolja meg a köteteket. Ha tehát a papírhiány enyhül és az Olcsó Könyvtár magasabb példányszámban jelenhetik meg, akkor az előfizetőket valamilyen formában feltétel nélkül kedvezményben kell részesíteni.

Az olvasók legtöbbször Jókai: *Egy hirhedett kalandor* és a *Sárga róza* című kötete tetszett a legjobban. Második helyre Stendhal: *Vörös és fekete* című regénye került. A sikerhez nyilván hozzájárult a regényből készült film egy-

idejű előadása is. Mikszáth: *Szent Péter esernyője* és a *Két koldusdiák* foglalják el a listán a harmadik helyet. Utánuk a felsorolás rendjében Móricz Zsigmond következik a *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* című regényével, majd Balzac: *Goriot apó*, Karinthy Frigyes: *Nem nekem köszöntek*, Móra Ferenc: *Aranykoporsó*, Mark Twain: *A látott város*, Heltai Jenő: *Jaguár*, Kipling: *A dzsungel könyve*, Gárdonyi: *Egri csillagok*, France: *A király iszik*, Tolsztoj Leó: *Hadzi Murat*, Voltaire: *Candide*, Maupassant: *A szépfiú*, Leacock: *Humoreszkek*, Fast: *A utolsó határ*, Tersánszky J. Jenő: *Legenda a nyúlparikásról*, Illés Béla: *Kárpáti rapszódia*, London: *Az éneklő kutya* című regények kapták a legtöbb szavazatot.

Jókai neve a 2000 kérdőlap közül 1426-on szerepelt, Stendhalé, akiről röviddel ezelőtt kevesen tudtak az országban — 1151-en, Mikszáth 1056-on, Móricz 988-on, Balzac 927-en, Karinthy Frigyes 904-en, Móra 892-ön, Mark Twain 810-en, Heltai 793-on, Kipling 790-en, Gárdonyi 725-ön, France 699-en, Tolsztoj Leó 691-en, Voltaire 655-ön, Maupassant 609-en, Leacock 584-en, Fast 573-an, Tersánszky 501-en, Illés Béla 457-en, London 452-ön.

A STATISZTIKÁKKAL SZEMBEN az óvatosak azt mondhatnák, hogy a közvéleménykutatás adatai nem igazolják okvetlenül az olvasók irodalmi ízlésének emelkedését, mert az O. K. sorozat 100 kötetéből 75 százalék a klasszikus anyag és az olvasók csak ezekre szavazhattak. Ám a kérdőív másik pontja, amely arra kért feleletet, hogy milyen műveket szeretne még az olvasó az Olcsó Könyvtár sorozatban látni — arra mutat, hogy az Olcsó Könyvtár fontos kulturális eredményt ért el, a magyar és világirodalom realista alkotásainak publikálásával: széles, eddig nem olvasó, vagy csak ponyvakedvelő tömegekkel ismertette és kedveltette még az igazi irodalmat, felébresztette és kielégítette a magasabbrendű szépségek élvezésének igényét, és ezzel igen fontos szociális és kulturális feladatot teljesített.

A kérdőív következő pontjából, mely az után érdeklődik, hogy mely kötetek nem nyerték el az olvasók tetszését, nagy általánosságban az derült ki, hogy túlnyomólag jobban kedvelik a magyar és világirodalom klasszikusait, mint az élő írókat. Az erre a pontra érkezett válaszok kijelölik az Olcsó Könyvtár tovább követendő útját, figyelmeztetnek arra, hogy

az elért nagy eredményeket nem szabad kísérletezésekkel kockára tenni. Tudjuk pontosan, mi tette népszerűvé ezt a sorozatot, ne adjunk bele mást, mint amit az olvasóközönség vár.

Hány kötet Olcsó Könyvtára van — kérdezi a következő pont. A válaszokból kiderül, hogy nagyon sok olvasó összegyűjtötte a teljes sorozatot. Sokan vannak olyanok is, akiknek mindössze egy-két kötetük hiányzik a szazegynéhányból. Egy-egy olvasó átlagosan 35 kötetet vásárolt meg. A köteteket szeretnék beköltetni. Kötött példányokat reklamálnak. (Ezt a kérést egyelőre, sajnos, több okból sem lehet teljesíteni.) Csaknem kivétel nélkül szeretnék a sorozatukat kiegészíteni, minden megjelent számot beszerezni.

Arra a kérdésre, hogy mely régi, elfogyott számokat szeretné megvenni, csaknem pontosan ugyanazokat a műveket sorolták fel, azonos sorrendben, mint az első kérdőpontban.

A LEGÉRDEKESEBBEK és a legtöbbet mondanak a feleletek arra a kérdőpontra, hogy milyen műveket szeretne még az olvasó az Olcsó Könyvtár sorozatban látni. Ezek a feleletek mutatják azt a hihetetlen gyors pozitív változást, amelyen a dolgozó tömegek kulturális téren néhány év alatt átmentek. A nagyszerű átalakulások és változások hosszú sorát bizonyítja, hogy az olvasótábor nem ponyvát, még csak nem is rossz értelemben vett bestseller vagy selejtes irodalmat kér, hanem első helyen Shakespeare-t, azután a felsorolás rendjében Jókait, Haseket (*Svejk*); továbbá Stendhal, Maupassant, L. Tolsztoj, Dante, Solohov (*Csendes Don*), Dumas (az azóta megjelent *Három testőrt*), Hugo Victor, Byron, Molière, Móríc Zsigmond, Shaw, Hemingway, Puskin, Laxness, Karinthy Frigyes, Huxley, Priestley, Németh László, Kosztolányi műveket, francia, angol, orosz, német, amerikai (Whitman, Poe), spanyol költők verseit, a világirodalom nagy eposzait, Homeroszt, Vergiliust, Goethe *Faustját*, továbbá Madách *Ember tragédiáját* és Katona *Bánk bánját* kérik. Mit jelent ez a névsor? Azt, hogy a ponyva elleni harc lényegében eldőlt. Csak az Olcsó Könyvtár sorozatot kell folytatni, az eddigi színvonalon megtartani, abból többet adni, műfajilag is kiterjeszteni, a kötetek kiállítását — amennyire ez lehetséges — javítani és a ponyva alól kihúztuk a talajt. Erre a sorozatra tehát a ponyva elleni harc szempontjából is többet kellene áldozni, ezzel a sorozattal többet kellene

foglalkozni kulturális életünk őrszemeinek.

Hatalmas eredmény az, amit a hetenként 60—80—100 ezer példányszámban megjelenő Olcsó Könyvtár kötetek a dolgozó tömegek között elértek. Ki hitte volna tizenkét évvel ezelőtt, hogy Magyarországon 60—100 ezer példányban lehet kiadni Mikszáthot, Móríczt, Gárdonyit, Aranyt, Tömörkényt, Heltait, Csehovot, Balzacot, Gogolt, Mark Twaint, Wellset, France-ot!

A sárga köntösbe bújtatott Olcsó Könyvtár kötetek elültették az igazi irodalom szeretetét a magyar olvasóközönség százezres tömegeiben, megtalálták az utat a legszelebb olvasórétegekhez. Több mint hétmillió Olcsó Könyvtár kötet hirdeti eddig a jó könyv, a tiszta irodalom győzelmét.

Alig több, mint egy évtizeddel ezelőtt a falun alig volt jó könyv. Egy-egy kalendariumot, imakönyvet vagy almokönyvet őriztek az almáriumban és legfeljebb Petőfi és Jókai nevét ismerték. Ma már a pusztai kunyhókban is találkozzunk Olcsó Könyvtár kötetekkel, a gépállomásokon dolgozó fiúk és lányok kezében látjuk a „sárga regényeket” és öreg parasztasszonyok reklamálják a következő számokat. Fejlődik a tömegek művészi ízlése, mindig jobbat, mindig többet kívánnak olvasni, és mindinkább elvetik majd a szennyirodalmat.

A KÉRDŐÍV utolsó pontja arra kért választ, hogy regényeken és elbeszéléseken kívül még milyen műveket szeretne látni a sorozatban az olvasó. A jelesen vizsgázott közönség e kérdésre is elgondolkodtató feleletet adott. A legtöbben, szám szerint 967-en, klasszikus versesköteteket kértek, főként Arany, Petőfi, Vörösmarty, Berzsenyi, Goethe, Heine, Baudelaire, Verlaine, Rimbaud verseit, az élők közül Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Fodor József, Benjámín László, Áprily Lajos, Jékely Zoltán, Weöres Sándor, Berda József, Képes Géza, Juhász Ferenc verseit.

Másodsorban színdarabokat kértek, klasszikus és modern drámák olcsó kiadásait. Továbbá ókori történelmi műveket, kalandos útleírásokat, földrajzi könyveket, történelmi műveket, ezek közül főként a második világháború történetét, a természettudományokat, népszerűen ismertető műveket, zenei tárgyú könyveket, történelmi és irodalomtörténeti életrajzokat. Ezek a kívánságok is igazolják, hogy az Olcsó Könyvtár műfaji kiterjesztését az évekkel ezelőtt tervezett irányban és mértékben kellene elkezdni.

K ö m ű v e s I m r e

BALLADA

A szó és műfaj keletkezését magyarázó feltevések közül kettőt érdemes kiemelni. Az egyik szerint a ballada műfajának forrása az északi népek költészete, főképp a skót népköltészet. A szó a kelta *gwaelawd*-ból származott (ejtése: vallád; jelentése: népének). A ballada szót azonban visszavezetik az olasz *ballare* (jelentése: táncolni) igéhez is. A folklór valóban megállapította, hogy a népi balladákat valamikor nemcsak énekelték, hanem táncdal is kísérték. Igaz, hogy a román népek költészetének balladája tárgyban és előadásmódban inkább a románhoz áll közelebb. (Villon balladáinál is formai és nem tartalmi megjelölés a ballada szó: táncdal-formában írt költeményt jelent.)

A ballada műfaja valószínűleg úgy keletkezett, hogy az ünnepi alkalmakkor énekelt hódalok, egyes helyekhez, személyekhez fűződő mondák egy része tartalmi és formai tekintetben — a gyakori és nagyobb hatásokra törő előadások során — megváltozott. A cselekmény sodrát gátló részek kikoptak, főképp a hatást keltő felkiáltások, párbeszéd maradtak meg; a lassúbb epikus formákat kiszorították a szaggatott, rövid sorok.

A ballada csak ritkán foglalja történeti személynél, eseményt, tárgyat inkább a nép életéből, a nép életének tragikus mozzanataiból veszi. Szerelmi tragédiák, vérbosszú, gyűlölködés, minden eluralkodó érzések lobognak a balladákban; vak indulatok, gáttalan szenvedélyek örvénye sodorja pusztulásba a ballada-hősöket.

Greguss Ágost klasszikus meghatározása szerint a ballada: *tragédia dalban elbeszélve*. A ballada előadásmódja sajátos módon vegyíti az epikai, lírai és drámai elemeket. Az elbeszél eseménynek nem ismerjük meg minden részletét, nagy szerep jut a vázlatosságnak, a sejtetésnek. Sok a párbeszéd, a szerkezet is drámai jellegű. Az ismétlődő részek is (amelyeket régen valószínűleg a közönség énekelt) drámai hatásúak. Lírai jellegűek, főképp a népi balladákban, a dalszerű formák, továbbá az elbeszélést kísérő költői reflexiók, amelyekben a

tragédia felé rohanó történet hatása tükröződik a költő lelkében. Kötött versformája nincs a balladának: minden versforma alkalmas, amely lehetőséget ad a szaggatott, sejtető előadásra.

Az irodalomtörténet a görög Bakchylidész (i. e. V. szd.) lírai, epikai, drámai elemeket összeforrasztó kardalaiban látja a ballada első jellemző műköltészeti jellegzetességét. A ballada igazi területe azonban a nép költészete. A XVIII. század két nagyhatású népköltési gyűjteménye (Percy: *Reliques of ancient english poetry*, 1765; Herder: *Stimmen der Völker*, 1778) irányítja rá a figyelmet és a romantika korában lesz népszerű, elsősorban a német költészetben.

Az első magyar balladák (Kölcsy, Kisfaludy Károly) német ihletésre születnek meg a múlt század elején. Ezekben a balladákban sok a szentimentalizmus, a pátosz; Vörösmarty, Garay és Czuczor későbbi balladáiban sincs meg a műfaj igazi nagy alkotásait jellemző tömörség, megrázó erő. Arany János balladáit (*Tengerihántás*, *Hidavatás*, *A walesi bárdok* stb.) azonban a világirodalom balladakinésének legjavához tartoznak, mint ahogy a székely népballadák (Kriza János: *Vadrózsák*, 1863) lírai tömörítő ereje sem kisebb, mint a skót népballadáké.

Kiss József néhány balladája is népszerűvé vált. Később Ady több versét is balladaként szokták emlegetni (pl. *A dísznőfejű Nagyúr*); azokat, amelyekben a szimbólumokba sűrített mondanivaló párbeszéd, drámai formában robban ki. De ezekkel a versekkel kapcsolatban inkább csak balladaszerű előadásról, mint szoros értelemben vett balladáról lehet beszélni.

A ballada és a *román* műfaji vonásai sok tekintetben rokonok, a románót a balladától kevésbé komor tárgya, kerekesebb epikai stílusa és dalolhatóbb versformája különbözteti meg. A román költészet legjelentősebb a spanyol irodalomban (*Cid-románok*). A magyar költészet egyik szép románca pl. Petőfi *Falu végén kurta kocsmá* című költeménye.

P. L.

A KÖNYV TÖRTÉNETÉBŐL

AZ ERDÉLYI FŐNIX

— *Tótfalusi Kis Miklós* —

1680 őszén az amsterdami Bloemgrachton idegen református teológus kopogtatott be *Blaeu Jánoshoz*, a legnagyobb hollandiai nyomda vezetőjéhez. Elmondta, hogy Tótfalusi-Kis Miklósnak hívják, erdélyi magyar, eddig a fogarasi elemi iskola rektora volt s most azért jött Hollandiába, mert egyháza újra ki akarja adni és Hollandiában akarja nyomtatni a biblia magyar fordítását, melynek eddigi kiadásai teljesen elfogytak. Egyháza őt bízta meg az új kiadás sajtó alá rendezésével, ő pedig, hogy feladatának minél jobban megfelelhessen, meg akarja tanulni a nyomdászatot. Kéri, fogadja fel *Blaeu* tanítványának.

Blaeu csodálkozva kérdezte, hát Magyarország és Erdélynek nincsenek nyomdái, melyek a bibliát kibocsáthatnák?

Vannak, felelte Kis, a nyomdászatunk régi, talán régebb mint Hollandiáé, mert már *Mátyás király* idejében volt nyomdánk. Protestáns tipografiánk is vannak bőven: a brassói 1535 óta, a debreceni 1560 óta áll a reformáció szolgálatában. Az erdélyi fejedelem is tart fenn nyomdát *Gyulafehérvárt*, a református egyház pedig *Kolozsvárt*. Működnek jeles magánnyomdák is, s egy ilyen adta ki *Vizsolyban*, 1590-ben a magyar teljes bibliafordítást első ízben. Eddigél ez a legterjedelmesebb magyar nyelvű nyomtatvány, pedig csak szegény vándornyomdász állította elő. A protestáns biblia azóta is megjelent a hazában, ismét csak magánnyomdában, de ezúttal az ország leggazdagabb nyomdászánál, *Szenci Kertész Abrahamnál*, kinek két palotája is volt *Váradon*. A biblia következő kiadását azonban mégsem ajánlatos az otthoniakra bízni. A honi papír durva, igen hamar elkoplatja az apró betűket, s emiatt a magyarországi és erdélyi nyomdászok kénytelenek a bibliát nagyobb-fokú betűvel szedetni s olyan túlságosan vastag és nehéz köteteket csinálnak belőle, mint *Luther* idején. Ez ma már nem divat. Külföldön új könyvalak terjedt el s különösen Hollandiában tudnak csodálatosan vékony papíron tügombnyi betűkkel közkedvelt zsebkiadásokat nyomtatni. Emiatt az egyház a további kiadásokat már itt rendelte meg, az utolsót éppen *Amsterdamban*, *Jansoniusnál*, 1645-ben. De éppen ebből ébredtünk rá, mily nehéz magyar szöveget idegenben

nyomtatni. Magyarul tudó szedők és korrektorok kellenek hozzá s aki a kiadás gondozását vállalja, annak tisztában kell lennie a nyomdászat minden csínjával-bíjával.

Blaeu rázta a fejét. A nyomdászat sokkal bonyolultabb dolog, semhogy csak mellékfoglalkozásként lehessen űzni. Nyomdász is alig akad, aki ennek a mesterségnek minden ágában otthonos volna. Az egyik betűt metsz, a másik matricákat készít, a harmadik a betűpéldányokat önti, ismét más kiszedi a szöveget, más végzi a nyomtatást, azután itt van még a korrektúra, a fűzés, az anyagbeszerzés, az üzem kereskedelmi vezetése és így tovább. Nagy szervezést ez, nem lehet csak úgy futtában megtanulni.

Körülvezette a műhelyben. Végigjárták az impozáns épületet, megnézték a világhírű térképnyomdát, a betűöntödét, a szedőtermet, a sajtókat, melyeket *Blaeu* — *Gutenberg* óta első ízben — saját tálmánnyal föléletesített s megfigyelték munka közben a több mint félszáz szakmunkást.

Tótfalusi belátta, *Blaeunak* igaza van. A nyomdai foglalkozás egész embert kíván. Megfogadja tanácsát, a betűkészítés mesterségét fogja mindenekelőtt megtanulni. Megállapodnak a *Blaeunak* fizetendő tandíjban: fél évre 200 tallérban. Lakásról, élelelről, sőt a szükséges szerszámokról Tótfalusinak magamagának kell gondoskodnia.

Vállalja a szűkös életet. Háromévi fogarasi rektorsága idején a jövedelméből nagy takarékosággal külföldi útjára 350 tallérnyi tartalékot gyűjtött s ezenkívül szerény ösztöndíjjal is rendelkezett. De mindez kevés. „*Sokszor úgy kiadtam a pénzemet a könyvnyomtatónak* — vallja —, *hogy kenyérvételre is egy poltrám sem maradt. Néha egy hónapig is bizony bort nem ittam.*”

1681. január 15-én azt írja barátjának, *Pápai Páriznak*, hogy a betűmetszést azért tanulja, mert a biblia nyomtatásához szükséges betűbélgyökeket és matricákat majdan a maga munkájával kell előteremtenie. Ilyenek megvásárlására elég pénze sohasem lesz, hiszen *Blaeunak* csupán a matricái kerültek 6000 tallérba.

Egy év sem telt el s Tótfalusi már azal büszkélkedik, hogy százezer latin és héber betűt öntött, sőt *Blaeu* vele javít-

tatja a saját matricáit is. Hollandust semmi pénzén nem tanított volna mind-ezekre, nehogy utóbb elvegye a kenyerét, de Tótfalusi idegen, vissza fog térni hazájába s ott majd öregbíti mestere hírét.

Három év múlva Tótfalusi annyira haladt, hogy nekifoghatott a kiadás előkészületeinek. Latba vetette tudományát, filológiai és teológiai képzettségét: Gondosan megvizsgálta a szöveget, összehasonlította az eredetivel s holland meg német fordításaival, egybevetette az eddigi magyar kiadásokat és megállapította, hogy az utóbbiakban bizony sok a hiba. *Károli Gáspár* túl volt a 60 éven, mikor a bibliát fordította, nyomdász, a vándorolni szerető *Mancskovit Bálint* pedig nem tudott jól magyarul. A későbbi kiadásokat ugyan nagyjában megtisztították eredeti sajtóhibáitól, de *Károli* szövegéhez senki sem mert nyúlni. Tótfalusi volt az első, aki a különféle nyelvű bibliakiadások összehasonlítása során észrevette, hogy *Károli* fordításából sok szó, sőt egész szakaszok kimaradtak, sok helyen hibás a fordítás és következtelen a helyesírás.

„Méltó volna annak a tengerbe vettetni . . .“

Erdélyben nagy volt a felháborodás, mikor meghallották, hogy Tótfalusi nem ártallja a bibliát javítani. *Teleki* kancellár a hír hallatára azt mondta, „méltó volna annak a tengerbe vettetni”. Az egyházi körökben Tótfalusit elejtették. A biblia szövegén bármily csekély mértékben változtatni annyit, mint a szentírást meghamisítani. A biblia kiadása nem magánügy. *Tofeus* püspök megbízta *Kolosvári István* gyulafehérvári tanárt, aki éppen követségbe készült Berlinbe, ejtse útba Hollandiát s ott keressen más kiadót a biblia számára.

Tótfalusi makacs ember. Az akadályok csak siettetik elhatározását. Ha otthon nem veszik komolyan a kiadás gondolatát, ő komolyan veszi. 1683 őszén eltökéli magát a biblia saját költségen és haladék nélkül való kinyomtatására. „Országostól régen mozgatták, hogy a magyar bibliát ki kellene nyomtatni. Hozzáfogok én, szegény legény lévén, és megmutatom, hogy egy szegény legénynek devetiója többet teszzen, mint egy országnak immel-ámmal való igyekezeti.”

Betűmetsző mestersége jövedelméből kis nyomdát tudott bérelni. Magyarul tudó szedőket fogadott fel s 4—5 hónapi betűöntés után bőséges készlettel nekifogott a nyomtatásnak, melynek idejét közel két esztendőre számította.

Ha a magyar virtus ősi „csak-azért-is” hajtóereje nem is lohadt benne, nem volt

Blaeu nyomdászjelvénye

engesztelhetetlen lélek s igyekezett az otthon támadt ingerültséget csillapítani. A már meglehetősen előrehaladt szedésnyomás közben 1684 augusztusában hosszú levelet írt *Telekinek* és *Tofeusnak*. Kéri, ne haragudjanak, hogy a nyomtatás megkezdéséről már előbb nem értesítette őket, de a Bécset ostromló török had elzárta az Erdély felé vezető utakat, nem volt, ki levelét hazavigye. Bevallja, hogy az eddigi kiadások szövegét bizony javította. De hát száz éve immár, hogy *Károli* a bibliát fordította s száz év óta a bibliatudomány mégiscsak haladt valamit, száz év előtti kifejezések ma már nem mindig ugyanazt jelentik, mint akkor.

Levelében kifejti nyomdászai programját is. „Én azt akarnám, hogy a mi nemzetünk nem maradna abban a nagy írástudatlanságban, melyben eddig, hanem a magyar scholák vigéálnának. Hogy mind gyermekek, asszonyi állatok, városiak, falusi parasztok etc. olvasni tudnának.” Az analfabetizmus, népének lelki rákfenéje ellen küzd. Ennek fő oka Erdélyben „a könyvek szűk és drága-volta”. Az olvasást a szegény ember a bibliából tanulja meg. Csak olcsó legyen, hogy megvehessék. Sokat kell nyomtatni belőle, hogy egy-egy példányra kevesebb költség essék.

Az aranyos biblia

1685 pünkösdjére megjelent a kiadás, szép barokk címlapján balról Magyarország, jobbról Erdély címerével. Szövegét apró gyöngyszemű Elzevier-típusok-

kal nyomtatta; a teljes biblia csak ilyen sűrű betűkkel fért bele a zsebformátumba.

A 3500 példányt dúsan aranyozott bőrbe köttette, — „néha dolgozott az én számomra 20 ember, az az négy compactor (könyvkötő) minden cselédével s minden héten legalább 100 forintot kellett nekik fizetni”. Az első bekötött példányt megküldte Telekinek.

Utána nyomban hozzáfogott az Új-Testamentum és egy szinte liliputi kötetkésben a Szentci Molnár-féle zoltárfordítás kiadásához. Mindkettő 4200—4200 példányban 1686 folyamán jelent meg.

A három kiadvány betűkészlete, papíra, kötése, a nyomdabérlet és a munkabér rengeteg pénz emésztett. Tótfalusi keze munkájával teremtette elő a szükséges összegeket. Míg nappal a biblia nyomtatásával foglalkozott, éjjel mások számára betűket metszett. Betűmintalapokat küldözgetett szét mindenfelé, s Hollandiából meg Angliából, hova üzleti ügyben személyesen is elutazott, Németországból, Lengyelországból és Svédországból áramlottak hozzá a megrendelések. Blaeu megbánta, hogy tanította. Mikor egy másik magyar, Töltési István debreceni, majd komáromi nyomdász Blaeu üzemében tanoncnak jelentkezett, elutasította. Töltési egy időre beállt Tótfalusihoz tanítványnak.

A megrendelések közt egzotikumok is akadtak. Örmény és samaritán típusokat is kértek tőle. „Az örmény nemzet-

ség engemet keresett meg betűkészítéssel boldogításának okáért. Erdély országa viszont örményhez folyamodik.”

Örmény betűinek sikerére Arcsil, a georgiai Imereth exkirálya, ki akarván nyomtatni saját költeményeit, Moszkvából, Sparwenfeld svéd diplomata és az amsterdami polgármester közvetítésével, nála rendeli meg az első georgiai nyomdabetűket.

Mindjárt utána egy másik fejedelmi megrendelő jelentkezett, III. Cosimo toscanai nagyherceg, aki a firenzei általi nyomda újjáalakításakor Amsterdamban Tótfalusival csináltatja a betűfelszerelést. „Csak azt is nagy glóriának tarthatná a magyar nemzet — örvendez Tótfalusi —, hogy mi, akik annak előtte Itáliából vettük a betűket, most azt megértük, hogy ők szorultanak mi reánk.” Amikor pedig Cosimo dicséretei nyomán XI. Ince pápa a vatikáni nyomda részére öntet vele betűket, arra büszke, hogy a katolicizmus főnyomdája az erdélyi reformátushoz fordul.

Mindebből igen tekintélyes jövedelme volt. Cosimo egymaga 11 000 forintot fizetett munkájáért. „Néha targoncával tolták a pénzt szállásomra” — írja.

Othon is megnőtt a tekintélye. Telesi a fogarasi országgyűlésen mutogatta a követeknek a Kis Soltárt: haza kellene ám hozatni ezt az embert; de arra pénz kell. S rögvest megkezdte a gyűjtést, feljegyezvén, ki mennyit ígér. Kétszáz aranyat szedett így össze Tótfalusi útiköltéségre.

Tótfalusi mosolygott, amikor az összeget átnyújtották neki. „Pénzem van elég — mondta — s nem szeretném magamat elkötelezni.” De miután a hazát a visszautasítással nem akarta megbántani, megtoldotta ugyanannyival s 2200 forintnyi alapítványt létesített a Hollandiában tanuló magyarok támogatására és hazautazásuk költségeinek fedezésére.

Tízévi amsterdami tartózkodás után roppant poggyászal hazaindult. Benne volt a három kiadványának együttesen mintegy 12 000 példánya, tekintélyes magánkönyvtárának java — a Blaeu-féle 11 főlíókötéses atlasz egymaga több ládát töltött meg —, a betűöntéshez és metszéshez szükséges szerszámok s matricái egy része, melyek értékét 1200 tallérra becsülte. Csak a betűkészletet nem csomagolta be. Túlságos nagy teher, othon majd újra megönti a megmaradt matricákból. Elvitette az amsterdami „Funderia”-ba s eladta mint fémmatériát.

Egész karaván telt ki a poggyászból, — hacsak nem tengeren tette meg az utat. Danzigig s onnan tovább a Visztulán. (Lassú út, — közben ráért lerándulni Lipsésébe.)

Az „aranyos biblia” címlapja

Az első ízelítőt arról a szellemről, mely-lyel azután meg kell birkóznia, útközben, Lengyelországban kapta. Egy vámjogokkal felruházott lengyel gróf átvizsgálta poggyászát s miután ennek jegyzékében azt a magyar kifejezést találta: „aranyos biblia” s ezt az eretnekeket üldöző főúr „arianus biblia”-nak értelmezte, lefoglaltatta az összes könyvládákat. Tótfalusi hiába magyarázkodott, hiába fordult más hatóságokhoz, hiába utazott segítségért Kassára, honnan kieszközölte Apafi fejedelem tiltakozását a lengyel királynál, ki a lefoglalás feloldását valóban el is rendelte, mindez nem használt semmit. A nagyúr kijelentette, hogy a könyveket csak a pápa ösztönségének utasítására adná vissza. Szerencsére mégis akadt nagyobb tekintély a királynénál. Rablóbanda tört rá a gróf birtokaira, kifosztott kolostorokat és kastélyokat, s mikor az a hír járta, hogy a rablók magyarok, kik Tótfalusi megsarcolásáért akarnak bosszút állni, a főúr végre kiadatta a ládákat. De egy vagy kettő, Tótfalusi magánkönyvtárának egyes még soká megcsiratott kötetivel, végképp elkallódott.

Idehaza aztán a tetterős, pontosan számító mesterről kiderült, hogy gyermegtelgkü ábrándozó. Útközben a kassai és debreceni vásáron páratlanul olcsó áron kínált kiadványainak alig akad vevője. Kolozsvárt a püspök, az egyháztanács tagjai, a tanárok és régi barátai lebeszéltek róla, hogy magánnyomdát állítson. Rávették, vegye át az egyház és a város egyes.tendő tipografiáját.

Mentség, mely nem segít

Nyomdászatunk XVII. századi legszebb műhelyét rendezte be, 3 év folyamán mintegy száz könyvet nyomtatott, de a kiadványai rosszul keltek s erkölcsi sikerek helyett is többnyire csak ócsárlást aratott. Azt vallotta, „jó typographus csak jó orthographus lehet”. S küzdve az idegenszerű írásmódok ellen, melyeket magyar szavakban megfelelő hangértékű magyar betűkkel pótoltt (pl. a ch-t k-val, ph-t f-el, c-t k-val stb.) javította a kolozsvári tanárok és hittudósok könyveinek helyesírását. Megharagudtak érte, s legyintettek azon állításán, hogy a következtelen helyesírás aláássa a közműveltséget, vagy hogy a helyesírás fölötti örökös hazafias kötelesség.

Ellenséges hangulat sűrűsödött körülötte. A város vezetősége nem tartotta meg ígéretét, hogy a segédeit felmentik a közteherviselés alól. Kérlelhetetlenül behajtották rajtuk az adót, osztrák katonákat szállásolták be hozzájuk. Felszólalásaira azt a választ kapta, itt nem vagyunk Hollandiában. S ráeszmélt, nem

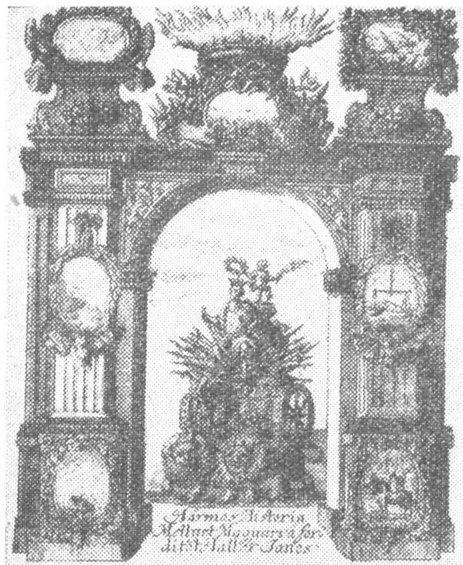
Bod Péter „Erdélyi Féniks”-ének címlapja

lehet az örökös háborúkban elszegényedett hazában ugyanazokat a szociális elveket követni, melyeket tíz éven át az akkori leggazdagabb és legnyugodtabb országban tapasztalt. Mégis, Don Quijote módjára folytatta a hadakozást a bürokrácia szélmalmai ellen.

Amikor a nyomdát átvette, megígérték neki, a végzett teológusnak a papoknak járó elbánásban lesz része. De aztán a templomban a vargák közé ültették. Irult-pirult. Apró tűszúrásokat kapott a társadalmi életben is. Hiába nemesszármazású asszony a felesége, a papnék szóvá tették, hogy iparos neje léteire tafotaruhában és muntliban mutatkozik.

Fájóbb tördöfés volt, hogy Szathmár-Németi Sámuel teológiai tanár kijelentette, nem szereti a „tudós typographust”, mert a nyomdász csak hitvány vasmíves, szolgája az írónak, s nem arrosálhatja magának a jogot, hogy helyesírást megstílust javítson. Nyilvános vizsgán. Tótfalusi jelenlétében rárivallt a jelöltre: ha nem akar megbukni, feleljen a régi kiadás szerinti tankönyvből s ne Tótfalusié szerint.

Mindez elkésérítette. Fel akart hagyni a nyomdászattal, szét akarta rombolni a műhelyét s világgá menni, vissza Amsterdamba. Búcsúlevelét is megírta, töredéke ma is megvan. De aztán családjára gondolt s hogy könnyítsen magán,

Haller „Hármas História”-jának díszcím-lapja

megírta „Maga személyének, életének és különös tselekedeteinek Mentségé-t, ezt a háborgó könyvet, telve a sértegetések és csalódások miatt érzett fájdalommal, kavargó érvekkel, kínos kitörésekkel, de minden keserősége mellett is meghatározó szeretettel nemzete és hazája iránt.

A *Mentség* páratlan vihart okozott. Felháborodtak panaszán, hogy kiadványai, melyekkel a parasztokat olvasásra akarta nevelni, nyakán maradtak. Meg hogy piszoknak érzi a gyengeminőségű

honi anyagokat, a silány papírt, a puha betűfémeket. S hogy nem tud szabadon lélegzeni, mert nálunk csak az boldogul s csak azt nem dorgolják le, akinek befolyásos jóakarója tolja a szekeret.

Az egyházi tanács elé idézik, nyilvános bűnbánatra ítélik, műve összes példányait meg kell semmisítenie, állításait írásban vissza kell vonnia s a visszavonást saját költségén ki kell nyomtatnia szabad osztogatás céljából. S vissza kell adnia a városi egyház nyomdáját is.

A büszke ember összeroppan. Már minden mindegy, a játéknak vége, megadja magát. A Mentséget visszavonja és megsemmisíti, a *Retractio*-t, utolsó nyomtatványát, megírja. (De a sors elégtételt ad: a megsemmisített Mentségből mégis fennmaradt két példány, a szabadon terjesztett *Retractió*ból viszont egyetlen egy sem!)

Ez izgalmak után szélhűdés éri. Egy ideig élő halott, majd 1702. március 20-án, 52 éves korában meghal.

Szellemi öröksége azonban diadalt aratott. A magyar nyomdák az ő helyesírási elveit valósfították meg; a latin betűket ő hangolta össze a magyar kiejtéssel. A nyomdászattörténet a legnagyobb betűművészek közé sorolja. Alakja, emlékezete tovább él, barátja, Párizs Pápai dőcögős hőskölteményt írt róla, Dézsi Lajos mintaszerű életrajzban elevenítette meg előttünk, sőt újabban ismeretlen regényhőst is csináltak belőle — „betűmestert” a „máglyán”. *Bod Péter* „Erdély Fénixének” nevezte, aki elégett saját lelke tűzében, de hamvából mint példakép újraéledt és tovább él.

Fitz József

A Kisipari Szövetkezeti Kiadóvállalat új bibliofil kiadványai

A KSZK a harmadik negyedévben jelenteti meg bibliofil kiadásban Gvadányi: *Egy falusi nótariusnak budai utazásá-t*, Paur és Vasquez 30 metszetével, tudományos jegyzetekkel, kb. 15 íven és Arany János *balladá-i-t*, Zichy Mihály kb. 100 illusztrációjával nagyalakban, jegyzetekkel, kb. 12 ív terjedelemben.

Jókai: *A debreceni lunátikus* c. művét Gyóry Miklós régi debreceni rajzok alapján készült illusztrációi díszítik.

Tóth Árpád fordításában, egykori hangjegyvészetekkel, félpergamen kötésben jelenik meg *Aucasin és Nicolette* Fritz

Kredel színes fametszeteivel. Dickens: *Pickwick mesék* c. művét korabeli illusztrációk díszítik. Az Új Elzevier Könyvtár első kötete Thomas Mann: *Elcsereált fejek* c. kisregénye kis alakban, Kondor Gyula illusztrációival, félbőr-kötésben.

Az eddig felsorolt könyvek *számozott példányban* jelennek meg.

Bibliofil kiadásban kerül az olvasók kezébe Traven: *Taliga* c. műve, a Mahagoni-sorozat első kötete, bibliapapíron, Insel dűnndruck formátumban és Effel: *Amikor az állatok beszélnek* című rajz-sorozata.

A gyermek és a könyv első kapcsolatai

(A 2–6. életvek)

A gyermek testi és lelki fejlődése a kétéves korban éri el azt a szintet, amelyen az első élményszerű találkozások megtörténhetnek a könyvvel. Nagy szerepet játszik ebben a gyermeknek az a sajátossága, hogy érdeklődése középpontjába az *érzéki benyomások* kerülnek.

A könyvhöz fűződő első élményeket is az érzéki benyomások hozzák létre, — különösen a szín, az emberi hang és a mozgás okozta ingerek. A színes képek, a felolvasott versek ritmusa és rímei, a dalok hanghatásai, sőt már e könyvek lapozása, hajtogatása is örömet szerez a gyermeknek. A könyv nyújtotta élvezet legprimitívebb formája ez.

A fejlődés kezdeti szakaszának jobb megértése céljából közlök néhány feljegyzést, amelyet Csaba fiammal kapcsolatban készítettem.

1; 10 + 15* — „A baba első képeskönyve” című leporello (= hajtogatós képeskönyv) van a kezében. Mellettem *ülve lapozgatja, egészen szétnyitja a könyvet s az asztal szélén lassan leengedi. Játszik vele. Leejt. Leszáll érte székéről s újra összehajtogatja. Figyelmesen nézi a fedőlap színes tábláját. Újból lecsúsztatja az asztalról. Szétnyitva a kisasztalra helyezi, majd összehajtogatva a rekaíra fekteti.*

A fenti megfigyelés két dologra vet fényt egészen világosan. Az egyik az, hogy a gyermek és a könyv első kapcsolatában még az érzéki benyomások az uralkodók, és ezek együttes fellépése az élmény forrása. A másik megállapítás, hogy a könyv funkcióértéke még nincs körülhatárolva a gyermek tudatában. Épp úgy felhasználja érdeklődése, kíváncsisága kielégítésére, mint érzék- és mozgásszerveivel gyakorlására, vagy játékos ösztönei kiélésére. Más esetekben is megfigyelhető volt, hogy a gyermek képeskönyveit játékszernek használta: utat, hidat, házat, garaszt épített belőlük.

Már az első könyvekhez fűződő élményekben felismerhető egy lényeges mozzanat: a gyermek *eszmélni kezd*, megsejt valamit abból az összefüggésből, ami a kellemesen csengő szavak és a betű, a kép között van. A későbbi fejlődés során ez a kapcsolat egyre világosabbá válik,

Az első szám az *éveket*, a második a *hónapokat*, a harmadik szám pedig a *napokat* jelenti.

míg végül a teljes tudatosság fokát el nem éri.

1; 10 + 12. — A „Házállataink” című leporellót nézegetjük. A versikék közül *egyfelolvasok úgy, hogy ujjammal mutatom a sorokat. Csaba továbblapoz és megragadja mutatoujjamat, odahúzza a nyomtatott sorokhoz. Ez a többi képnél is megismétlődik. A felolvasásra még nemigen figyel. A képet figyel. Nem várja meg a felolvasás végét, elrántja a kezem és továbblapoz.*

2; 0 + 6. — A képeskönyvben a szövegek *diszes nagy kezdőbetűire mutatogat egyenként: betű, betű, ott i(s) betű, ott i(s), ott i(s) betű...*

2; 3 + 4. — *Ölembe ültetem a gyermekket és mesélek neki a képeskönyvben látható állatokról. „Benne va(n) ír(va). Az i(s) benne va(n)!” — kiáltja, miközben a könyvtári jelzést, az író nevét és a könyv címét mutatja...*

A könyv iránti érdeklődés kialakulásában fontos tényező a gyermek *tapasztalatszerző* ösztöne. A könyv képeiben kezdi felismerni a valóság élő és élettelen világát. Sőt — és ez nagyon figyelemre méltó mozzanata a fejlődésnek — olyan dolgokat is megismer belőle, amelyeket eddig a valóságban még nem látott és amelyek messze túlterjednek az általa közvetlenül elérhető valóság szűk körén. Ezzel a szerepével a könyv a tapasztalatszerzés egyik eszközévé válik.

2; 0 + 6. — Móricz: *Iciri-piciri című illusztrált mesekönyv van fiam kezében. Lapozgatja, nézegeti. A képeket megnevezi: madár(r) aszi (alszik), szisza aszi (cica alszik). A tehén fejére mutat s utána a másik képeskönyvben található tehén fejére mutat. Azonoságukat felismeri...*

2; 3 + 0. — Bianki: *Az első vadászat című könyvet lapozgatja. Minden képhez megjegyzést fűz: „kutya fő(l) mászott. Nézz oda! Macska, pipi ez is, va-va-va, majo(m), bugá (bogár)”. Örömben ugrálni kezd. „Nézz oda! Lepke. Itt a kutus, fölmászott a nagy... (kezével felfelé mutat)... (r)epülök, (r)epülök (cikázó fecskék képe)...*

A „kérdező korban” a könyv jelentősége a gyermek szemében ugrásszerűen megnő. A kép a valóság ábrája. Nézegetése közelebb viszi őt annak megismeré-

séhez s kiindulópontja újabb ismeretek megszerzésének. Pl.:

3; 0 + 18. — *A kezében levő képeskönyvet lapozgatja.* „Nézd! Mi ez? Ezt hogy hívják? Ez a mérges pipi még nincs megverve (a kakasra mutat) Nézz ide! Mi ez? Boci, boci, ez a boci (a ráismerés öröme)! — Cica. Mit csinál a cica? Ezt hogy hívják? Ezt pedig hogy hívják? ...

3; 5 + 9. — *Egy természetrajzkönyv képeit nézegeti.* „Apucikám! Mi ez? (Tó-jások.) Ennek a kettőnek hol van a tojása? (A földben.) Azt hogy veszi ki a bogár? (Kikaparja.) Ki ásta el? (Saját maga, hogy el ne vigye a pók.) ...

3; 5 + 20. — *Megint a természetrajzkönyvet lapozgatja. Krokodilfej látható az éppen kinyitott helyen.* „Ki vágta le ezt a részt? (Ujjával a kép szélére mutat.) Ennek a halnak miért nem nincs füle? Ennek a madárnak miért nem nincs része? (Csak a fejét ábrázolja a kép.) Miért nem fér oda az egész madár? ... Ez mi? (Aligátor.)” Ekkor előhözza a cseh háromdimenziós képeskönyvet és az aligatort azon is megkeresi. „Ennek is olyan szeme van.” (Összehasonlítja a kettőt.)

A könyv útján végzett tapasztalatszerzéssel egy időben más jelentős folyamatok is lejátszódhatnak a tudatban. A képek nézegetése a gyermek képzeletét, gondolkodását elevenebb működésre sarkallja. Az így szerzett ismereteit iparkodik összekapcsolni a közvetlen tapasztalásból származó ismereteivel. A kettő alapján a világról alkotott elképzeléseit újabb és újabb elemekkel egészíti ki, tökéletesíti. Ez a szellemi játék az alkotás örömeit kelti a gyermekben, élmény- és érzelemhullámzásokat okoz.

2; 7 + 6. — *Néhány nap óta este az ágyában ülve kezébe veszi valamelyik képeskönyvét s a már jól ismert szöveget elmondja. A nyitott könyvbe néz s mintha onnan olvasná, úgy mondja fennhangon. Közben nevet, mosolyog. Láthatóan igen nagy örömet okoz neki a dolog.*

A gyermek kezébe adott első könyvknél a szövegnek még nincs szerepe. A kép — a szín és a forma együttesen — a fontos. Olyan könyveket szeret nézegetni elsősorban, amelyek lapjain ismert állatok, a környezetben található tárgyak és emberi alakok (főként gyermekek), rikító színű, élesen körvonalazott képei láthatók. Az élőlényeket cselekvés, mozgás közben ábrázolják. Az ilyen képeket a gyermek a kellemes forma és színhatások miatt figyelmesen nézegeti. A képeknek az értelmét, jelentését igyekszik meg-

fejteni. Párszavas magyarázataink megkönnyítik számára a látott dolgok felfogását, a kép és a valóság összefüggéseinek tisztázását.

Már a legfiatalabb korosztály részére készült könyvek képei mellett is rendszerint találhatók *néhány soros versek*. Ezek látszólagos jelentéktelenségük ellenére a fejlődésnek mégis fontos láncszemét alkotják, mert irodalmi alkotások, amellyel a gyermek első ízben találkozik, s elindítják az irodalom világa felé. Az első versikéket rendszerint meg sem érti a még fejletlen értelmű gyermek. A rímek, lüktető ritmusok, a felolvasó hanglejtése, beszédének dinamikai játéka és arcjátéka azonban már magában rejti azokat az elemeket, amelyekből a sokrétű esztétikai élmény idővel kibontakozik.

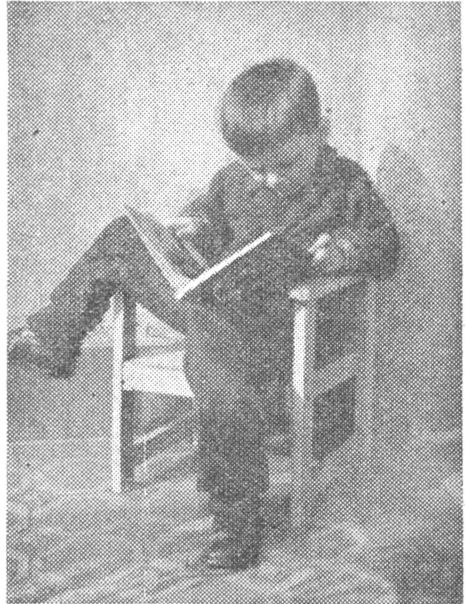
A képek és képsorozatok nézegetése, a felnőttek hozzáfűzött megjegyzése, magyarázatai, a rövid elbeszélések, valamint a gyermek tapasztalati körének és beszédének (vele párhuzamosan gondolkodásának) fejlődése a 2 éves kor körül fel-támasztják a gyermekben a *mese* iránti érdeklődést.

Amint ezt Kalmár Ernő, az MTA Gyermeklélektani Intézet munkatársának vizsgálatai felderítették, a csodás elemekkel tarkított *tündérmese*hez három fokozaton keresztül érkezik el a gyermek. Az 1. fokozat ideje a 2—3 éves kor. A gyermeket azon korokrét események szavakba foglalása érdekli, amelyek vele, vagy környezeté ismert személyeivel, állataival, tárgyaival történhetnek vagy történtek meg. A szavak felújítják a gyermek tudatában a már átélt tapasztalatokat: emlékezetét, képzeletét, gondolkodását és az eseményekhez fűződő élményeit aktivizálják. A 2. fokozat (3—4 éves kor) történetkéi már általánosítják mindazt a sok egyéni tapasztalatot, amelyet a gyermek az előző időszakban szerzett. A gyermekről, a felnőttekről, az állatokról szóló elbeszéléseket is szívesen hallgatja már a vele megtörtént dolgokkal együtt. A történetkéi hallgatása mellett persze igen nagy figyelemmel forgatja a gyermek azokat a képeskönyveket is, amelyek a *tárgyi világot* viszik közelebb hozzá, s belőlük a különféle eszközökkel végezhető tevékenységeket ismerheti meg. Jól sikerült példái az ilyen fajta könyveknek: *Hát ez mi? Évi az óvodában* (keresgélő könyv), *Péterke játéka*. Ezekből a dolgokat könnyen megérthető csoportosításban, rendszerbe foglalva ismerheti meg. (Pl. játékok, szerzőszámok, használati tárgyak stb.) Minden-nél közelebb áll azonban a 3—4 éves gyermekhez az *állatvilág*, s a róla szóló apró történetek. Nemcsak azért, mert az

állatok emberi magatartása megfelel a gyermek antropomorf gondolkodásának, hanem, mert a valóságnak ezt a viszonylag nehezen megközelíthető területét minden gyermek kíváncsian figyeli. Az állatok, akár mint a történetek és mesék szereplői, akár pedig mint az erdők és állatkertek lakói jelennek meg a könyv lapjain, a gyermek egyforma beleéléssel hallgatja a róluk szóló elbeszéléseket. Könyvkiadásunk számos műve igen magas művészi színvonalon elégti ki a gyermekek ilyen vonatkozású érdeklődését. Pl. *Andersen*: A rít kis kacsa, *Arany László*: A kis kakas gyémánt félkrajcárja, *Bianki*: Az első vadászat, *Karel Capek*: Dásenka, *Csarusin*: Kicsik és nagyok, *Kormos*: A tréfás macskók; Mese Vackorról, egy pisze kölyökmackóról; *Farkas-barkas*; *Móricz*: Állatmesék, Iciri-piciri; *Móra*: Nagyhatalmú sündisznócska; *Petőfi*: Anyám tyúkja, *Tersánszky*: Misi Mókus kalandjai, *Tolsztoj*: Három medve, *Tóth—Lukács*: Tapsi ajándéka.

A könyveknek ez a csoportja nemcsak színes képeivel, formai érdekességeivel (pl. háromdimenziós elrendezés, ablakszerűen kivágott fedőlap) okoz őszinte örömet a gyermeknek, hanem irodalmi becsü verses és prózai szövegeivel is. Az irodalmi nevelés szempontjából azonban a jó illusztrációnak is igen nagy jelentősége van. A kép a 3 éves kortól kezdi ugyan elveszíteni uralkodó szerepét, egyre hosszabb szöveg kerül a kép mellé, de a kép még nem nélkülözhető eleme a könyvnek. Továbbra is szükség van rá, s annyira szemléletesen kell ábrázolnia a szöveggel kifejezett gondolatot, hogy az szöveg nélkül is megérthető legyen. Mivel a gyermek még nem tud olvasni, a képeket változatlanul szemmel tartja. A hallott szó, meg a látott kép kapcsolatából érti meg teljesebben az olvasmány tartalmát, gondolatait.

A tulajdonképpeni mesehallgatás ideje a 4—5 éves korra esik. A gyermek eljut az egyszerűbb csodás elemek megértéséhez. Érdeklődése a *tündérmesékre* terelődik.

Andersen, *Benedek*, *Grimm*, *Hauff* és *Marsak*, valamint a *magyar népmesekincs* válogatott műveinek hallgatása ennek az életszakasznak legmélyebbre ható élménye. Ettől kezdve a mese végigkíséri a gyermeket irodalmi fejlődésének minden szakaszán. A 4—6 éveseknél pedig uralkodó műfajjá válik. Ezért is hívják egyes pszichológusok ezt az életszakaszt „mesekor”-nak.

A 6 éves korról lezárul a fejlődés első nagy szakasza. A rendszeres tanulásra, ismeretszerzésre éretté vált gyermek irodalmi érdeklődése is újabb vonásokkal gazdagodik. A lelki életben beköszöntő változások a gyermek és a könyv kapcsolatában is új fejezetet nyitnak meg.

Dr. Tóth Béla

● **CLAUDE ROY**, haladószerű mű francia író a felszabaduló gyarmatok mai életét írja meg „Le soleil sur la terre” (Nap-sugár a földön) című regényében. Cselekménye Tuniszban játszódik. A nagysikerű könyv kerete a tuniszi nép heroikus szabadságharca. (A. B.)

● **SIGRID UNDSSET**, az elhunyt világhírű írónő születésének 75. évfordulója alkalmából Norvégiában mozgalom indult, hogy az írónőnek szobrot állítsanak.

BERTOLT BRECHT emlékének szenteli a Német Művészeti Akadémia irodalmi folyóirata, a *Sinn und Form*, idei évfolyamának első három számát. A 628 oldalas, testes kötet a világhírű német író néhány kiadatlan művén kívül, Johannes R. Becher, Paul Dessau, Hanns Eisler, Lion Feuchtwanger, Ernst Fischer, Herbert Ihering, Hans Henny Jahnn, Caspar Neher, Vladimir Pozner, Anna Seghers, Günther Weisenborn, Arnold Zweig és mások írásait közli. (—bb—)

● **ASSIA DJEBAR** húsz éves muzulmán diáklánynak ítélték oda az algériai születésű francia nyelvű írók díját „Szomjúság” című regényéért.

● **AZ IDEI EURÓPAI EXLIBRIS-KONGRESSZUS** július 25-én ült össze Amsterdamban. Ez volt az ötödik exlibris-kongresszus. Most az olasz, az angol és a cseh-szlovák exlibrisekről tartottak előadást a háromnapos kongresszuson. (N. Z. Z.)

ÍRÓI ARCKÉPEK

PAPP DÁNIEL (1865—1900). A századvég magyar irodalmában nem ritka jelenség: közel van egymáshoz a két évszám, a halál és a születés dátuma. Ugyancsak jellemző tünete a századvég irodalmának: ki ismeri Papp Dániel nevét, ki olvassa műveit az irodalomtörténet szakemberein kívül? Ő is egy azok közül, akikről Németh László ír sokat idézett tanulmányában. „*Annak, aki a kor legjobb vagy legalábbis legerkölcösebb íróival foglalkozik, az a benyomása, hogy egy meszesgödörből húz ki, kiálló kezek nyomán, behányt halottakat. Egyet-egyét kihúz, s nem tudja, hányan vannak, akiknek a keze sem áll ki...*”

Az utóbbi évek könyvkiadása a századvég nem egy jelentékeny elfelejtett íróját juttatta már késő publicitáshoz és olvasottsághoz. (Hirtelenében pl. Gozdsu Elekre, Petelei Istvánra, Thúry Zoltánra gondolok.) A Papp Dániel életművéből most kiadott gazdag válogatás (*Muzsika az éjszakában*) olvasása közben is arra gondol az ember szorongó szívvel: mennyi kincs van ebben a temetőben, a századvég magyar irodalmában, — és mennyire élők a halottak.

Nem ennek az írásnak a feladata, hogy magyarázzátta formálja okok és jelenségek kapcsolatát: miért lett feledés a sorsa ebben a korban annyi számottevő tehetségnek. Azok a tények és értékek azonban, amelyeket Papp Dániel életművének tanulmányozása során figyelhet meg az olvasó, nemcsak az akkori irodalom egyik legtöbbit ígérő tehetségét jellemzik, hanem „e kor legjobb vagy legalábbis legerkölcösebb íróit” is.

Három novellás kötet, egy kisregény, sok cikk és tárca a *Pesti Naplóban*, a *Budapesti Naplóban*, Mikszáth *Országos Hírlapjában*, a *Hétben* és élete utolsó hónapjaiban a progresszív, friss *Új Magyar Szemlében*: ez az életműve. Bácskai járásbíró korán elárvult fia volt, szívnehezítő emlékeket adó ifjú évekkkel, gyenge idegzettel; újságíró, kifizetésű tisztviselő, majd a gyors munkát végző tüdővész: ez az élete.

Íróársai nagyra becsülték. Legismeretesebb művéről, *A rátótiak* című szatirikus kisregényéről két remek kritika maradt ránk, Mikszáth Kálmáné és Osvát Ernőé. A regény egy délvidéki kisváros intelligenciáját vesézi; sivár, kisszerű, mulatóságosságában is tragikus világukat mutatja be. Mikszáth a „maró élű filozófot” és a szelíd költőt látja meg a könyvben, aki „három fej helyett” gondolkodik. Osvát nagy íróhoz méltónak tartja a leírásokat s azokat a részeket, ahol Papp Dániel közvetlenül jellemez, de hangsúlyozza, hogy a részletek jobbak az egészénél. *A rátótiak* a mai olvasónak olykor Daudet-t juttatja eszébe, de Papp Dániel keserűbb, érdesebb. Életművében egyébként nem *A rátótiak* a legjelentősebb, tehetségének erejét és sajátos színeit inkább novellái mutatják.

A Bácska, a Bánság tájai, emberei élnek ezekben a novellákban. Nem a Gyurkovicsok, a snájdig úri világ operett-problémái, bohém nábobok ballépései. Papp Dánielnek semmi köze azokhoz, akik románccá vagy operetté szíruposztják ezeknek az évtizedeknek szomorú magyar balladáit. Hősei többnyire kisemberek, csonka lelkek elérhetetlen ábrándokkal; az akarat, a szív, a félig gondolt gondolat hajótöröttjei.

A *Muzsika az éjszakában* könyvtártisztje szomorokasan ébred rá, hogy kimaradt életéből a „muzsika”, a szerelem, — de a novella utolsó akkordjaiban kibontakozó jelenet megvillantja sűrke magányának groteszk igazolását is. A *Marcellusz* papnövendékének lelkében a rideg, embertelen kolostor megszokott világa küzd egy boldog, üde szerelem hívásával. A *Ljubica szolgabírója* elhagyja első szerelmét karrierje érdekében. Az *instruktor* vak indulatokkal teli tragikus sorsú gyerekhőse súlyos igazságot példáz a tehetséget, boldogságot pusztító nyomorról, és így tovább.

A témák is sejtetik, mennyi eltemetett ábránd, hamu alatt parázsló gyűlölet, szomorú életbölcesség, fojtott indulat csap ki ezekből a novellákból. Főképp a

nyomorult vagy a nevetséges érdeklő Papp Dánielt, de eredeti mély humorában is (*A két Oderszki-fiú*) gyógyíthatatlan sebek fájnak, az élet tragikus szemlélete él.

Az íróban mindig erős, határozott moralitást érzünk és valami ezzel összefüggő harcos, izzó kiábrándultságot. Milyen társadalmi, világnézeti talajból sarjad ez az erkölcsiség és kiábrándultság, arról novelláinál közvetlenebbül vallanak újságcikkei, tárcái. Újságíró munkásságát állandó *en-garde*-állás jellemzi. Ellenfele a mohó és kegyetlen klerikalizmus, a félbemaradt groteszk magyar szabadelvűség, az ifjúságot rontó iskolai nevelés és a parasztságot ölő nyomor. Társadalomkritikája, világnézete a polgári racionalizmus és az emberbaráti humanizmus egyik legértékesebb jelensége a kor irodalmában.

Mikszáth volt a mentora, Mikszáth íróniájának, gesztusainak nyomát sok helyütt észre lehet venni írásaiban, de több szál fűzi a modern polgári irodalom útörőjéhez, nála szerencsésebb kortársaihoz, akiknek nagyobb idő jutott az alkotó munkára. Ő — mint annyian ebben a korban — torzója lett irodalmunknak. Megmaradt művei azonban eleven, ma is vonzó erejű alkotások; megérdemli, hogy — írásai eddig legteljesebb gyűjteményének mostani megjelenése után — széles körben olvassák. Nyelvének népi gyökerű frissessége, hangulati varázsa épp úgy megfogja az olvasót, mint a hatalmas műveltsége, pezsgő okossága.

P ó k L a j o s

JIRI WOLKER (1900—1924). 1900 márciusában született és 1924. január 3-án már halott volt. Mindössze huszonnégy évet élt, de rövid költői munkássága nemcsak kortársaira hatott, hanem a későbbi nemzedékekre is. A keresztény humanizmustól került át a forradalmi szocializmushoz, majd később a kommunista mozgalomhoz.

Ha költői munkásságának magyar analógiáját keressük, két magyar költőt kell idéznünk. Ady Endre az egyik és József Attila a másik. Wolker forradalmasította a cseh lírát úgy, ahogyan nálunk Ady. S hogy mégsem nevezzük a cseh Ady-nak, annak az az oka, hogy József Attila mondanivalójában sokkal közelebb áll hozzá. Alapvető különbség kettejük között az, hogy míg József Attila első versétől kezdve a proletariátus költője, az elnyomottak és megalázottak szószólója,

addig Wolker — aránytalanul rövid életében — hosszas bolyongás után érkezett el a munkásságig.

1900. március 29-én született a morvaországi Prostejovban. Apja banktisztviselő, majd később magasrangú pénzügyi tisztviselő volt. A család német, sőt a legendák szerint angol eredetű. Az otthon két művelt, a művészetek iránt érdeklődő, felvilágosodott ember szellemét sugározta.

Wolker már középiskolás korában verselt, rajzolt, festett, hegedűn és zongorán játszott, zeneműveket is szerzett, de végül is teljesen a költészet felé fordult. Első költeményeit tizenhat éves korában írta. Első verskötete 1919-ben jelent meg. Címe: *Vendég áll a házhoz*.

Tehetségével már a gimnáziumban felülműlt. Korán részt vett a kulturális mozgalomban. Egy évvel az államfordulat után leérettségizett és Prágába ment jogot hallgatni.

Prágában elhagyottnak érezte magát mindaddig, amíg abba a körbe nem került, amelynek kiemelkedő egyéniségei: Nejedly professzor, St. K. Neumann, Jozef Hora és Ivan Olbracht voltak. Az ő példájuk erősen hatott pályájára.

1922 nyarán a jugoszláv tengerparton üdült, itt jelentkeztek betegségének első tünetei. 1923-ban otthon, Prostejovban súlyosan megbetegedett. A tuberkulózis mindkét tüdejét megtámadta. Júniusban elment a Tátrába, ahol betegségében átmeneti javulás állott be. Októberben azonban tüdőgyulladást kapott, novem-

berben mellhártyagyulladás, végül agyhártyagyulladás lépett fel. Az év végén hazaszállították Prostejovba, ahol 1924. január 3-án meghalt.

Sírfeliratát ő maga írta meg. József Attila fordításában ekképpen hangzik:

Itt nyugszik Jiří Wolker. Költő volt.

Szerette a világot, verekedni készült jogaiért.

Meghalt, mielőtt kiránthatta volna szívét a harcban. Huszonnégy évet élt.

Zdenek Nejedly azt írta Wolker költészetéről, hogy minden költeménye azért fiatal, mert fiatal a költő, aki írta és fiatal az osztály, amelynek nevében a költő beszél.

Wolker a nagy cseh költők nemzeti hagyományait őrizte és fejlesztette. Míg a *Vendég áll a házhoz* c. kötetében főleg ifjúkori élmények elevenednek meg, addig a második kötet: a *Nehéz óra* már komoly férfias líra, felelősségteljes hitvallás, egyben félig-meddig búcsú az élettől. E két vékony kötetten túl ma már vaskos Wolker-kötetek jelennek meg, amelyek a részint összegyűjtött, csodálatos lelki harcait visszatükröző leveleit, részben kritikai cikkeit, elszórt novelláit s három egyfelvonásosát is tartalmazzák. (Egyik egyfelvonásosát elő is adták Prágában.)

A. M. Pisához, legjobb barátjához intézett levelei egyikében ezeket írta:

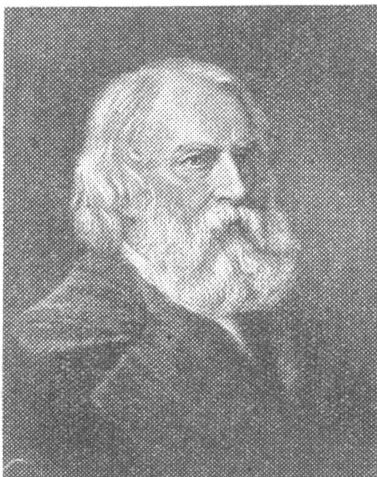
„Dolgozni szeretnék, új értékeket teremteni és részt venni a világ metamorfózisában. Most tudom, milyen életadó értéke van a munkának. Ez az élet célja, értelme, eszköze és kenyere”

A halál korán kiütötte kezéből a tollat. De művei ott sorakoznak minden valamirevaló cseh ember könyvespolcán. Minden kultúrnyelvre lefordították verseit. Költeményei a Szovjetunióban is nagy népszerűségnek örvendenek.

Csodálatosképpen a magyar kiadás mindezeideig késik.

Pedig a tolmácsolást sok neves műfordító végezte. Szabó Lőrinc, Képes Géza, Hegedűs Zoltán. József Attila egymaga hat költeményt ültetett át Wolker verseiből magyarra. A szlovákiai magyar írók közül is számosan fordították Wolkert.

Marék Antal

HENRY WADSWORTH LONGFELLOW, a múlt század amerikai irodalmának egyik legjelentősebb alakja. Igaz, művei nem bizonyultak olyan maradóknak, mint amilyen nagy volt hatásuk száz éve. Sem lírája, sem epikája nem emelkedik Hugo, Mickiewicz vagy Petőfi költészetének magaslataira. Mégis méltó, hogy megemlékezzünk születésének százötvenedik évfordulójáról: nemcsak az amerikai irodalom fejlődésében betöltött szerepét ismerjük el ezzel, hanem egyéniségének is, egy demokratikus és humanisztikus elveihez hű költő emlékének adózunk.

1807. február 27-én született Portlandban, az északkeleti Maine államban. Tanulmányai során több alkalommal is hosszabb időt töltött Európában és nemcsak megtanult számos európai nyelvet, hanem sokat fordított is németből, svédből, dánból, franciából, spanyolból, olaszból, a többi között élete végén Dante *Divina Comediáját*. Mint Emerson, azok közé tartozott, akik az első nagy gazdasági föllendülés korszakában az európai kultúra humanisztikus hagyományaiban kerestek ellenszert a kapitalizmus egyre érezhetőbb és egyre nyomasztóbb embertelenségére. Longfellow szemében ez a hagyomány azonos volt a keresztyén hagyománnyal, s alighanem ezért nem tudott kifejezést adni — se mint költő, se mint gondolkodó — azoknak a lázongó érzéseknek, amelyek nem egy költőkortársának szárnyakat adtak. Számára a keresztyénység mégsem szenteltvíz volt csupán, őszintén hitte, hogy a szeretet vallása, ha nem marad pusztán szó, át tudja alakítani a valóságot. A negyvenes években például egész sor versben emelte fel szavát a néger rabszolgák érdekében. Más versei (*Excelsior*, *Prometheus*) meg

nem alkuvó harcra ösztönöznek a haladásért, eszményeink megvalósításáért.

Már diákéveiben sokat foglalkoztatta a költőt az indiánok sorsa is, és ebből az érdeklődéséből született — néhány fiatalabbkori indián-verse után — legismertebb, méltán legnépszerűbb műve: *Hiawatha* c. elbeszélő költeménye. Miként Arany János az elveszett naiv eposzt szerette volna pótolni hun-trilógiájával, Longfellow is hazáját Amerika őslakóiról írt költeményével ajándékozta meg. Számos indián mesét és hagyományt olvasztott egybe, s hogy műve formájában is a népi eposz benyomását keltse, a Kalevala versmértékét és nyelvét próbálta

meg átültetni az angolba. Mi sem jellemzi jobban a Hiawatha akkori világsikerét, mint hogy a nyolcvanas évek elején három magyar fordítása is megjelent.

Hosszú élete során — 1882-ben halt meg — Longfellow sokat dolgozott és alkotott. S ha műveinek nagyobb részét nem is igen olvassák már, Edgar Allan Poe mellett kétségtelenül övé az érdem, hogy az amerikai költészet elérte az európai költészet színvonalát, és nyomukban megjelenhetett az első igazán végig amerikai költő: Walt Whitman.

Viktor János

A Traven-rejtély — és megoldása

Közeli három évtizede, hogy az első Traven-kötet megjelent Magyarországon, de azóta sem tudta meg senki, legyen az könyvkiadó vagy olvasó, hogy ki az a B. Traven, egy távoli, különös világot bemutató, fanyar hangú, néha élesen bíráló, de mindenekelőtt érdekes, kalandos regények írója. Bár műveit számos nyelvre lefordították, személye mindvégig titokban maradt, csupán annyit tudtak róla, hogy Mexikóban él. Kiadója is úgy nyilatkozott, hogy személyesen ő sem ismeri az író, csupán egyetlen fordítónője, Esperanza Lopez Mateos által tart vele kapcsolatot.

A világsajtóban számos legendát költöttek a rejtélyes íróról, hiszen nemzeti-ségét sem ismerték, s nem jelent meg egyetlen fényképe sem. Egyik verzió szerint a Traver: álnév Fred Maruth müncheni író, aki a müncheni tanácsköztársaság után tűnt el Németországból. Mások azt állították, hogy a Traven-regényeket egy jótollú írókból álló kollektíva szerkeszti össze, akár a Tarzan-sorozatot, s Traven nevű ember nem is létezik. Olyan változatot is olvastunk, amely azt állította, hogy Traven színesbőrű, néger, aki emiatt nem kíván a nyilvánosság előtt szerepelni.

A világsajtó figyelmét ügyesen irányította Travenre kiadója, Señor Rafael Arles Ramirez, amikor a spanyol polgárháború idején Mexico Cityben a köztársaságiak támogatására bocsátotta áruba *A taliga*, *Az akasztottak lázadása*, *A halálhajó* és a *Híd a dzsungelben* c. regények kéziratát.

Néhány nappal ezelőtt az egyik nyugatnémet napilap a mexikói Las Casas-ból keltezett cikket közölt, amely tanúvallomásokkal és fényképekkel alátámasztva oldja meg a Traven-rejtélyt.

A cikk szerint B. Traven eredeti neve *Bendrich Torsvan*, s eredetére nézve dán származású. A fiatal dán író az első világháború után tűnt fel Berlinben anarcho-szindikalista körökben. Később összeköttetésbe kerül Erich Mühsammal, az ismert kommunista költővel is. Amikor első könyve, *A halálhajó* megjelenik, barátai tanácsára veszi fel a B. Traven írói nevet.

Néhány év múlva Mexikóban telepedett le, lakóhelye — Tamaulipas állam — több művének színhelye. Mikor 1925-ben a Mexikó déli részén fekvő Chiapas államba költözik, útlevele Bendrich Torsvan névre szól, minthogy azonban itt nevét nem tudják kiejteni, ezentúl a Bruno Traven nevet használja. Ebben az államban játszódik pl. *A taliga*, a *Kormányzás*, *Az akasztottak lázadása* c. regényeinek cselekménye. Ezek a jórészt keserűen bíráló, tüke-és egyházellenes, némileg anarchista szemléletű művek a helybeliek egy részének ellenszenvét is kiváltották. Emiatt méginkább vigyázott inkognitójára, és amikor *Az akasztottak lázadásából* készült filmjét forgatták, csupán mint „Traven amerikai származású megbízottja” ellenőrizte a felvételeket s a filmesek csak később jöttek rá, hogy maga az író volt jelen a felvételeknél.

Traven-Torsvan jelenleg szigorú viszályban él a Csendes-óceán partján levő Pie de la Cuesta nevű kis faluban, Acapulco fürdőhely mellett. Új regénye hosszú évek óta nem jelent meg, s talán már nem fogja bántani, hogy az üzleti reklámfogásnak is kitűnően bevált Traven-rejtélyt mégis megoldották.

Flórián László

LEVÉLSZEDÉS

Részlet a Nobel-díjas provanszal költőnek a közel-ötvöben megjelenő *Mirèio* című eposzából. A fordítás Gábor Andor műve.

A tiszta lég, a rét fűszálja
A parton zúgó nyírfa, nyárfa
Elhallgat ámuló örömmel mindegyik.
S szól Vince búsan: „Ó, egyetlen
Királyném, mért vagy oly kegyetlen!
Mi az, mit ellenedre tettem...
Édes, szép szájad, ó, hogy tréfálhat meg
így!?”

Szeretsz? te? engem?... — Életemmel,
Mit nem zavart még semmi sem fel,
Ne játsz, Mirèio, ne!... ha Isten
ismered!
Mért ilyet elhítenni vélem?!
Hiszen ha ezt valóra vélem
És füstbe megy: nem, túl nem élem!
Ne csúfolódj velem, Mirèio, ó ne tedd!”

„Ha szóm hazug: ne is vegyen be
Magához Istenünk a mennybe!
Vince, nem halsz te meg, ha ajkammak
hiszel!
De hogyha szíved más leánynak
Adnád te: elmennék utánad,
És akkor látnád, hogy a bánat
Hogy' hervaszt engemet és sirba hogy'
visz el.”

„Ne mondd, ne mondd ezt nékem, édes!
Tőled — hozzám: nagy messziség ez!”
Ambrus mester fia féltékeny így dadog.
„Te vagy majortok hercegnője;
Én: országút kerékvetője,
Valebrègo kosárkötője,
Melletted, ó Mirèi', csak naplopó vagyok!”

„Mindegy nekem; ha gróf, ha báró,
Ha foltozott ruhába járó
Kosárfonó, akit kiválasztottam én!
De mondd: lelkem hogyan ne égjen,
Hogy' verjen szívem békességben,
Mikor te rongyaidba' nékem
Szébb vagy, mint bárki más a széles föld
színén!”

A szépséges leányka mellett
Úgy áll Vince, miként a felleg
Magasságból lehullt megígézzett madár;
„Boszorkány vagy te, mondd virágom?
Megenyhülők arcod ha látom,
S ha hangod hallom, drágaságom,
Tántorgok, mint aki bortól szédülvé jár.

Szívembe, — nem látod? nem érzed? —
Parazsat ejtett ölelésed.
Mert, ó, kimondom én — bár hóbortos
szaván
Egy ily szegény kóbor gyereknek
Pirosló ajkad csak nevetet: —
Én is szeretlek, úgy szeretlek,
Mirèio, hogy meg is tudnálak enni tán.

Szeretlek s ha szólnál te nékem:
„Nézd azt a csillagot az égen,
Lásd, arra vágyom én.” — Nekem nem
volna gát
Se erdő-rengeteg, se tenger,
Se vas, se tűz, se vad, se ember;
Letépném onnan két kezemmel
S hordhatnád ékszerűl a mennynek
csillagát.

De tündérszép arcod ha nézem,
Fejem' mind kábultabbnak érzem...
Magános fügefát láttam nem régen én
Vaucluse mellett, egy pusztasziklán,
Oly gyatra volt, oly szörnyű hitvány,
Hogy az elfáradt szürke gyík tán
Több arnyéket talál egy szál jázmin
tövén.

A völgynek szomszédos patakja
Évenként egyszer, megdagadva,
Eléri gyökerét. — A szomjan epedő
E dűsan ömlő friss vizekből
Hogy' szívja, ó, az életet föl!
És egy évig kitartja ebből.
Illik a példa rám: mint gyűrűdre e kő.

Mert én vagyok a szikla fája,
S te a patak, amely táplálja!
Ó, engedné az ég, engedné meg nekem,
Hogy évenként egyszer lehetne,
Boldogság látától remegve,
Bélé-tekintnem így szemembe,
Fehér kacsódra így csókot lehellenem.”

Mirèio tágra nyilott szemmel
Hallgatja, égő szerelemmel...
Vince átfogja és hűvel, szerelmesen,
Szoritja forró kebelére;
Húzódozik a leányka félve —
„Mirèio!” — hangzik most feléje —
Hernyóidnak ma már nem lesz ebédje
sem?”

Egy öreg sipos, Francet Mamai, aki hébe-korba eljárogat hozzám, hogy édes bort iszogatva együtt töltsük az estét, a minap egy kis falusi drámát mesélt el nekem, melynek a malmom húsz évvel ezelőtt tanúja volt. Meghatott az öreg elbeszélése, igyekszem önöknek úgy visszaadni, ahogyan tőle hallottam.

Képzeljék azt, kedves olvasóim, hogy egy jó illatú boroskancsó előtt ülnek, s egy öreg sipos mesél Önöknek.

A mi vidékünk, tisztelt uram, nem volt ám mindig ilyen kihalt, csendes tájék, mint ma. Valamikor virágzott itt a malomipar és tizmér földes körzetből idehozták örletni gabonájukat a tanyabéli emberek... A falu körül a dombok tele voltak szélmalomokkal. Jobbra-balra, mindenütt csak szárnyakat látott az ember, melyek a fenyők felett forogtak a mistralban, zsákokkal megrakott apró szamarak hosszú sora járta az utakat: egész héten öröm volt hallani a tetőn az ostorcsattogást, a vászon roogását, meg a molnárségekek kiabálását: „Gyíja — hú...” Vasárnaponként csoportosan jártuk a malmokat. A molnárok fizették a muskotályt. A molnárnék — csupa királynői szépség, csipkekendőjűekkel, aranykeresztjűekkel. Én magammal vittem a sipomat, és késő éjszakáig jártuk a farandole-t. Tetszik tudni, ezek a malmok tették a mi vidékünket yidámmá és gazdaggá.

Sajnos, bizonyos párizsi franciáknak az az ötlete támadt, hogy gőzmalmost létesítsenek a tarasconi úton. Ragyogó szép, új gőzmalmost! Az emberek lassan rászoktak, hogy gabonájukat a gőzmalomba küldjék örletni, s a szegény szélmalom munka nélkül maradtak. Egy darabig még megpróbálták folytatni a harcot, de a gőz maradt felül, s hajaj! kénytelenek voltak egymás után mind becsukni... Nem jöttek többé a kicsi szamarak... A szép molnárnék eladták aranykeresztjüket... Vége volt a muskotálynak, vége a farandole-nak!... Hiába fújt a mistral, nem mozdultak a szárnyak... Aztán, egy szép napon, a község lebontatta ezeket az ócska viskókat, s szőlőt meg olajfát ültettek a helyükbe.

Mégis, a katasztrófa közepette, egy malom állta a sarat, s bátran forgott tovább a dombon, a gőzmalmosok orra előtt. Cornille mester malma volt ez, éppenséggel az, amelyikben most itt üldögélünk.

Cornille mester öreg molnár volt, hatvan éve élt már a lisztben, s eszeveszetten szerette a mesterségét. A gőzmalom megjelenése szinte megörjítette. Vagy egy hétig járta a falut, maga köré csoportosította a népet, s teli torokból kiabálta, hogy meg akarják mérgezni Provence-ot a gőzmalmosok lisztjével. „Ne menjetek oda, mondogatta, ezek a banditák kenyércsináláshoz a gőzt használják, amit az ördög talált fel, én pedig a mistrallal és az északi széllel dolgozom, amit a Jóisten lehel ki magából...” S egész csemó ilyen szép mondást hozott elő a szélmalom dicséretére, de senki se hallgatott rá.

Akkor aztán az öreg vad haragjában bezárkózott a malmába, s úgy élt ott, mint egy vad. Még az unokáját, a tizenöt esztendő Vívette-et sem akarta megtérni maga mellett, akinek a szülei halála óta csak a nagyapja maradt kerek e világon. Szegény kislánynak magának kellett megkeresnie a kenyerét, s elszegődött ide-oda a tanyákra, aratásra, selyemhernyószedésre, olajszüretre. Pedig a nagyapja láthatóan szerette a kislányt. Gyakran négy mérföldet is legyalogolt a tűző napon, hogy meglátogassa a tanyán, ahol dolgozott, és mikor vele volt, órákhosszat is elnézte, sírva...

A vidéken azt gondolták, hogy az öreg fősvénységéből küldte el hazulról Vívette-et s nem vált éppen becsületére, hogy így engedte kóborogni a kis unokáját egyik tanyáról a másikra, kitevé a tanyái legények durvaságainak és a szolgálatot vállaló fiatalokra nehezedő mindenfajta nyomorúságnak. Azt is igen helytelenítették, hogy egy olyan neves ember, mint Cornille mester, aki idáig adott magára, most úgy járjon az utcán, mint egy cigány, mezfítláb, lyukas sapkában, rongyos nadrágszíjjal... Csakugyan, vasárnap, mikor láttuk misére menni, szégyeltük magunkat miatta, mi öregek; Cornille ezt maga is érezte, úgyannyira, hogy már nem is mert odaülni közénk az egyházi előljárók padjára. Mindig hátul maradt, a szenteltvíztartó mellett, a szegényekkel.

Cornille mester életében volt valami homályos. Már régen nem hordott hozzá senki gabonát a faluból, mégis, a malom szárnyai csak jártak, mint ezelőtt... Esténként, az úton, látták az öreg molnárt, amint hajtotta maga előtt hatalmas liszteszákokkal megrakott szamarát.

— Jó estét, Cornille mester! — kiabáltak oda neki a parasztok; hát csak megy az ipar?

— Megy ám, gyermekeim — válaszolta az öreg hamiskás képpel. — Hál' Istennek nem hiányzik a munka.

Akkor aztán, ha megkérdezték tőle, honnan az ördögből jöhetett annyi munka, ujját a szájára téve méltóságteljesen válaszolt:

— Csitt! exportra dolgozom... — Ennél többet sose lehetett kihúzni belőle.

A malomba azonban senki se dughatta be az orrát. Még a kis Vivette se léphetett be.

Ha arra járt valaki, a kaput mindig zárva látta, a hatalmas szárnyak állandóan mozogtak, az öreg számar az előtérben legelt a pázsiton, s egy nagy, sovány cica az ablakpárkányon napfürdőzött és gonosz tekintettel nézte a járókelőket.

Mindebből titkot lehetett szimatolni, s a nép pletykált is róla eleget. Mindenki a maga módján magyarázta Cornille mester titkát, de az általános vélemény szerint a malombeli zsákok nem annyira lisztből, mint inkább aranytalléroktól duzzadoztak.

Végül azonban minden kiderült, mégpedig a következőképpen:

Miközben a talpalávalót fújtam sípomon a fiatalságnak, egy szép napon észrevettem, hogy a legidősebb fiam meg a kis Vivette egymásba szerettek. Alapjában véve nem haragudtam emiatt, hiszen akárhogy áll is a dolog, Cornille mester nevének becsülete volt közöttünk, s örömmel láttam volna sürgőlni házamban a kis Vivette-et, ezt a csinos kis csibét. Csak éppen, mivel a két szerelmesnek gyakran volt alkalma az együttlétre, nehogy valami baj essék, rögtön el akartam intézni az ügyet, s felmentem a malomba, hogy szót váltsak róla a nagyapával... Hú, az öreg poszorkánymester! hogy fogadott! azt látni kellett volna! Nem lehetett rábírní, hogy kinyissa az ajtaját. Úgy ahogy elmagyaráztam neki az ügyet, a kulcslyukon keresztül; s mindaddig, amíg beszéltem, az a gaz sovány macska mint egy ördög fújt a fejem felett.

Az öreg még azt se hagyta, hogy befejezzem a mondkókat, máris csúnya hangon rámkibált, hogy menjek vissza a flótámhoz; hogy ha olyan sürgős nekem kihazasítani a fiamat, keressek neki lányt a gőzmalomból... Gondolhatják, hogy arcomba túltul a vér erre a goromba beszédre; de voltam olyan bölcs, hogy türtőztettem magamat, s a vén bolondot a malmában hagyva hazatértem elmondani kudarcomat a gyerekeknek... Szegény báránykám, el se akarták hinni; könyörögtek, engedjem meg, hogy ők ketten együtt menjenek fel a malomba, beszélni a nagyapával... Nem volt szívem visszautasítani a kérést és uccu neki! a szerelmes pár máris útnak indult.

Cornille mester kis idővel érkezésük előtt távozott hazulról. A kapúra kétszer is ráfordította a kulcsot; de mikor elment, kinthagyta a létrát, s a gyerekeknek rögtön eszükbe jutott, hogy bemásszanak az ablakon, megnézik egy kicsit, mi is van abban a híres malomban...

Különös dolog! az őrlőszoba üres volt... Sehol egy árva zsák, sehol egy búzaszem, nyoma se látszott lisztnek sem a falakon, sem a pókhálókon... Még azt a jó meleg őrlőtbúza-szagot se lehetett érezni, ami olyan kellemes illatot terjeszt a malmokban... A tengelyfát por borította, s a nagy sovány macska aludt rajta.

Az alsó helyiség ugyanolyan nyomorúságos és elhagyatott hangulatot árasztott — egy ócska ágy, pár rongy, egy lépcsőfokon kenyérdarab, s végül, az egyik sarokban, három-négy lyukas zsák, amiből gipsztörmelék és meszes föld folyt ki.

Ez volt hát Cornille mester titka! Ezt a hullott vakolatot hurcolta esténként az úton, hogy megmentse a malom becsületét, és elhitesse, hogy lisztet őrlnek benne... Szegény malom! szegény Cornille! A gőzmalmosok már régen elhódították tőle utolsó üzletfelét is. A szárnyak most is forogtak, de a malom üresen járt.

A gyerekek sírva jöttek vissza elmesélni, mit láttak. Majd megszakadt a szívem, mikor elbeszélésüket meghallottam... Percnyi késlekedés nélkül a szomszédokhoz futottam, két szóval elmeséltem nekik a dolgot, s megállapodtunk, hogy még azon órában el kell vinni Cornille mester malmába minden gabonát, amit csak a házakban fellelhetünk. Úgy is történt. Az egész falu útnak indult, s valóságos számar-processzióval értünk fel, minden állat megrakva búzával — igazi búzával!

A malom tárva-nyitva állt. Az ajtó előtt Cornille mester egy zsák gipsztörmeléken ülvé, feje a két kezében, sirt. Hazaérve észrevette, hogy távollétében behatoltak hozzá, s felfedezték szomorú titkát.

— Szegény fejem! — mondogatta. — Most már igazán nincs más hátra, meg kell halnom... Oda a malom becsülete.

És szívszaggatóan zokogott, mindenféle beceneveket adott a malmának, úgy beszélt hozzá, mint élő emberhez.

Ebben a pillanatban a szamarak megérkeztek az előtérbe, s mindnyájan elkezdünk kiabálni, jó hangosan, mint a molnárok szép világában:

— Hahó! Malom!... Hahó! Cornille mester!

S már sorakoztak is a zsákok az ajtó előtt, s áradt mindenhol a szép, aranyos búza...

Cornille mester tágra nyitotta szemét. Öreg tenyerébe búzát csorgatott és sírva-nevetve mondogatta:

— Búza! Uram Isten! Jó búza... Hadd nézzem csak!

Aztán felém fordult:

— Á, tudtam jól, hogy majd visszajöttök... Ezek a gőzmalmosok mind tolvajok.

Diadalmenetben akartuk a faluba vinni:

— Nem, nem, gyerekeim; legelsőbb is meg kell etetnem a malmomat! Képzeltetitek már olyan régóta nyeli az éhkoppot!

S mindnyájan könnyes szemmel néztük az öreget, amint szaladgált. Bontogatta a zsákokat, ügyelt a malomra, a szemek pedig közben őrlődtek, s a finom gabonapor szállt a mennyezetre.

Meg kell hagyni: ettől a naptól kezdve nem hagytuk munka nélkül az öreg molnárt. Aztán, egy reggel, Cornille mester meghalt, s a malmunk szárnyai nem forogtak többé, örökre megálltak... Cornille halála után nem akadt örököse. Hogy is akadt volna, uram!... minden elmúlik egyszer ezen a világon, s úgy látszik, a szélmalomok ideje lejárt, akár a rhone-i vízibátárok, a régi magisztrátusok és a nagyvirágos szakettek kora.

Fordította: K. Eckhardt Ilona

Egy kis antikvár iskola

A könyv értékének megállapítása az antikvár szakma legszebb, de legnehezebb része.

A könyv tartalmát először politikai szempontból vizsgáljuk. A nem kívánatos könyvek (fasiszta stb.) az értékelésnél kizárhatók. Ki kell azonban emelni az értéktelen könyvek közül azokat a tudományos könyveket, amelyek ha nem is felelnek meg tartalmilag a mai időknek, tudományos célra használható forrásmunkák. (Irodalomtörténeti, filozófiai stb., munkák.) A legkönnyebb a szépirodalmi könyvek kiválogatása és értékelése, mert ezek árrendszere nagyjában kialakult.

Ha olyan könyv kerül a kezünkbe, amelyet sohasem láttunk, akkor a tárgyi tudáson alapuló összehasonlító módszert és a bibliográfiát vesszük igénybe. De gondoljunk a külföldi könyvkereskedelemben tapasztalható aranarchiára (pl. az egyik külföldi katalógus Dickens: *The Buttle of Life* 1846-os első kiadását hétszáz, egy másik tíz dollárért ajánlja). Külön értékük van a régi, híres műfordításoknak (pl. Bérczy Károlytól Puskin *Anyeginje*, Arany *Shakespeare fordításai*). Külön értéket jelent a könyv ritkasága is. Ilyenek a könyvnyomtatás hőskorában nyomtatott könyvek, az „incunabulá”-k, a legritkább könyvek, az „unicum”-ok. (A magyar vonatkozású könyvek közt a Hess nyomtatásában megjelent két könyv a legértékesebb.) Becsessé tehet egy könyvet egy nyomdahiba, amely miatt a könyvet elkobozták, vagy bevonták. Emeli a könyv értékét híres szerzők aláírása vagy dedikálása. Ezenkívül az illusztrációk, híres festők rajzai, vagy metszetei.

Nagyban hozzájárul a könyv értékéhez, ha a könyvhöz valami nevezetesebb esemény fűződik, vagy híres nyomdász műhelyéből került ki; ha megvan az eredeti címlapja; ha a könyv szélesebb margójú; ha felvágatlan példány; ha tipográfiaja eltér az általánostól; ha különlegesen fírom papírra nyomták, és még sok hasonló apróság.

A könyv állapota is befolyásolja a könyv értékét. Kötve van-e, vagy fűzve? Milyen a kötés? Nem hibás-e? Becesebbek a híres könyvkötők műhelyéből kikerült könyvek. Például a XVIII. század híres könyvkötői által kötött könyvek sokszorosan többet érnek. Magyar vonatkozásban a gyönyörű nagyszombati, debreceni, kolozsvári és pozsonyi kötések voltak a leghíresebbek. De persze a kötés és a kiállítás nem minden. Gondoljunk a millenium idején és a század elején kiadott diszművekre. Ezeket tartalmuk miatt ma már senki sem vásárolja. Erre a sorsra jutott a századvégi Meyer-lexikon és a tizennyolckötetes Pallas-lexikon. Az utóbbi a kötés árának kis hányadéért kapható.

Röviden összefoglalva tehát, a könyv értékének megállapításánál a legfontosabb szempontok: *a megjelenés időpontja, a példányszám, egykorú kötés, a könyvben a megjelenés óta beállott változás, a tartalmi érték, az illusztráció értéke, a nyomda (pl. dedikálás), a kereslet és kínálat, a különleges nyomda, s végül a mű szerepe a nemzetközi forgalomban, tehát a könyv világirodalmi értéke.*

Ezek mellett még sok egyéb tényező is befolyásolja az antikvár könyv értékének megállapítását.

A július—augusztusi könyvek jegyzéke

AKADÉMIAI KIADÓ

Eckhardt Sándor: Új fejezetek Balassai Bálint viharos életéből ..	kve	15,—
Hajnal István: A Batthyány-kormány külpolitikája ..	kve	16,—
Náray-Szabó István: Szervetlen kémia ..	kve	90,—
Révész Imre: Fejezetek a Bach-korszak egyházi politikájáról ..	kve	24,—

BIBLIOTHECA KIADÓ

Antalfy Gyula: Börzsöny ..	kve	35,—
Hass, Hans: Vadászok a tenger mélyén ..	kve	32,50
Hugo, Victor: Izlandi Han ..	fve	12,—

EURÓPA KIADÓ

Browning, Elisabeth: Portugál szonettek ..		14,—
Cocteau: Vásott kölykök ..	kve	18,—
Egy asszony öt férje ..	kve	10,—
Goethe: Rókafi ..	fve	8,—
Ilf-Petrov: Aranyborjú ..	kve	29,—
Mamin-Szibirjak: Arany ..	fve	19,50
Moravia: Római történetek ..	kve	16,50
Rebreanu: Akasztottak erdeje ..	kve	20,—
Thackeray: Barry Lyndon ..	kve	33,—

GONDOLAT KIADÓ

Gergely Károlyné: Amíg gyermekünk iskolás lesz ..	fve	8,—
Graves Robert: Cladius, az isten ..	kve	35,—
Graves, Robert: Én, Cladius ..	kve	30,—
Horváth János: A reformáció jegyében ..	kve	60,—

KÉPZŐMŰVÉSZETI KIADÓ

Egry Margit — Vellisch Judit: Az Országház ..	fve	6,—
Fitz Jenő: Székesfehérvár ..	kve	40,—

KOSSUTH KIADÓ

Csatári Dániel: Román—magyar kapcsolatok ..	kve	20,—
György István: Halálraítéltek ..	fve	3,—
Reed, John: Tíz nap, amely megrengette a világot ..	kve	22,—
London, Jack: Tengeri farkas ..	kve	17,—
Ságvári Endre: Orlások és törpék ..	kve	14,—
Szamos Rudolf: A vérző város ..	fve	12,—

KÖZGAZDASÁGI KIADÓ

Kővári József—Zombori Ferenc: Gépírók kézikönyve ..	fve	14,—
Medve Zsigmond: A mezőgazdasági termelési szerződés a gyakorlatban ..	fve	15,—
Tóth Emil: Az illetékre vonatkozó hatályos jogszabályok gyűjteménye ..	kve	30,—

MAGVETŐ KIADÓ

Capek: Az Arany Kagylótól az éjfél napig ..	kve	31,50
Howard P. (Rajtó Jenő): Vesztegzár a Grand Hotelben ..	fve	4,—
Karinthy Frigyes: Utazás Faramidóba. — Capillaria ..	kve	20,—
Károlyi Amy: Holdistennő ..	kve	8,50
Krudy Gyula: Irői arcképek ..	kve	61,50
Lucretius: A természetről ..	kve	16,—
Palotai Boris: Kegyetlen ifjúság ..	kve	16,—
Remenyik Zsigmond: Bolond história ..	kve	9,50
Rónay György: Nyár ..	kve	9,—
Sipulusz: Humoreszkek ..	fve	4,—

Szatmári Sándor: Kazohinia ..	kve	13,—
Szemző Piroksa: Arany János napjai ..	kve	22,50
Szerb Antal: Száz vers ..	kve	27,—
Toldalagi Pál: Szitáló évek ..	kve	7,50

MÓRA FERENC KIADÓ

Balassi Bálint válogatott versei ..	fve	4,50
	kve	8,50
Gerő János: A partizán ..	fve	1,—
Kántor Zsuzsa: A sötét éjszakában ..	fve	1,—
Kelen Jolán: A föld mégis forog ..	fve	1,—
Kosztolányi válogatott versei ..	kve	6,—
	fve	10,—
Málot, Hector: A tengerész fia ..	fve	4,—
Móra Ferenc: Királyasszony macskája ..	kve	20,—
Vécsey Zoltán: A titokzatos Déli-sark ..	kve	24,50
Verne: Grant kapitány gyermekei ..	kve	35,—

MEZŐGAZDASÁGI KIADÓ

Állattenyésztés ..	kve	60,—
Káky—Jónap: Olajipari növények természete és feldolgozása ..	kve	32,—
Scholtz Albin—Mércz Árpád: Borgazdaságtan ..	kve	18,—

MŰSZAKI KIADÓ

Baktai Györgyné: Laboratóriumi hőmérők ellenőrzése ..	fve	5,50
Bermann: Matematika analízis ..	fve	18,—
Faragó Péter—Mertz János: Gyakorlati elektromosság ..	fve	37,50
Istvánffy Edvin: Mikrohullámok technikája ..	fve	68,—

SPORT KIADÓ

Rózsa György: Versenyzők — versenymotorok ..	kve	25,—
--	-----	------

SZÉPIRODALMI KIADÓ

Alarcon: A háromszögletű kalap. — Veneno kapitány ..	fve	3,—
Hartmann: A chilloni fogoly ..	fve	3,—
Hunyady Sándor: Téli sport. — Nemes fém ..	kve	22,—
Kassák Lajos: Boldogtalan testvérek ..	kve	30,—
Keller Andor: Zöld gyepek — zöld asztal ..	kve	13,—
Krudy Gyula: Az élet álom ..	kve	22,—
Krudy Gyula: Rezeda Kázmér szép élete. — Nagy Kópé. — Az utolsó gavallér ..	kve	32,—
Pap Dániel: Muzsika az éjszakában ..	kve	37,—
Rideg Sándor: Csángorádi hun király ..	kve	24,—
Szomory Dezső: Párizsi regény ..	kve	29,—
Tersánszky J. Jenő: Kakuk Marci ..	fve	4,—
Török Gyula: Ikrék ..	kve	51,—

TÁNCSICS KIADÓ

Germanus Gyula: A féhold fakó fényében ..	fve	12,50
Wodehouse: Rengeteg pénz ..	kve	23,—

TANKÖNYVKIADÓ

Angol nyelvkönyv ..	fve	25,—
Owen, Robert válogatott pedagógiai művek ..	fve	21,50
Spanyol társalgás ..	fve	6,—
Rousseau: Emile ..	félvázsonban	36,—
Vigdorova: Az én fiam ..	fve	19,—

ZRINYI KIADÓ

Vajda Pál: Nagy magyar nevelők ..	fve	7,—
-----------------------------------	-----	-----

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

Egyes könyvismertetések után kis bibliográfiákat közlünk. Ezekben felsoroljuk a szerző egyéb műveit, vagy ugyanazal a témával foglalkozó más könyveket. A kis bibliográfiákat Tiszay Andor állította össze.

POLITIKAI MŰVEK

John Reed

TÍZ NAP, AMELY MEGRENGETTE A VILÁGOT

Kossuth Kiadó. Ára 22,— Ft.

Közel négy évtized után végre a magyar olvasókhoz is eljut a kitűnő amerikai riporter izgalmas és érdekes könyve a Nagy Októberi Szocialista Forradalomról. John Reed az éleslátású szemtanú hitelességével és a jótollú újságíró megélevenítor erejével számol be a világtörténelmi napokról. Vérbeli riporter, aki mindenütt ott van, mindenkivel beszél és mindent őszintén, szépítés és ferdítés nélkül jegyez fel. „A valósághoz hűven és igen elevenen ismerteti azokat az eseményeket, amelyek oly jelentősek a proletárforradalom és a proletárdiktatúra tényleges megértése szempontjából” — írja Lenin a könyv előszavában.

A mai magyar olvasó számára különösen érdekes a szemtanú vallomása. Októberről már nem egy könyv jelent meg magyar nyelven. Sajnos, nem mindegyik tudta elég érzékelhetően visszaadni e forró napok feszültségét, lázas lüktetését, sőt, az eseményeket irányító személyek jelentőségének pontos arányait sem. Reed könyve lehetővé teszi a magyar olvasónak, hogy idevonatkozó ismereteit bővítse, kiegészítse, s ahol kell, helyreigazítsa.

John Reed színesen és plasztikusan mutatja be az október előtti orosz társadalom keresztmetszetét. A polarizáció egyre élesebb. Egyik oldalon a békére, földre, kenyérrre és szabadságra vágyó katonák, munkások és parasztok — a másik oldalon a földesurak és a tőkésék. Kitűnően jellemzi az ellenforradalmi rétegek hazafiatlanságát: „A vagyonos osztályok egy tekintélyes rétege inkább választotta a németeket, mint a forradalmat — vagy akár az Ideiglenes Kormányt — és ezt nem is titkolta. Annál az orosz családnál, amelynél laktam, étkezés alatt a társalgás csaknem állandóan arról

folyt, hogy majd bejönnek a németek, akik meghozzák a törvényességet és a rendet...”

A bolsevikok viszont értették a módját, hogy helyesen fejezzék ki a tömegek érdekeit, érzéseit és gondolatait, „... akik sohasem aludtak, akik városról városra, gyűlésről gyűlésre siettek, foglalkoztak az ezredekkal, vitatkoztak, fenyegetőztek, könyörögtek, ott voltak minden szakszervezeti helyiségben, a gyárakban, a falvakban, az orosz flotta legtávolabbi hadihajóin. És az országban száz- meg száz-ezer ember, munkások, parasztok, katonák, matrózok figyelték szavukat, igyekeztek megérteni és dönteni — és végül döntésük egyhangú volt. Ilyen volt az orosz forradalom...”

Amikor John Reed megírta ezt a könyvét, Oroszországban még folyt a polgárháború. A máról írta a mának — és most kiderül, hogy egy emberöltő múltán is mennyire eleven, friss ez a könyv. (P. R.)

A KOMMUNISTA IFJÚSÁGI MOZGALOM HŐSEI

Szép feladatra vállalkozott a Móra Ferenc Könyvkiadó, amikor elhatározta, hogy olvasmányos, színes kis elbeszélésekben mutatja be a kommunista ifjúsági mozgalom hőseinek életét és tetteit, melyekkel helyet harcoltak ki maguknak a hősök sorában. Sokakról közülük vajmi keveset tudtak eddig éppen azok, akikért ők a legdrágábbat, az életüket áldozták. Egy évtized mulasztását pótolja hát az ifjúság kiadója, amikor népszerű formában és mindenkinek hozzáférhető áron adja a fiatalok kezébe Ságvári Endre, Geisler Eta, Alpári Gyula, Braun Éva, Ihász-Kovács Sándor a jövőért feláldozott életének történetét.

A KISZ-sorozatnak eddig két füzetet jelent meg: Hámori Ottó elbeszélése Ságvári Endréről (Endri. Móra Ferenc Könyvkiadó, 1957, 60 old.) és Gerő János elbeszélése Ihász-Kovács Sándorról (A partizán. Móra Ferenc Könyvkiadó, 1957, 48 old.)

Hámori Ottó portréja Ságvári Endrét emberi közelségbe hozza az olvasóhoz; eleven, fürgén mozog Endri, napjaink

Gulliverje, aki messzi vidékekről tévedt Horthy-Magyarországra Munkásországból, s most döbbenet nézi, hogy itt teljesen ismeretlen fogalom az ipari tanulóotthon, a klub, a könyvtár, a játékszoba. „Már másfél órája ismerkedett Gulliver ezzel a furcsa országgal, ahol minden a feje tejére állt. Másfél órája beszélgetett új ismerőseivel arról, hogy Munkásországban mennyivel egészségesebb a világ rendje, mint itt.” Nem dobálózik nagy szavakkal, hanem tényekkel győz meg, cselekszik, harcol. Úgy, mint húsz éve, a Tompa utcában, ahol a gyűlésző nyilasok ellen vezette az ifjúmunkásokat, úgy, mint tizenöt éve a Baththyány emlékművesnél, amikor a fasizmus ellen tüntetve megkoszurúzták az első felelős magyar kormány miniszterelnökének emlékművét, s úgy, mint 1944. július 27-án, amikor egy szál pisztollyal védte magát a rárohanó rendőrök ellen s tűzharcban esett el.

Ihász-Kovács Sándorról jóval kevesebbet tudunk mi is, és — úgy látszik — Gerő János is, akinek pedig feladata lenne megismertetni olvasóit a zalai szegényparasztközött felnőtt Ihász-Kovács-csal, aki megjárta a II. világháború útjait s mikor hadifogságba esett, a magyar függetlenségért, Magyarország felszabadításáért harcoló partizánok sorába állt. Míg Hámori Ottó epizódok során át más meg más oldalról világítja meg Ságvári Endre arcát, Gerő János két történetet mond el: egy partizánkalandot és Ihász-Kovács utolsó harcát a németekkel. Kéves ez ahhoz, hogy szívünkbe zárjuk Ihász-Kovács Sándort.

Kell ez a sorozat, kellene ezek a füzetek, a kommunista szellemű magyar ifjúság felneveléséhez szükség van a kommunista fiatalok példájára. S éppen azért, mert ennyire kellene írónak, szerkesztőknek, kiadóknak elsőrendű feladata, hogy valóban minden — művészi és politikai — igényt egyaránt kielégítő művekben öltson testet a dicsérendő szándék, mert csak így nevelőhatású.

Az eddig megjelent két kötet még magán viseli a kezdeti nehézségek bélyegét. (K. Z.)

SZÉPIRODALOM

Jókai Mór

SZERELEM BOLONDJAI

Szépirodalmi Könyvkiadó, 452 old. Ára 31,— Ft.

A regény megjelenése után Jókai kortársa és barátja, Szontágh Pál így nyilatkozott: „Harter Nándort, azt jól ismertem, Lemming urat is ismertem;

Gierigert és Konyeczet is jól ismertem, de Föhnwald kapitányt, azt nem ismertem.” Jókai maga is igazságnak mondja regénye utószavában azt, amit megírt: a Schmerling-féle úgynevezett provizórium társadalmi keresztmetszetét.

A tényleges történelmi eseményeket, amelyekre műve épül, Jókai a szerelmi bonyodalom romantikus szálaival szőtte át, s a regény cselekményét váratlan fordulatokkal gyakorta a rendkívüli felé vitte. Pedig a mű a valóság szilárd piléire épült fel. Az 1861-es megyei közgyűlés, a Schmerling-kormányval szembekeverült hazafias tisztviselők lemondása, az 1863—64-es nagy alföldi szárazsággal járó borzalmas éhínség és a fennálló államhatalom kíméletlen adópolitikáját végrehajtó tisztviselők mind, mind szomorú történelmi valóság.

A Jókai-regények között is különösen figyelemre méltó helyet biztosít e regény számára a problémafelvetés. A társadalom egészének keresztmetszetét látjuk: az osztrák abszolutizmussal megalkuvó nemes (Harter Nándor), az idegen nagytőkést (Lemming), a hazafias, meg nem alkuvó nemes (Világosi), a minden haladó eszméért lelkesedő fiatalembert (Harter Elemér), a dolgozó nő problémáját (Világosi Ilonka).

A regény cselekménye két vonalon fut, Jókai a korabeli nemesség két fő típusát állítja elének Harter Nándor és Világosi személyében. Az 1861-es országgyűlés után mindketten lemondanak hivatalukról, de Harter a tűzijátékos visszavonulás után a másik ajtón besomfordál Bécs urainak előszobájába, sőt rövidesen az idegen bankár sötét üzleimeinek bűntársa lesz és hatalmas vagyonra tesz szert. Az abszolutizmussal megegyezni nem hajlandó Világosi-család viszont anyagilag teljesen tönkremegy, s nem sok választja el a teljes megsemmisüléstől. Jókai azonban meglátja azt, hogy sem Harter útja, sem pedig Világosi útja nem vezet sem az egyén, sem pedig az ország boldogulásához. Ezért egy rövid képben a polgárosult, akkor még az emberi szabadságért harcoló USA képét vetíti az olvasó elé, mint követendő példát.

A regény szerkezetileg nem tartozik Jókai legnagyobb alkotásai közé, a művészi megformálás tekintetében számos a kívánni való. Különösen eltűzött a női főhős, Világosi Ilonka alakja, aki valóságos női Berend Iván.

A regény megjelentetésével mégis jó szolgálatot tett a kiadó. Annyi szépet, nemeset, igazi hősi jellemet ismer meg az olvasó Jókai e már-már elfelejtett művéből, hogy teljesen jogos volt újból kiadni.

Az új kiadást Györy Miklós szép illusztrációi díszítik. Csak dicséret illeti a jegyzet-szótár összeállítóját pontos, mértéktartó munkájáért. (*Vágó Mária*)

Tömörkény István

A SZENT MIHÁLY A JÉGBEN
Szépirodalmi Könyvkiadó. 452 old. Ara 31,— Ft.

Klasszikusnak a legkevesebb, ami az utókortól kijár, hogy kiadják összes műveit. Tömörkény István — klasszikusaink közül talán a legmostohább sorsú — még nem tart itt, de tavaly végre megindult összegyűjtött munkáinak első komolyabb igényű, időrendben rendszerezett kiadása, Czibor János szerkesztésében. Ennek a sorozatnak második kötete, *A Szent Mihály a jégben*, Tömörkénynek 1897 és 1900 között írt hatvankilenc elbeszélését és karcolatát tartalmazza.

Egy élet a nép és az irodalom szolgálatában: ezt az alcímet lehetne adni annak a még mindig késlekedő monográfiának, amely végre méltóképpen dolgozná fel Tömörkény életét és művészetét. Mert nem a mély filozófiai gondolatok, nem a képzelet vakmerő szárnyalása, nem a témák csillogó szépsége emeli magasba Tömörkény életművét. Ezekkel az erényekkel a szegedi múzeum igazgatója nem jeleskedett, de volt meleg szíve és csodálatos szeme, olyan alapos, árnyalt, minderre kiterjedő tudása a népeletről, hogy az szinte páratlan a világirodalomban. Legtöbb írása úgyszólván néprajzi fogantatású, a szociográfiai kispasztika remeke: leírja, hogy mit látni reggel a szegedi utcán, hogy miként él, dolgozik a tiszai hajós, a paraszt, a pusztai iparos, miként vigad, pereskedik, katonáskodik, küzd az élettel, s miként fogadja a halált az alföldi homokos tanyák elhagyatott népe. Mégsem lehet azt mondani, hogy bennragad a szociográfiában: legtöbb írásának végén — a néprajzi színezetű bevezetés után — egy-egy utánozhatatlan anekdotisztikus csavarintással vagy egy megrázó embersors tragikus fölvilágításával a művészet magas szférájába tudja lendíteni tárgyát, s a tragikai részvét vagy a somolygó humor élményével gazdagítja az olvasót.

Ennek a kivételes és egyéni művészetnek egész sor remekléssel találkozunk a most megjelent kötetben, olyan halhatatlan mester-darabokkal, mint a *Munkások*, *Agyaghordás*, *Parti füzesek*, *Vándorló földek*, *Valér a földbe megy* vagy mint a kötet címadó elbeszélése. S e csúcsok mellett milyen magas színvonalú az „átlag” is!

Tömörkény művészete olyan gazdag kincseshánya, hogy szinte zavarba ejti

azt, aki benne búvárkodik. S nem minden könnyelműség nélkül való a szerkesztőnek az a kijelentése, hogy a kötet „az első megjelenés időrendjében adja Tömörkény 1897—1900 között megjelent, megőrzésre érdemes elbeszéléseit”. Ezt a mondatot csak úgy lehet érteni, hogy ami kimaradt a könyvből, azt nem is érdemes megőrizni, azt nyugodtan hagyhatjuk kallódni tovább. Vigyáza! Tömörkény életművével nem szabad ilyen fölényeskedve sáfárkodni! Hiszen ha csak egyetlen újságnak — az Országos Hírlapnak — egyetlen félévét — az 1898. év első felét) átlapozzuk, nyolc olyan tárcát találunk, mely hiányzik a most kiadott gyűjteményből (*Keserű parasztok*, *A Dermó Ferenc puskája*, *A tehén lánya*, *Kistélen*, *Gólyák a városban*, *Vasárnapi kaszinó*, *Nótaversekről*, *Az ablakból*), s e nyolc között legalább négyöt olyant, melyről hazárd és felelőtlen dolog azt állítani, hogy „magán viseli még a napi újságíró-robot kedvetlenségének jeleit”, s hogy „ezeket az írásokat nem lett volna helyes gyűjteményünkbe felvenni”. Kívánatos volna, hogy a szerkesztő a következő kötetekben ne mérjen ilyen szűkmarkúan Tömörkény rovására, a kiadó pedig tegye lehetővé számára, hogy válogatásának kereteit kibővítsé. (y)

Tömörkény István: Föltetszik a hajnal. Szeged. 1955, Szegedi Magvető Kk. 323 old.
Tömörkény István: A ravasz Kabók. Bp. 1955. Szépirodalmi Kk. 293 old. (O. K.)
Tömörkény István: A tengeri város. Bp. 1956, Szépirodalmi Kk. 441 old. 1 t.
Tömörkény István: Válogatott elbeszélései. Bp. 1953, Szépirodalmi Kk. 133 old.
Tömörkény István: Vándorló földek. Bp. 1952, Ifjúsági Kk. 200 old.

Kafka Margit

ÁLLOMÁSOK

Szépirodalmi Könyvkiadó. 546 old. Ara 32,50 Ft.

Pest egész művészvilágát beleírta ebbe a regénybe Kafka, fölismerhető fejekkel és nem mindig hízogó intimitásokkal, írókat, szerkesztőket és mecénásokat, Adyt és az egész Nyugatot. Ingyes szenzáció lett volna, ha nem a világháború rossz éveiben jelenik meg (1914-ben a Vasárnapi Újságban s 1917-ben könyv alakban), amikor véresebb izgalmak hozsolták az emberek idegeit, mint amilyent egy „kulcsregény” tud kiváltani. De Kafka nem is ilyen pletykás szenzációkra vágyott; ő korának nagy szellemi szabadságmozgalmát kívánta megrajzolni, széles történelmi freskót (*frissiben* — a „freskó” szó eredeti jelentése szerint) arról a feszültségekkel terhes, nagy akarásokkal és gyors elbágyadásokkal hullámzó korról, melyben a Nyu-

gat írói kergették a kezdődő század jel-
szavát, az egyéniség kiélését, vitatták a
magyarország jövőjét, s ébresztették — nyu-
gati ingerekkel — csipkerózsika-álmából
a magyar kultúrát.

Úgy indul a regény, mintha csak arról
szólna, hogy miként vivja ki helyét az
életben — művészetével, hűvös okossá-
gával — egy magára maradt, elvált
asszony (íme, a jellegzetes Kaffka-téma:
a nő harca egyénisége jogaiért); de a
hősnő sorsa már néhány fejezetrel odébb
az eseménytelenség félhomályába szorul,
s mellékszereplők kavargó, színes világa
tulul helyébe, nagypolgári szalonok és
művészkávéházak zsbongó vitái, ábránd-
jai és mesterkélt élményei, irodalmi
sznobok és a szépség ihletett megszállott-
jai kavarognak előttünk elkeverten, ak-
váriumszerű zsúfoltságban, villódzó, ide-
ges fényben; aztán bezörget komor kezé-
vel a politika, s a regény végét az 1912.
év villamosdöntőgető, véres májusi csü-
törtőke tölti meg a remény és csüggedés
vibráló légrével.

A magyar szecesszió regénye tehát ez
a könyv, a szót kettős értelemben véve:
a lázadó politikai szecesszióé és a sze-
cesszió nevű hamar elhervadt művészeti
divaté. Hosszan indázó mondatok, külö-
nös, elváltoztatott szavak, sok-sok egy-
másra tornyozott jelző, nem fukar kéz-
zel szórt cícomák jellemzik Kaffka stí-
lusát; a szecessziós ízlés finom ironiája-
ként, amikor szalon szereplőit beszélgeti;
a szépség és a rezgő árnyalatok megra-
gadásának kedvéért, amikor ő maga be-
szél. Mohó szépségvágy hajszoalta e kor-
szak művészeit: az élet szűrkeségétől
menekülve aggattak falra és stílusra ere-
detieskedő, pazar ékítményeket. Ez a
szépitő ösztön az oka, hogy Kaffka nem
éri be az egyszerű, jelzőtlen szóval: a
patak ezért lesz nála „szépvízű patak”.
S e nagyon mély szépségkívánásnak kö-
szönhetjük a lebegő, kényes, csipkézett
mondatokat, a művészi próza kacér mu-
zsikáját: „Ancona széles öblében az esti
szellő horzsolta habot és hajót.” S ha sza-
bad ilyen finomkodó hasonlattal élni:
Kaffka egész írásművészete szépvízű pa-
tak; tükrére veszi mind a parti tárgya-
kat, hajló fűzet, mohos követ, varan-
gyos békát, kórót, nádakát, s mindezt
csillogó poézisével vonja be. (L. S.)

Kaffka Margit: Hangyaboly. Bp. 1953. Szépi-
irodalmi Kk. 140 old. (Szépirodalmi
Könyvtár 57.)

Kaffka Margit: Színek és évek. Bp. 1955.
Szépirodalmi Kk. 256 old. (O. K.)

Kaffka Margit: Válogatott művei. Előszó:
Bodnár György. Sajtó alá rendezte Szűcs
Eva. Bp. 1956. Szépirodalmi Kk. 556 old.
1 t.

Sárközi György

MINT OLDOTT KÉVE

Zrinyi Kiadó. 544 old. Ara 33,— Ft.

A tragikus sorsú költőnek ez a nagy
markolású történelmi regénye báró Med-
nyánszky Cézárnak, az 1848—49-es sza-
badságharc hányatott sorsú tábóri pap-
jának életét öleli fel. Végigkíséri pályáját
a kastélyban töltött gyermekkorától a vi-
dédi katolikus plébániára, a szabadság-
harc kavargásaiba és csatáiba, majd a
franciaországi emigrációba és onnan a
tengerentúlra, az aranyásónak felcsapott
főhős keserves kalandjaiba, aki félkarja
elvesztése után visszatér Európába és
méreggel vet véget életének.

Egy ilyen sokrétű, egymásra zsúfolódó
problémákkal és vívódásokkal teli, ro-
mantikus eseményekben gazdag élet
szinte kínálkozik egy sodrócselekményű,
szilárd kompozíciójú regény gerincének;
még akkor is, ha a hosszú életpályával
átszelt különböző történelmi korok csak
erős sűrítéssel, a lényeges megragadásá-
val tömöríthetők egy kötetbe.

A művelt, finomérzésű költő, aki a neo-
katolicizmus egyik ígéretéből a népi írók
csoportjában a szegény parasztság ügyé-
nek védelmezőjévé fejlődött, szerencsés
kézzel választotta a témát, de nem élt a
kínálkozó lehetőségekkel. Mintha csak
játszana a prózával. Megelégszik gyö-
nyörű sorok, hasonlatok, vagy részletek
kétségtelenül művészi megírásával és
Mednyánszky — életrajzával. Csupán
végigkíséri a főhős életét, akit az esemé-
nyek és környezete ide-oda lökdösnek és
taszítanak.

A sok szép és kidolgozott részlet azon-
ban nem pótolja a sodrást, a történelem
zúgását. Nem elégít ki ma már az író
történelemszemlélete sem: a szabadság-
harcnak sokszor kissé fanyarkás, eleve
meddőseget és bukást lehelő felfogása
sem. Persze, Sárközi már a címválasz-
ásban is megvallja, hogy a korból ő in-
kább a kesernyést ízlelgette. Sokszor
elveszünk az epizódokban, tőprengések-
ben, a magánélet véletlenjeiben. Gyak-
ran nem érezzük eléggé a főhős és ezért
nem is azonosulunk vele kellőképpen.
Szétesik a mű is, „mint oldott kéve”.

A regény mégis megérdemli az iroda-
lom barátainak figyelmét: érdekes és
fontos állomása Sárközi írói pályafutásá-
nak. S akik a költőt keresik, sokszor
megtalálják a regényben is, néhol hosz-
szú oldalakon át. (Gy. D.)

Sárközi György: Összes versei és kisebb
műfordításai. Bp. 1947. Sarló Kk. 303 old.

Sárközi György: Válogatott versei. Bp. 1954,
Szépirodalmi Kk. 135 old.

Szabó Lőrinc

A HUSZONHATODIK ÉV

Magvető. 128 old. Ara 16,50 Ft.

Lírai rekviem százhusz szonettben: a semmibe tűnt kedvest újratereztető képzelet, a gyász, a lekiismeretfurdalás, a halállal vívó szerelem fájdalmas orgonazugása. A halott kedvest gyászoló költőt áthatja „*a dús emlék s a sóvár hiány*”, önvád marcangolja régi önzésekért, jövőtehetetlen mulasztások darázsraja üldözi. A lélek szörnyű örvényeit, az élet harmonikus távlatait villantja meg a legyőzhetetlen halál. Kísérteties a költő együttélése, enyelgő, síró-küszködő vitája, a lélek örült násza a halott kedvessel.

„*Elsz. Így döntöttem! Nappal húsodat
frissíti bennem minden gondolat;
s éjjel már nemcsak agyam titka vagy:
hozzám bújsz, véred régi tüze jár át,
s úgy alszom el, hogy mint csiga a házát,
hátamon érzem szíved dobogását.*”

A szív „*forró gépfegyvertüzét*” és a viszonyozhatatlanná vált szenvedély síró magányát csak az utolsó szonettekben csillapítja a rezignált, megőkéző bölcsesség.

A szonettekben kibomló érzés heve és intimitása annyira megrázó, hogy a recenzens elemzésre törekvő tolla akadózik, esztétizáló kedve megilletődve elhallgat. Annyit azonban mégis el kell mondani, hogy ez a döbbenetes emberi dokumentum a magyar szerelmi költészet legjavába tartozik. A szonettek kristálytisztá, opalizáló lombikjába zárt érzések a hosszú lírai rekviem során sehosem fásasztóak; a kimért azonos forma páratlan természetességgel öleli magába az elomló bánattól az extatikus lobogásig érő mondanivalót.

A *huszonhatodik év* Szabó Lőrinc életművének egyik legszebb darabja. (—k—)

Heltai Jenő

TOLLFORGATÓK

Szépirodalmi Könyvkiadó, 443 old. Ara 30,50 Ft

A századforduló évtizedeinek a világába vezeti el az olvasót Heltainak ez a három regényét (*Az utolsó bohém, Jaguár, Hét sovány esztendő*) tartalmazó könyve. Ezek az írások a maguk idejében nagyon népszerűek voltak és a fölöttük elszállott évtizedek se fakították meg őket, jóllehet a mai olvasó más érdeklődéssel fordul feléjük, mint azok, akik a megírásuk idején olvasták.

Az a világ: a régi Pesté, a bohémeké, az éjszaka felét a szerkesztőségekben, a másik felét a kávéházakban eltöltő új-

ságíróké, a nagyokat álmodó és tervezgető, de álmaikat, terveiket soha meg nem valósító költőké és festőké, a kitarított kis színésznőké, akik kishúguk erkölcsét óvják — ez a világ már régen a múlté. A mai olvasó ezekből a regényekből szerez róla tudomást, derül a fordulatosan vidám történeteken, meghatódik az őket átfűtő lírán és amikor a végére ér, arra döbben, hogy sokkal többet kapott, mint amennyit várt. A szórakoztatáson túl társadalomrajzot is, az akkori Pest erkölcsrajzát. Az uzsorások, a bankárok, arisztokraták világaét, akik csak egyet tisztelnek: a pénzt. Minél több pénz, mert azon mindent megvehetnek. Hírt, tekintélyt, megbecsülést, még azoknak a lányoknak az ölelését is, akik után ezek a bohémek olyan tiszta érzésekkel vágyódnak.

Mind a három regénynek ugyanaz a légköre. Szereplői, hősei is ugyanazok, csak fordultatos leleménnyel más és más történeteket sző köréjük az író. A Jaguárban a Krajcáros Igazság című újság bukástól megmentésének megírása a legjobb igényes detektívregényekkel vetekszik. Olvasás közben azt érzi az ember, mintha nem lett volna az írónak más célja, mint hogy szórakoztasson. De aztán itt is, ott is, mindgyakrabban rádöbben, hogy ha kimondatlanul is, a sorok között ítéletek is vannak benne arról a korról, amely már a múltba süllyedt.

(*Simándi Béla*)

Heltai Jenő: Almok háza. Bp. 1945. Új Idők Kk. 332 old.

Heltai Jenő: Kis királyok. 3. kiad. Bp. 1955. Szépirodalmi Kk. 207 old.

Fodor József

JELENÉSEK ÉVEI

Magvető. 548 old. Ara 33,50 Ft.

A jeles költő több mint harmincéves pályára tekinthet vissza, mostani impozáns kötetének verseit az 1922—1949 évek közé eső alkotásai közül válogatta. Újkeletű verseinek kötetét most rendezti sajtó alá. — A mindig meglepetéseket tartogató költőt elsősorban az igényesség jellemzi. Igényt támaszt és elégít ki. Ő a soha meg nem elégedés költője. Kevesekhez, választottakhoz szól, nehézkes, darabos, egyenetlen — állapítják meg róla időnként. Rendszerint csak azok emelik az efféle kifogásokat, akik nem érzik eléggé a poézis hatalmát, az érzés melegét, a szó erejét, a formavilág meghatározó jellegét; nem mérik az alkotás mélységét, távlatait, nem méltányolják a költő sajátos egyéniségét.

Fodor Józsefet igényessége emeli az átlagszemlélet fölé, jelöli ki kivételes helyét mai költészetünkben. Fodor József

természetversei gazdag változásokat mutatnak, ezek egyre tisztábbak, tökéletesebbek. Ugyanakkor eszmeiség tekintetében mélyülnek, szélesednek. Látszólagos nehézkessége, darabossága titkát épp az egyre fokozódó igény hézagai idézik elő, a színvonal emelkedése ugrásszerű. A zárt formát teljesen kitölti az élmény; ihlet és forma elválaszthatatlan ikerpárok.

Csak az igazán nagyok alkothatnak ennyire önállóan, iránytól, iskolától függetlenül. Minden párhuzam meddő okoskodás. Fodor József határozott egyéniség, önmagában találta meg fejlődése lehetőségeit, a rá jellemző új tárgyakat, új formákat és kifejezőmódokat. A nagy költészet klasszikus hagyományai felbuknának nála is, de azok teljesen egyénivé alakulnak az ő keze alatt. A keménység és a maradandóság az igazi értékei, ezeknek köszönheti, hogy lelki szervezete megújul, folyton frissül és ellent tud állani az idő megpróbáló erejének.

A kötet kiadásáért és gondos kiállításáért elismerés illeti a Magvető Könyvkiadót. (*Paku Imre*)

Fodor József: Az ember és a hang. (1945–1947.) Bp. 1947. Új idők Kk. 200 old.

Fodor József: Palevelekre írok. Bp. 1950. Szerző. 87 old.

Peterdi Andor

ÜZENET

Szépirodalmi Könyvkiadó. 200 old. Ara 19.— Ft.

E verskötet a most hetvenöt éves költő ötven esztendei termésének válogatott gyűjteménye. Peterdi Andor a szegények, elnyomottak, s mindenekelőtt a korabeli magyar munkásmozgalom énekese. Első írásai a század legelején (1904) jelentek meg, legtöbbször a Népszavában. Kétségkívül egyike volt azoknak, akik tematikailag elsőül próbálták a líra nyelvén megszólaltatni a hazai proletariátus világát és harsány tiltakozását a kapitalizmus ellen. Ahogy költőtársa és barátja, Palágyi Lajos írta az első magyar május elsejei verset, úgy Peterdi a „külvárosok népének” nevében szól. „Az utca fia vagyok” — vallja önmagáról — „az utca az én menedékem... az élet az utcára kergetett, olyan korban, olyan nagyon korban.” Ez a romantikus, olykor naturalista, másszor retorikus hangvétel sok tekintetben Ábrányi Emilre, Endrődi Sándorra, Makai Emilre, Kiss Józsefre emlékeztet. A mondanivaló azonban társadalmilag merőben más jellegű.

Érdekes ellentmondás, hogy a városi költészet keretében kialakuló munkáslíra: tartalmában forradalmi, formájában konzervatív. Az utóbbit illetően kö-

zelebb van a korabeli akadémizmushoz, mint Adyék mélységet megragadó és szimbólumok árnyalásával gazdag nyelvi vívmányaihoz. Ez állapítható meg többek közt Peterdi rokonszenves, férfiasan mértéktartó költeményeiről is. Irodalomtörténetírásunk régóta sürgetett feladatot oldana meg, ha akár e kötet kapcsán, felmérné a századeleji munkásköltők (Csizmadia, Farkas, Antal, Gyagyovszki, Várnai Zseni stb.) jelentőségét.

„Tudják meg, ki vagyok, honnan jöttem s mit hoztam tarsolyomban, amit némi értéknek tartottak a tegnapi irodalom becsülői” — írja könyve előszavában a költő, aki méltán igényli, hogy irodalomtörténeti helyét tárgyilagos ítélettel kijelöljék a magyar proletárlíra úttörői sorában. (*Vihar Béla*)

Szentkuthy Miklós

DIVERTIMENTO

Magvető, 613 old. Ara 39.— Ft.

A divertimento zenei műfaja egyszerű szerkezetű tételek könnyed sorozata. Áll ez erre a műre is, mely nem viseli hivatalosan a regény műfaji meghatározását, egyszerűen változatoknak vallja magát Wolfgang Amadeusz Mozart életére.

Nem a zeneköltő, nem a mestérzenész Mozart életregénye ez, hanem Mozarté, a művészé, az emberé. Ezért kevesebbet is látunk zenei problémáiból, sokkal többet emberi, művészi vívódásaiból. A Divertimento az emberi lélek bonyolultságának, összetett ellentmondásosságának művészi kibontása. Szinte a legkézenfekvőbb modell ehhez Mozart, akinek művészetében megtaláljuk a démoni szenvedélyek mellett az érzelmeskedést.

A műben széles tárgyi tudású kor- és társadalomrajzot kapunk, de az egész történet kicsit a társadalmi időtlenségben lebeg, mintegy az emberi jellemek és indulatok kortól és időtől való függetlenségét hirdetve.

E könyv lapjain a Bécsi utca slang-je keveredik a paloták rokokó finomkodásaival, a drasztikum a költészet érzelmektől átfűtött pátoszával. Mindez Szentkuthy nyelvi készletének gazdagságáról tanúskodik.

Barokkos sokszínűség, rokokó kicirádázás, — e kettő között mozog a mű. S oly fásztóan dús figurákban, jellemeiben, színhelyekben és színekben, hogy az olvasó csaknem beléful, nem bírja végigkísérni a cselekményt. Fásztóan szép olvasmány. (*Gál Péter*)

Thurzó Gábor

A SÓBÁLVÁNY

Magvető. 178 old. Ára 14,50 Ft.

Thurzó Gábor a pesti polgárság ábrázolója — azzal a különbséggel, hogy neki már nincsenek polgári eszményei. Minden kihűlt benne — és okkal —, amiért elődeik lelkesedni tudtak, vagy amiben hinni mertek. S mi maradt? A hideg anyag és a boncnokok fölénye.

Meg kellett találnia tehát az inspiráció új lehetőségeit: egy-egy modern lélektani képletben.

A sóbálvány is ilyen modern képlet érdekese megoldása. A Budapest ostromakor elpusztult Margittai hadnagy anyja és két vénkisasszony-nővére valóságos szellemidéző akciót indít a fiatal halottért. Az asszony alibi-élményt keres, képzeletben szinte birtokába veszi Feri utolsó óráit, a váratlan tragédiát kiszámítottnak álmodja és a múlt kísérteteivel köt szövetséget. De minden kísérlete hiábavaló; beleőrül a veszteségbe. A nővérek pedig viszonzatlan vonzalmaik „szalmaözvegy” állapotában oldják fel a fájdalom görceit.

Margittainé sorsa megrendítő. Csak az író marad józan: ő nem annyira az emberre s benne a fájdalomra, mint inkább a tragédia pszichózisára kíváncsi. A képletre, a vegyjelre, a hibátlan levezetésre.

Érdeklődését egy lelki-kémiai folyamat, a lélek külön állapotai, színváltásai és válságai kötik le, s a sorsok, jelleme — e vizsgálat objektumai — csak olyan mértékben, ahogy a változások hatnak rájuk. Nem tud eléggé felhevülni alakjai iránt, de nem is igen akar; az anyagkezelés biztonságát, az elemzés nyugalmát félti. Sőt olykor cinizmussal oltja be magát az el-érzékenyülés ingerei ellen. Ez a tudatos érzelmi tűzfojtás megkönnyíti ugyan az író módszer- és formakísérletét, a jellemekek árnyalását azonban megnehezíti.

Értelmi elmélyedés, analitikai készség egyfelől, és hiányérzetet keltő külsőségeség másfelől; így határozhatnánk meg Thurzó Gábor prózájának még is feloldatlan kettősségét. (*Galsai Pongrác*)

Thurzó Gábor: Hamis pénz. Bp. 1936. Magvető Kk. 296 old.

Gyárfás Miklós

PICKING TANÁR ÚR BUDAPESTEN

Magvető. 172 old. Ára 12,50 Ft.

Szemlélete szatirikus, kifejezésmódja derűs — ez a helyenként zavaróan érezhető kettősség és szintkülönbség jellemzi Gyárfás Miklós legújabb kötetét. Az élet anyagában lépten-nyomon észreveszi a visszását, a kipellengérezésre méltót, s

amikor ábrázolásra kerül sor, túlteng az intellektuális erőfeszítés, szatíráról, gyakran még a humortól is idegen elemek teszik vontatottá az írást. Jellemző erre a címadó sorozat: *Picking tanár úr Budapesten*. A kitűnő ötlet — egy külföldi szemével nézni szét hazánk fővárosában — elvész a részletekben. Az „első kaland” arról szól, hogyan szerez Picking tanár úr jegyet az angol-magyar futballmérkőzésre. Mulatságos módon, az igaz, de annyira hosszadalmasan (több mint húsz oldalon át), hogy közben menthetetlenül ellankad az olvasó érdeklődése.

Annál inkább sajnálatos ez, mert a kötetben az ellenkezőjére, a kiélezetten csattanó és tömören fogalmazott szatírára, humorra is találunk néhány példát. Ilyen a *Sérelem*; a kritikus azért neheztel az íróra, mert az elfogadta a bírálatot, holott „a kritikusknak az író felháborodása az egyetlen elismerése”. Vagy a *Szőlőkeresztelő*: egy fiatal szőlész a szerelméről, Bonkáló Júliáról, nevezi el a legszebb és legjobb tőkét, melyet kikísérletezett, de a központi bürokrata fölfelé már azt jelenti, hogy a névadó Bonkáló Júlia „az 1848-as szabadságharc nagy nőalakja, akinek nevét a magyar és nemzetközi reakció igekezett száz esztendőn át feledésbe borítani”.

Külön említést érdemel a kötet *Régmúlt* című sorozatában *A légy*; Arany Jánosról szól. Forma és tartalom hibátlanul cseng össze az ábrázolásban. A stílus is híven tükrözi a költő bölcs humorát, amellyel Arany elhárítja a bécsi spion provokáló tolokodását. (*Gyenes István*)

Passuth László

A MANTUAI HERCEG MUZSIKUSA

Zeneműkiadó. 543 old. Ára 60,— Ft.

A regényes kortörténet nálunk is, világszerte mindenütt a legkedveltebb műfajok egyike. Irodalmunkban olyan ősei vannak, mint Jókai, Mikszáth, Krúdy Gyula, — igaz, olyan felemás hajtásai is, mint Harsányi Zsolt túlságosan jól jövedelmező epikája.

Passuth László teljesen más úton jár, mint a felszínes siker beavatottjai. Könyve kalauz Európa egyik legszebb ligetében, a művészeteket teremtő, megújult Itáliában. Egy hosszú életpálya íve alatt, Tizian halálától Monteverdi temetéséig mozgalmas freskók sorát festi meg, amelyekből nemcsak Olaszország, de az emberiség sorsa is kibontakozik. Ez teszi lehetővé, hogy műve nemcsak nyelvnek szellemében, anyagában is magyar lehessen. Monteverdi magyarországi tartózkodása a regény egyik terjedelmes, fon-

tos része, olyan oldalról mutatja be Balassi Bálint korát, melyre idehaza nemigen gondolunk, Fájó és mélyen igaz szintézisbe foglalja a haza és Európa kapcsolatát; Magyarország csaknem elvérzik a török háborúkban, míg a nyugat kis és nagy fejedelmei saját kedvtelésükre hadakoznak vagy művészettel játszanak.

A regénynek nemcsak erénye, gyengéje is a páratlanul dús kortörténeti anyaga. Monteverdi élete külső eseményekben szegény, tartalmát a művészegyenység lelki gazdagsága és egy új műfaj, az opera megalkotásának problémavilága teszi ki. Ezeket a tényezőket Passuth csak korlátozottan használhatta fel, hiszen regénye nem mondhatott le a népszerűség igényéről. Így aztán a könyv terjedelmesebb része a történelmi adalékok és a művészettörténeti momentumok egész tárházát a regénybe sodorja és a részletek egybeszövése nem mindenütt sikerült.

A reneszánsz és a nyomába lépő barokk kultúra nagyjainak díszes menete ragadja meg leginkább az olvasót Passuth könyvében. Monteverdi mellett itt lépked Tizian, Tasso, Galilei, Rubens, Michelangelo emléke, a velencei nagytanács és a firenzei művészeti akadémia. Közélről int a roppant méretű spanyol birodalom és a zenétől ittas olasz fejedelemségek egész sora. Végül és mindenekelőtt a pompás Mantua Vicenzo Gonzaga herceggel, akiről néha az az érzésünk, hogy egyenértékű szereplő Monteverdivel.

A zene rajongói számára a mű legfőbb mondanivalója az operák születése és szenvedélyesen szép elemzése; az *Orfeo*, az *Arianna*, a *Tankréd* és *Clorinda*, a *Nero* és a nagy egyházi művek genézise. Az író érzékelteti, hogy olyan műfaj születik, melynek jövetelét csak a legnagyobbak ösztönző sejtelve jelzi s nevét is az utókor adja majd. Passuth ebben alkotja a legnagyobbat, mert ez a legnehezebb feladat. (A. M.)

- Passuth László: Esőisten siratja Mexicót. Bp. 1957. Szépirodalmi Kk. 486 old.
 Passuth László: Fekete bárnyóban. Bp. 1946. Athenaeum Kk. 586 old.
 Passuth László: Nápolyi Johanna. Bp. 1940. Athenaeum Kk. 582 old.
 Passuth László: Sasnak körme között. Bp. 1956. Ifjúsági Kk. 541 old.

Theodor Storm

AQUIS SUBMERSUS

Magvető. 126 old. Ára 10,— Ft.

Nálunk alig ismerik Stormot, a múlt század nagy német íróját (magyarul eddig alig jelent meg tőle valami), akinek egyik legszebb elbeszélése a Szabó Lőrinc fordításában most megjelent *Aquis submersus*.

Theodor Stormot „ahangulat- és emlékezésnovella mestereként” tartja számon az irodalomtörténet. Valóban, a világirodalom kevés prózai alkotásából sugárzik annyi, szinte az olvasó pórusaiba hatoló költőiség, mint a Storm-elbeszélésekből. Storm finom, regiznált lírájának azonban megkapó erejű és világosságú társadalmi tartalma is van: a szellemi fölényben és életrealitásával bízó, tág szemhatáru északi német polgárság fia kerül szembe ebben az elbeszélésben a gazdasági és erkölcsi dekadenciába jutott nagybirtokos nemességgel.

Akár történelmi, akár egykorú témához nyúl Storm, mondanivalója többnyire életformák, családok pusztulása, tervek, álmok zátonyrafutása az élet viharzásaiban. Az „Aquis submersus” is tragikus légkörű, szinte a nagy sorstragédiák tragikumával terhes. Johannes, az ifjú festő és a gyönyörű báró lány, Katharina boldogtalan szerelme, gyermekük véletlen pusztulása a szülők bűnéből: ez a romantikus ihletű elbeszélés tárgya. Storm írásművészetének sajátos szuggesztivitása nemcsak a boldogtalan szerelem lírájának, a gyermekhalál tragédiájának, az északi német tájak varázsának ábrázolásában közelíti meg a legnagyobbakat. Kevés vonással felejtethetetlen arcképeket rajzol, pszichológiájának árnyalati gazdagsága, valóságot és illúziót elegyítő, művészi hitelében páratlan történelmi érzéke, természetábrázolásának színei, mélységet, egyszerűséget, zenei finomságot egybeolvasztó nyelve teszi az *Aquis submersus*-t remekművé.

Theodor Storm művei Németországban és szerte a világban ma még népszerűb-
 bek, mint az író életében. Reznált líraiságot plasztikus, társadalmi és lélektani eredményekben gazdag realizmussal egyesítő írásművészete, amely Jacobsen, Csehov, Undset, Haukland művészetével rokon, megérdemelné, hogy a magyar olvasók is szélesebb körben megismerjék.

(P. L.)

Storm, Theodor: A kastélyban. Ford. Balla Mihály. Bp. 1887. Franklin Kk. 67 old. (O. K.)

Alberto Moravia

RÓMAI TÖRTÉNETEK

Európa. 203 old. Ára 16,50 Ft.

Mikor *Római történetek*-re kereszteltek Alberto Moravia novellás-kötetét, felmerült a kétség, nem fog-e vajon ökori elbeszéléseket sejtetni a közönség emögött a cím mögött. Pedig Moravia a legmaibb Róma legmaibb alakjait és problémáit öntötte szavakba ezekben a novellákban — a legmaibb módon.

Meglett korú ember és kiforrott művész. Igaz, elsősorban regényíró s csak ezután novellista, de ennek a különlegesen nehéz műfajnak is legkiválóbb olasz képviselői közé tartozik — ha nem a legkiválóbb. A mai olasz irodalom érdekes jelensége, hogy rendkívül bőséges és magas színvonalú a novella-termése. *Giuseppe Raimondi*, *Domenico Rea*, *E. Taddei* nálunk még eddig ismeretlen novellásköteteire méltán büszkék az olaszok, de az egész haladó világirodalom is.

Nemcsak a mai olasz filmnek, a mai olasz novellának is középponti figurája a *kisember*. Nem arról van szó, mintha Moravia írásai az úgynevezett neorealizmus jegyében fogantak volna. (Mellékesen: ez a művészeti irányzat amíg is letűnőben van.) Nem. Moravia jellegzetesen realista író és nagyon mai. Úgy ismeri Rómát és a rómaiakat, mint a tenyerét. Pincérek, sofőrök, karrierről ábrándozó kis proliányok, tisztviselőcskék vagy ficsúrok, apró vagányok a hősei, s hangja egészen az ő hangjuk. Az egyes szám első személy — minden novelláját maga a hős meséli el — nem kis feladat elé állítja az író, sok a bukatója, de ha valaki bírja, az valóban „belülről ábrázol”. Moravia nagy emberismerő s kit-kit a maga legsajátosabb színeiben és hangjaival kelt életre. Így aztán a kötet hol rikát (*Caterina*), hol neveltet (*A helyvadász*), hol a mindennap kis tragédiáit pergeti, hol szatírizál.

(—r)

Hemingway

AKIÉRT A HARANG SZÓL

Zrínyi Honvéd Kiadó. 509 old. Ára 40,— Ft.

Robert Jordan, amerikai tanár, a spanyol köztársasági hadsereg nemzetközi dandárjának önkéntese, különleges megbízatást hajt végre. A front mögött, Francóék által megszállt területen, felrobbant egy stratégiailag fontos hidat. A vállalkozás sikerül, de a vállalkozó elpusztul, s ebben közrejátszik szerelme is egy kis spanyol leány iránt, akit testbenlétben letipart a háború.

A meseváz romantikus-kalandos, a szerelem és a halál játéka, az élet — és irodalom — ősi szenzációinak mély, humanista megfogalmazása.

Vagy még ennél is több. Az egyénről van szó, akit meggyőződésének behívóparancsa állított csatasorba a fasizmus ellen. Szerte a világon sokan voltak ilyenek; az irodalom ma is adósuk. Páratlan téma, hogy ágaskodik fel az ember az elnyomás ellen, hogyan kél fel az indulat, amely gondolkodás nélkül áldozza fel a létet. Jordan már ebben a stádiumban van, amikor megismerjük.

Hősről van szó, de olyanról, aki nem tudja — sőt nem is akarja tudomásul venni — hogy az. Jordan férfias, puritán, hidegen bátor. Talán kissé cinikus is, úgy jár-kei a vérző Spanyolországban — ahol minden bokor mögött a halál les rá —, mint valami vasárnapi kiránduló. Belső tűz van benne, amely izzik, de se füstje, se lángja.

Az író és hőse nem csinálnak belőle titkot, hogy szívük a spanyol köztársaságé. Az érzelem karonfogva vezeti a művészt elhithető erejéig, egy pillanatra sem válnak meg egymástól, így a lelkesedés sohasem züllik szólammá. Amivel a dilettáns elriaszt, azzal az író-művész toboroz.

Az sem titok, hogy Hemingway ismeri és szereti a spanyol népet. Makacs spanyol idealizmus él a tömör, rendíthetetlen forradalmár asszonyban — ösztönösen az — és a szegény eltaposott lányban. Kemény emberek ezek, akik önmagukhoz a legkeményebbek.

Furcsa könyv, amely végső dolgokról tudósít, olyan póztalansággal és leegyszerűsített eszközökkel, hogy az író aligha kerüli el a gyanút: megküzdött érte, hogy ilyennek lássék. Valami mély filozófiát aligha találunk Hemingwaynek ebben a művében. De azonfelül, hogy nagyon emberi alkotás: a hősiessen — és időlegesen — elbukott spanyol köztársaság eddig megírt legszebb megjelenítése az irodalomban. A népen keresztül jeleníti meg az államot, a polgárháború nagy eseményeit csupán epikai háttérként állítja be. (L. I.)

Hemingway, Ernest: Búcsú a fegyverektől. Ford. Juhász Andor. Bev. Benedek Marcell. Bp. (193?) Révai Kk. VIII. 338 old.
Hemingway: Az öreg halász és a tenger. Ford. Ottlik Géza. Bp. 1956, Új Magyar Kk. 119 old.

Kuprin

CIRKUSZ

Új Magyar Könyvkiadó. 776 old. 48,50 Ft.

Minden nagy irodalomnak vannak olyan mellőzött alkotói, akikről előbb-utóbb kiderül, hogy a legnagyobbak közé tartoznak. Kuprin ilyen elsőrangú író — legalábbis a magyar olvasó szemében. Már a felszabadulás előtt is megjelent jónéhány kötete, de sohasem vált divattossá abban az értelemben, ahogy Csehov vagy Gorkij; tisztelték, nagyra értékelték, de (kimondatlanul) valahová a második sorba helyezték.

A *Cirkusz* c. most kiadott válogatott elbeszéléskötete nem csupán ritka élmény, hanem elgondolkoztató olvasmány is. Miért részesítették ily mostoha bánásmódban az orosz klasszikus irodalom e

kiválóságát? A válasz benne foglaltatik a most közzrebocsátott írásokban. Kuprin finomtól, szinte eszköztelenül egyszerű művész, elbeszélései éles pillanatképek, egy érzőszívű férfi szomorú panaszai.

Nincs czeekben az írásokban semmi látványosság, semmi rossz értelemben vett szenzáció. Az író mesél és az olvasó érzi, hogy hangját forró könnyek tompítják el, megsiratja a csizmát lopó nyomorult tatár újoncot, a ringbe kényszerített és ott pusztuló birkózóbajnokot, a vándorútra kelő seregeket. Minden sora csupa szánalom, megértés, részvét. Nem tiltakozik a világ gonoszsága ellen — halk szavát ugyan ki hallaná meg? — néha, nagyon ritkán, amikor az emberi álszenteskedés és rosszindulat felbőszíti, kigúnyolja a farizeust, a másokon élőködőt, a Naszedkinek joggal jelképesé vált alakjait.

Szép könyv a Cirkusz, pompás kiállítású, különösen elragadó *Kondor Lajos* burkolója. Sikerült a kötet összeállítására is. Az olvasónak csak *Komor Gerta* tematikus utószava okoz némi bosszúságot, amelyben Kuprin politikai baklövésorozatának részletes elemzését kapja, de nem tudja meg, miért volt kitűnő író a *Cirkusz* szerzője. (G. Gy.)

Kuprin (Alekszandr): Ribnylkov főhadnagy és más elbeszélések. Ford. Gergely Viola. Bp. 1953, Új Magyar Kk. 126 old. (Szépirodalmi Könyvtár.)

Kuprin: Oleszja. Ford. Lengyel Géza. Bp. 1912, Athenaeum Kk. 98 old. (Modern Könyvtár.)

Kuprin: Moloch. Ford. Róna Iván. Bp. 1925, Nova Kk. 224 old.

Kuprin: Nagy, mély szerelmek. Ford.: ? Bp. 1947, Káldor Kk. 329 old.

Jean Cocteau

A PÁRIZSI FIÚ

Magvető. 143 old. Ára: 10,50 Ft.

A francia irodalomnak nemrég enfant terrible-je, ma csodált és körüludvarolt élő halhatatlanja 1923-ban írta ezt a remek kisregényt. Polgárpukkasztó csínyceinek, akkori művészi-társadalmi harcainak kevés nyoma látszik rajta. A téma a klasszikus fejlődésregények döntő mozzanata: a férfivé érő kamasz testi-lelki, világnézeti válsága, érzelmi viharainak letisztulása.

Egy elkényeztetett, tétova lelkű, kicsit talán degenerált úrifíú, Jacques Forestier párizsi kollégiumba kerül. Napok alatt hatalmába keríti az első nagy szerelem és még kamasz érzékiségének torz önkívülete. Ami azonban számára a nagybetűs minden, Germaine-nek, a bohém-ságában is céltudatos kokottknak legfeljebb múltó lobogás. Jacques-ot öngyilkossági kísérletbe hajszolja a csalódás, amelyből kicsit keserű, de az élet reális

összefüggéseire támaszkodó bölcsességgel óbred, s néz a tükörbe. Meg kell találnia az uniformist, „amely elrejti túlságosan nagy szívét... Csak így lehet meglenni a földön.” Kalandok után felébred benne a vágy az alkotásra, szerzők után a hitvesre, és az ifjú áradást okos mederbe igazítják a tapasztalatok.

A *párizsi fiú* pszichológiai drámáját az első világháború utáni évek bizonytalanság-érzése, dekadens mámore sűríti. Cocteau merész szubjektivitással kezeli a kisregény műfajának lehetőségeit, szerkezeti ötletei meglepőek, de szinte sodornak a célba. Bizarr, játékos okossága lenyűgöz, a lélek legrejtettebb dolgaiba hatoló intellektusa olykor a megfigyelések, következtetések káprázatos tűzijátékát rögtönzi. Legérzelmesebb reflexióiból is kivillan valami szatirizáló fölény. Sajátos varázst ad leírásainak, portréinak a több művészetben (színház, festészet, zene, tánc) nagy Cocteau sokoldalú, az irodalomban a kir. emaskóp-filmek hatását idéző ábrázolásmódja.

A *párizsi fiú* jó izelítő Cocteau írás-művészetéből. (Pók Lajos)

Karlludwig Opitz

TÁBORNOK ÚR

Egy törzsrőmester jelentése — a szolgálati út megkerülésével

Európa. 226 old. Ára 15.— Ft.

A kiadó koranyári termése között leli meg az olvasó Opitz szatiráját, a *Tábornok urat*. A formás kis könyv egy hitleri időkből való törzsrőmester vaskos modorának stílusát utánozva meséli el a német tábornok történetét, a második világháború közvetlen befejezése előtti időktől a háború utáni zavaros évekig.

Miért fog tetszeni Opitz műve, ez az első pillanatban külsejében is szerénynek tűnő könyv az olvasónak?

Horlacher tábornoki sofőr — cinikus, mármár obszcén elbeszéléséből egy olyan történelmi figura lép az olvasó elé, aki érdekli a ma emberét, mert vérrel és vassal írta be magát a XX. század köztudatába: egy hitlerista tábornok. Nem tudjuk a nevét, ő a „Tábornok úr”, a személytelen Véderő, az Állam integráns része. Személytelenségében is megfoghatóbb azonban, mint a körülötte asszisztáló, néven nevezett figurák. Egy visszavonuló hadtestet vezényel Franciaországban, útközben hazafiakat lövet agyon, imádja a jázminillatot, majd fogságba esik, Franciaországban rövid, kényelmes börtönbüntetést kap. Szabadulása után beül egy gépgyár részvényesei közé. Villája kertjében hadijátékot vezényel. Régi

dicsősége feltámadásáról ábrándozik; ebbe behelyül és elpatkol.

Érdekességét nem kizárólag irodalmi eszközöktől nyeri, bár a könyvecske legnagyobb erénye éppen a tábornok realisztikus megformáltsága. A könyv „hőse” nem panoptikum figura. Ez a tábornok a ma és a jövő figurája is — erre figyelmeztet a könyv —, ha szabad a szerényt a nagyhoz hasonlítani — akárcsak Thomas Mann: *Európa vigyázz!* című alkotása.

A fordító nevét a kiadó nem tüntette fel. (*Szűcs Andor*)

Jourat

J Á R T U T A K O N

Európa Könyvkiadó. 409 old. Ára 27,— Ft.

Fiatallal francia író regénye a háború utáni évek Párizsáról.

A főhős, Silvain Gortz, alig húszéves kezdő vidéki újságíró. 1945 nyarán — egy szerelmi kaland hevében — kerül Párizsba: zabolátlan életszomjjal, a hódító elszántságával és kissé zöld, ifjonti cinizmussal. Karriert, ragyogó nőket, a „nagy élet” lobogását várja Párizstól. Kétszer is meg kell tanulnia: nem hagyhatja magát sodortatni a járt utakon, vállalni kell az egyéni tisztesség és a társadalmi igazság igényeit. El kell döntenie, kikkel megy és hová, — mert könnyen leterítik a hatalom, a pénz dzsungelének tapasztalt, okos vadászai.

Az író igazalman, az átélés hiteles mozzanataival eleveníti meg a közelmúlt évek Párizsát. A regény második részében jó írói munka a Silvain és Antoinette szerelmét kibontó nap leírása, a férfi-nő viszony társadalmi buktatóira rávillanó néhány jelenet. A szinte szociográfiai közelségű társadalomrajz, a mai francia társadalom politikai, világnézeti frontjainak jellemzése során zavar a regény világa és az olvasó közé tolakodó magyaróz okosság, az írónak olykor publicisztikába csapó iskolás pedantériája. Jourat atmoszféra-teremtő képessége kétségtelenül erős; a regény szereplői a közelmúlt és a ma francia társadalmának jellegzetes figurái, — de az írói munka gyakran még nyers, vázlatos.

Egyenlenségei, felületességei ellenére is érdekes regény; becsületos, a haladás távlatait világosan látó és szolgáló író munkája. A drámai helyzetek iránti érzeke, témájának időszerűsége, vonzóereje nálunk is népszerű olvasmánnyá teszi Jourat regényét.

Badics László fordítása gondos, sikerült munka. (*P. L.*)

A F Ö L D S Z É P E

Albán népmesék

Európa Könyvkiadó 239 old. Ára 13,50 Ft.

Egy sokat próbált, maroknyi nép mesevilága. Vad és egyszerű, kissé a keleti, kissé az illir-thrák mitológiával rokon. Hősei nemcsak széles árkokat ugranak át, nemcsak üveghegyeket másznak meg és sasok szárnyán repülnek, hanem kiégetik a gonosz szemét és felakasztják a „csupaszképűt”; vitézek és könyörtelemek. És szegények.

A szegénylegény minden nép mesevilágának hőse. A legkisebbik fiú a magyar, az angol és az orosz népmesékben egyaránt a legbátrabb, a legleleményesebb. Az albán népmesékben azonban — mintegy a nép hajdani nyomorúságára emlékeztetve — a próbákat lebíró legkisebbik fiút Ótvarosnak hívják. A királynő tetűt dug a fejébe. A kövér legelőket gonosz tündérek és manók őrzik. Szinte minden oldalon érződik: ez a kis nép sokat szenvedett, sokat koplalt.

Persze, a mesék végén itt is mindig győz a vándorútra kelt, sok csodát fakasztó fiú. Itt is bölcs öregek, jóindulatú tündérek segítik. De ebben a mesevilágban mintha több volna az ellenség, mint a többi népében, s nemcsak több, de álcázottabb is. Az öregasszony, aki nemrég megmutatta a Föld szépéhez vezető utat, néhány sorral lejjebb elárulja a hőst. A jótékony király, aki nemrég odaadta lánya kezét a szegénylegénynek, röviddel később ellene fordul. Vajon ez csupán szerkezeti lazaság volna, kimunkálatlan jellemekből eredő fogyatékos-ság? Inkább a sok megpróbáltatásban bizalmatlanná vált nép irodalmi tükörképe.

A mesék nem egyenértékűek, a címadó *A föld szépe* művészi megformálása fölötté áll a kötet többi írásának. Olyik szinte befejezetlen töredéknek vagy hevenyészett vázlatnak hat.

A kötetet *Schütz István* az Albán Tudományos Intézet kiadványa alapján állította össze. Szép munkát végzett, de kevesebb több lett volna. (*G. Gy.*)

IFJÚSÁGI MŰVEK

Sós Endre

AKI AZ ÉGTŐL ELRAGADTA A VILLÁMOT

Móra Ferenc Könyvkiadó. 480 old. Ára 25,— Ft.

Franklin Benjámint kimagasló résztvevője volt a XVIII. század minden történelmi és tudományos mozgalmának, az amerikai nép függetlenségi harcának

éppúgy, mint a kor nagy természettudományos kutatásainak.

Sós Endre nemrég megjelent életrajza nemcsak Franklin pályáját mutatja be, feltárul benne a XVIII. századvég páratlan története is. Az egyedülálló dráma: a feudalizmus fölött megkondul a halálharang, a királyidill haldoklik, a mezít-lábasok szétfeszítik az elkorhadt állam eresztékeit, a feltámadt tenger előnti a gátakat. A szerző a történész oknyomozó módszerét elegyíti a portrétista jelleme- ket és alakokat festő színeivel. Sós Endre Franklin párizsi tartózkodása mögé fel- rajzolja a fin de siècle kavargását, ör- vénylését, a szakadékba guruló feudális társadalmat. Mozaik-technikával felépíti a nagy történelmi felvonásvéget: 1789 drámai előzményeit, a szociális és társa- dalmi földrengést már sejtettő forrongást. A kitörés előtt a tűzhányót. Ez a fejezet a könyv egyik legérdekesebb részlete.

A tudatosan lefekezett, hűvösen kezelt nyelv drámaiban érzékelteti a korszakot, mintha szenvedélyes szóvirágokban fejezné ki magát. Kritikai szempontból kifogásolható az epizódok helyenként ag- gályosan aprólékos túlrészletezése. Sum- mázásként: Sós Endre Franklin életrajzát mértéktartás, a korrajzok rézkarcserű finom kidolgozása, a pontos, szabatos stí- lus jellemzi. A realista életrajzirodalom nyereségének tekinthetjük.

(*Vajda Sándor*)

V. Koval

PETI, ÉN MEG AZ ATOMOK

Ifjúsági Könyvkiadó. 64 old. Ara 13.— Ft.

Ifjúsági irodalmunk szinte teljesen nél- külözi éppen a legfiatalabbakhoz, a tíz- éves kor körüli fiatalokhoz szóló termé- szettudományos, ismeretterjesztő műve- ket. Ez az életkor pedig igen erős igény- nyel kívánja megismerni a körülötte levő világot és annak jelenségeit.

Koval könyve tehát komoly hiányt pó- tol és meglevő szükségletet elégít ki.

A nagybácsi vasárnap kirándulásra vi- szi Pétert s a gomba- és áfonyaszedő ki- rándulás kedves, apró eseményei módot adnak arra, hogy szórakoztató, kiváló és egyszerűen érthető példákkal magyarázza meg a tudni vágyó kisfiúnak, amit a mo- lekulákról, atomokról, atomrombolásról, energiáról tudni kell.

A könyv kevéssé tájékozott felnőttek számára is élvezetes olvasmány. A nagy- bácsi, illetve maga az író, jó magyarázó, ötletes, kézenfekvő példái szemléletessé teszik a jelenségeket. Ugyanakkor elke- rüli a hasonló kiadványok egy részének kellemetlen, a gyereket lebecsülő, gúny- gó hangját, s ez komolyan emeli értékét.

Meg kell említeni — mert itt igazán a lényegét érinti — *D. Foll* kitűnő, színes, vonzó, a szemléletességet valóban segítő rajzait, melyek a fiatal olvasók számára a megértést könnyűvé teszik.

A kis könyv kiadásával a kiadó jó szol- gálatot tett. (*Csertői*)

KALANDOS VAKÁCIÓ.

AZ ÉSZAKI PARK

FELFEDEZÉSE

Két Aszlányi-könyv

Minerva Kiadó.

Az ifjú olvasótábor könyvszomjúsága égető; kalandos olvasmányra éppúgy vá- gyik, mint vidám könyvekre. Nos, *Asz- lányinak* e két könyvében gazdagon meg- kapja a kalandot is, a humort is, a for- dultatos mesét is.

Az öttagú Felfedezők Társaságának egyik tagja írja naplószerűen mind a két könyvet. Kamaszkorú gimnazisták ezek a Felfedezők, új élményekre szomjasan a világon mindent felfedeznének, ami egy- általán felfedezhető s az iskolaév végez- tével legszívesebben a Fekete-tengerig utaznának le a csónakkal, vagy a Himalaya szelíd lankáira futnának gombát gyűj- teni. Kalandos külszériai terveiket azon- ban gyorsan félreleteszik, mert valóságos, igazi kalandorozat lehetősége csillan meg előttük: egyik osztálytársuk, a báró, meghívja a Felfedezőket apja falusi bir- tokára. De mire a báró megbánhatná el- hamarkodott hívását, le is utazik mind az öt fiú. Tibeti kalandok helyett annyi falusi kalandba keverednek, hogy nyár vége lesz, mire kikeményednek belőle. El- szabadult mozdony, falusi cirkusz, éjjeli vaddisznóles, háborúsdi a kastély pincéi- ben, verekedésbe fult színjátszás, botpár- baj és fáklyaszene: a derűs könyv min- den lapja újabb vidám meglepetést hoz. Minden alakja, a gyermeksereg, a báró, a báróné, az inas, a cirkuszi állatszeli- dítő, csupa plasztikus, hús-vér ember. A kalandok egyike sem olyan, hogy ne tör- ténhetnék meg gyerekekkel egy falusi kastély nyári unalmában, egyik vidám helyzet a másikból adódik s végül er- kölcsi, illetve pedagógiai tanulsággal is szolgál: a báró pipogya gyermeke az öt huncut, vállalkozószellemű s őszinte fiú társaságában — az apa nem csekély örö- mére — maga is bátor, igazmondó, vidám fickó, jó társ lesz a kalandos vakáció vé- gén.

Az Északi Park Felfedezése ennek a könyvnek folytatása. A hat cimborá Kecskéssy tanár úr vezetésével sítúrára indul egy kis ausztriai faluba s ott ke- veredik mindenféle akaratlan kalandba,

inkább Erich Kästner, mint Mark Twain módján. Egyik véletlen bonyodalomból a másikba csöppennek, legtöbbször maguk sem tehetnek róla, de minden kaland valóban a siheder-kor észjárásából adódik. Aszlányi fir. om ökonomiával, a lehetetlenség határát sohasem surolva, adagolja e kalandokat s fest ellenállhatatlannul mulatságos képet, minden kamaszgyerek vágyálmáról, a tíznapos, nagy téli csavargásról. A kalandok ebben a könyvben groteszkebbek, némileg erőltetettebbek, mint az előbbiben. Az ifjú olvasó azonban jól mulat az ügyetlenek rovásán s igazul az ügyesek, az őszinték érdekében. E könyvnek is a plasztikusság az érdeme. Néhány mondattal pompásan jellemez, mindig élő alakok szerepelnek benne, sohasem sablonos papírfigurák. S ha a kalandok néha öncélúaknak tűnnek is, mindig van egy ki nem mondott, rejtett tanulságuk: az őszinteség, az igazmondás és jószándék mindig győz a hamisság fölött. S egy kedves, bátortalan, ügyetlen sihederszerelem rózsaszín fonala is végighúzódik a művön, gondos kiállítású lelkrajzzal, külön érdemül a könyvnek.

A két kis műhöz Gugi Sándor rajzolt hozzájuk illő, mulatságos képeket. A kiadó mellett meg kell dicsérmünk az Athenaeum Nyomda szép munkáját is. Az ifjúság ízlését, könyvszeretetét valóban csakis szépnymomású, gondos kiállítású könyvekkel fejleszthetjük. Ez a két könyv bizvást szolgálhatja ezt a célt.

(Szombathy Viktor)

Makuszynski

AKIK ELLOPTÁK A HOLDAT
Móra Ferenc Kiadó. 270 old. Ára 15,50 Ft.

A lengyel ifjúsági irodalom egyik legnagyobbja a néhány évvel ezelőtt elhunyt Kornel Makuszynski.

Sajátos, különös tárgyú és hangú történetet kapunk ebben a könyvében.

Egy isten háta mögötti faluban, nyomorban és tudatlanságban születnek meg Gyurka és Hurka, a lusta és elvetemült ikerpár. Az ő világgámenetelüket, szerencsepróbálásukat — melyek mind a munkátlan élet felkutatására irányulnak — írja le az író a maga több rétvü világnézeti beállítottságával és sok színű tehetségével.

A mese kerete: a vándorlás, s egy bizonyos életforma keresése megengedi az írónak, hogy néhány tipikus világirodalmi alkotás hatásának szabad utat engedjen. Így kísértik a felnőtt olvasót egyrészt Voltaire *Candidej*ának egzotikus elménekről szóló beszámolóit, melyekben az író a gyarló világ társadalmi fonákságaira mutat, másrészt így motoszkal az iro-

dalmi emlékekben kutató olvasóban Maeterlinck *Kék madár*ának sejtelmessége, amely a maga jelképségével humanitásunkra igyekezett hatni, s az emberi jóság erejét akarta érzékeltetni. A kétféle írói szándék az író kétféle világnézeti beállítottságából adódik: *kiábrándultság* és *hit* szólal meg ebben az ifjúsági olvasmányban. A kétféle mondani valónak megfelelően az író művészi, formai eszközei is kétfélék: a szatíra és a líra, a cinizmus és a szentimentalizmus hangja váltogatják egymást ezeken a lapokon. Mindkét elemet átlenngi valami kedves és modern humor, ami nyilván közel áll a fiatal olvasókhöz.

Érdekes és vitatható a két főhős jellemének fejlődése: a regény elején megátalkodott gonoszok, s a későbbiekben — a kalandok és szenvedések során, illetve következtében — rokonszenves ifjakká válnak.

Az olvasmány legmaradandóbb érzelm-élménye az anyai szeretet elmélyítése. Már azért is nagy nyeresége ifjúsági irodalmunknak a könyv megjelenése.

(Vidor Pálné)

Korda István

A N A G Y Ű T

Ifjúsági Könyvkiadó (Bukarest). 362 old. Ára 18,— Ft.

Amikor Csoma Sándor 1799-ben, 15 éves korában, mint szolgáló bejutott a híres nagyenyedi kollégiumba, ott csakhamar feltűnt tehetségével. Ezt a tehetséget falusi tanítója már rég felfedezte, de a szegény székely-határőr gyermeke nem könnyen érte el, hogy teljesüljön vágya s továbbtanulhasson. Mert ez a vágy hevítette: továbbtanulni, egészen addig, amíg évek múltán, hazatérve a göttingai egyetemről, ki nem tűzte maga elé az új célt: fel kell kutatnia a magyar őshazát és népünk ázsiai rokonnait. Tudjuk jól, e célt nem sikerült megvalósítania, de vándorútján világhírű tudós lett, nyelvész és a tibeti kultúra ismertetője, aki első európaiként tanulmányozhatta, még hozzá hosszú hónapokig egy láma-kolostor belső életét. Amikor pedig közel húsz évi ázsiai tartózkodás, szakadatlan munka, sorscsapások és sikerek után 1842-ben meghalt, a halál az indiai-tibeti határon érte, utközben, a magyarok feltételezett őshazája felé.

Hányatott, kalandos és mindvégig izzó, állandóan önmagával is küszködő élet jutott Kőrösi Csoma Sándor osztályrészéül. De „*dicső látvány*, amint Eötvös József mondta a Tudományos Akadémián Kőrösi Csoma felett tartott emlékbeszéde első mondatában, *dicső látvány oly fér-*

fiú, ki egy magas célért áldozza fel életét." S e nevezetes emlékbeszéd befejezéseként Étvös azt az óhaját fejezi ki, hogy a távol hazájától elhúnyt tudós „életének példája állhatatosságra s férfiúi kitartásra serkentse e hon gyermekeit”.

Korda István regényében. *A nagy útban* érdekfeszítően s az ifjúságot lelkesítően tárja elénk Kőrösi Csoma életét. Nemcsak az események s a környezet felszínével ismertet meg, de elhithető erővel bogozza ki az olykor homályba vesző életsors összefutó szárait és levilágít a korabeli társadalmi összestűközések mélyébe. Szép és elgondolkoztató írás, melynek külön ízt és színt ad a gyermek-Csoma szülőfaluja, Kőrös székely-világának közvetlen és élményerejű ábrázolása. Bár meg kell jegyezni, hogy a regény elején a székely-beszéd gyakorta a leíró részekben is, olykor feleslegesnek látszóan is elnyomja az irodalmi nyelvet. Emiatt a könyv stílusegysége megbomlik. A regény lendületével mégis jó olvasmány ifjúságunk számára, hogy megismerhesse múltunk e nagy jellemét, Kőrösi Csomát. (Murányi-Kovács Endre)

ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK

BENVENUTO CELLINI MESTER ÉLETE

Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. 356 old.
Ara: 60,— Ft

Benvenuto Cellini, a renaissance-ötvös, szobrász és kalandor életrajzát, „amikor ő maga megírta Firenzében”, Füsi József kitűnő fordításában adta ki a Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. Ez az életrajz, amelyet Goethe méltónak tartott lefordítani, párját ritkítja a világirodalomban. A cinquecento erkölcsi anarchiája, a szerző igazi renaissance *orgoglio*-ja, az önérzet, dac, indulatoság és bosszúvágy paroxizmusa elevenedik benne elénk. Cellini hol késel, hol őt késelik meg a mű lapjain. Hányt-vetett életét írja le a szerző, a nagy természet istenét: dicsérve, aki felgyújtotta őt, hogy szakadatlan égve alkosson. Cellini bírta az iramat. Kemény sorsa volt, de nem bántódott miatta, sőt — mint írta — nem volt nála senki boldogabb, mert Firenze földjének virága borította.

A cizelláló véső, a mintázó fa és a toll egyaránt bővöletes eszköze volt Cellininek. Cellinit, a művészt a firenzei Perseus-szobor, a Bécsben őrzött sórtartó, az anet-i Diana, Cellinit az embert pedig Önéletrajza örökítette meg. Cellini művében művészi pályája apró- és nagy eseményeire irányítja az olvasó figyel-

mét, közben azonban önmaga és nem művészete válik életrajza hősévé. Emellett a cinquecentonak egyik nagyon bőséges történeti és művészeti emléktára, melyből egyebek között megkapó erővel tükröződik a művész helyzete a renaissanceban; közvetlen, minden póz és etiket nélküli viszonya a kor nagy mecénásaihoz.

Cellini kevés vonással tud alakokat festeni, jellemezni embereket, megrajzolni lélekállapotokat. Nem műveltség-élményeket ad vissza a tudós humanisták módjára, hanem igazi eredeti, egyéni élményeket rögzít. Goethe fordítása után írt függelékében Cellinit — ahogy Firenze terein és utcáin feltűnik, majd hol Rómába, hol Párizsba utazik — már szinte nem is csak szülőföldje, hanem az örök emberi jelképének látja. Cellinit egész életén át a szépség bővölte. Erejének teljében, melyet nem tört meg a tétlenségre kárhóztató elmélkedés, írta meg életét számunkra 58 éves korában ön-életrajzában.

Celliniről, a művészről *Genthon István* írt tömörségében alapos és művészi erejű előszót, melyből az ún. manierizmus lényegét illetőleg többet tudunk meg, mint vaskos értekezésekből. Cellinit az író *Füsi József* bevezető tanulmánya méltatja, rövid áttekintését adva a Cellini-irodalomnak. A könyvet *Molnár C. Pál* illusztrálta. (Czobor Ágnes)

Dercsényi Dezső— Zolnay László

ESZTERGOM

Képzőművészeti Alap Kiadója. 90 old. 157 kép
Ara: 42,— Ft

Esztergom városképe s annak története bontakozik ki előttünk a *Magyar Műemlékek* sorozatban megjelent könyvből, mely az ilyen művek közül messze kimagaslik s mellé sorakozik a Bakócz-kápolnáról szóló — szintén e sorozatban megjelent — műhöz. A könyvet, melyet *Dercsényi Dezső* és *Zolnay László* írtak, *Esztergom századai* című szép és tömör tanulmány vezeti be, gazdag irodalommal. Ez a tanulmány, mely Esztergom múltját régi századokban tekinti át, emeli a művet elsősorban a hasonló művek fölé.

Esztergom a kora középkorban — mintegy két és fél századon át — Magyarország fővárosa volt. A tatárjárás után jelentőségében lehanyatlott, de a XVI. században újból művelődéstörténünk egyik legfontosabb színhelye, a renaissance egyik első, az Alpokon inneni székhelye. Gyűjteményei a Keresztény Múzeum, a Főszékesegyházi Kincstár,

valamint a Főszékesegyházi Könyvtár — Magyarország legrégebb könyvtári intézménye — páratlanul gazdagok és értékesek. A középkori királyi palota, melyet 1934 és 38 között tártak fel, továbbá a renaissance Bakócz-kápolna legfontosabb műemlékeink közé tartoznak.

A könyv második része a képek jegyzéke és magyarázata mintegy 35 oldalon, mely ily módon képmagyarázatokban adja Esztergom művészetének történetét. Egy történeti értekezést, a maga nemében kiválót, kaptunk Esztergomról az első részben, de ugyanakkor a műtörténeti anyagot képmagyarázatokra tördelve kapjuk. A munkának ilyképpen hiányzik a szerkesztés felépítése. Különbösen derül ki, hogy mi a műből Zolnay László és mi Dercsényi Dezső része, legfeljebb stíluskritikai módszerrel megsejthetjük.

A mintegy 200 fénykép az Esztergom műemlékeit megismerni akaró, nem tudományos igényű látogatót van hivatva kielégíteni. De még így sem értjük, hogy a Keresztény Múzeum annyi remekművet tartalmazó külföldi anyagából, néhány jelentős mű mellett, miért éppen egy antwerpeni manierista több példányban ismeretes gyenge szárnyasoltára és egy bágyadt Ribera-követő kapott helyet.

(Cz. A.)

Flavius Josephus

A ZSIDÓ HÁBORÚ

Gondolat. 547 old. Ara 43,50 Ft.

Flavius Josephus könyve a zsidók és rómaiak hétéves háborújáról az ókori történelem egyik legérdekesebb dokumentuma. Írója nemcsak gondos kutatások eredményeit összegezi benne, hanem személyes élményeit és tapasztalatait is. Aktív részese, egyik hadvezére volt a háborúnak, s hála hellenisztikus kultúrájának és a császári udvarral való kapcsolatainak, a másik felet éppoly jól ismerte, mint a zsidókat. Elbeszélése tele van színes, izgalmas részletekkel: a keleti udvarok gyilkos intrikái, a zsidók fanatizmusa, a rómaiak hadviselése egyaránt meglevenedik előttünk leírása nyomán. Jeruzsálem pusztulásáról, a körülzárt városban uralkodó éhségről, a templom égéséről és kifosztásáról szóló fejezeteit kétezer év múltán se tudjuk borzongás és megindultság nélkül végigolvasni. S különös varázsa művének, hogy nemcsak a háború színhelye azonos a bibliai elbeszélés színterével, hanem időben is alig egy emberöltő választja el az eseményeket az Új Testamentum korától. Olvasása közben vissza-visszatér a gondolat, hogy az övéhez hasonló képnek kellene elénk tárulnia az evangéliumokból is, ha nem az első keresztyének mítoszteremtő

fantáziája, hanem olyan realiztikus ábrázolásra törekvő író hagyja reánk Jézus életének történetét, mint Josephus.

Erdekessége még az új kiadásnak, hogy függelék gyanánt közli Josephus másik, kisebb munkáját: önéletrajzát is. A fqr-dítónak, Révay Józsefnek a kötet elé írt tanulmánya kitűnő, tömör és stílusos összefoglalása mindannak, amit bevezetőben el kell mondani. A recenzens nehezen küzd meg a kísértéssel, hogy ismerettség helyett egyszerűen, ne ezt a tanulmányt idézze. (Viktor János)

MŰSZAKI IRODALOM

Á T T E K I N T É S

Hézagpótló könyv a népszerű *Gépipari Enciklopédia* 10. kötete. (Műszaki Könyvkiadó, 404. old. kve. 100,— Ft.). Részletesen ismerteti a belsőégésű motorokban, Diesel-motorokban, gázmotorokban, gázturbinákban végbemenő folyamatokat, megmagyarázza az előforduló hibákat és kiküszöbölésük módját. Bemutatja a külföldi motor- és alkatrésztípusokat, a belsőégésű motorok szerkesztését és vizsgálátát. Ismerteti a motorok működésének elméletét, és több példát közöl a hőtani számításokra. Leírja a korszerű motorok villamos berendezésének elméletét és foglalkozik e berendezések általános elrendezésével, jellemzőivel és megadja az egyes géptípusokhoz tartozó villamos berendezések megválasztásának irányelveit.

*

A rádiótechnikusok és a tanulóifjúság számára írta a német Kammerloher: *Rádiótechnikusok elektrotechnikája* című kétkötetes alapfokú munkáját (Műszaki Könyvkiadó, 588 old., 363 ábra, kve. 65,— Ft.). A könyv célja, hogy megkönnyítse az érdeklődőknek a rádiótechnika alapjainak megismerését. Az első kötet lényegében az elektrotechnika legfontosabb egyenáramú jelenségeit ismerteti, míg a második a rádiótechnika szempontjából legfontosabb váltakozóáramú jelenségek alapjaival foglalkozik. A könyv használhatóságát növeli a második kötet végén található példatár.

*

Az igényes amatőrök, a művészi magaslatoakra törő fényképezők hasznos segítőtársat kaptak az ismert magyar fotóművész, Dulovits Jenő: *Így fényképezek* című munkájával (Műszaki Könyvkiadó, 212 old. 203 ábra, kve. 40,— Ft.). A mostani kiadás nem változatlan lenyomata a régieknek. A két kiadás közötti 12 év jelentős változást hozott a fényképezésben

mind technikai, mind eszmei téren. Ez tette szükségessé, hogy a régi szöveg- és ábraanyag átdogozva jelenjen meg.

*

A fényképezéssel foglalkozik a Hevesy Iván: *A fényképezés technikája* című összefoglaló szakmunka (Műszaki Könyvkiadó, 448 old., 180 ábra, kve. 53,— Ft), amely elsősorban a kezdő amatőr fényképezészeknek nyújt értékes segítséget.

*

Minden műszaki dolgozónak nélkülözhetetlen segédeszköze a logarléc. A Műszaki Könyvkiadó most jelentette meg második javított, bővített kiadásban Balogh Arthur: *A logarléc* című könyvét (196 old., 72 ábra, fve. 10,— Ft).

*

Lengyel Györgyi: *Népi hímzés* (Műszaki Könyvkiadó, 152 old., 181 ábra, 8 melléklet, kve. 32,— Ft) című munkájának célja, hogy ismertesse népi hímzésünk válogatott hagyománykincsét. Végigvezet a népi hímzés kialakulásának, fejlődésének történetén, részletes leírást ad az egyes öltésfajtákról, ismerteti a magyar vidékek jellegzetes hímzéstípusait, az egyes hímzésfélések gyakorlati felhasználásának szempontjait.

*

A Műszaki Könyvkiadó a közelmúltban indította meg *Ipari szakkönyvtár* című régenvárt sorozatát. A sorozat kötetei a szakmunkások részére készülnek

A sorozat első kötete Szandtner Frigyes: *Géplakatos szakismeretek* című két-kötetes munkája (I. 196 old., 295 ábra, fve 12,50 Ft; II. 220 old., 303 ábra, fve 14,— Ft), amely a szakmában dolgozók gyakorlati alapismereteit tartalmazza

(T. O.)

MEZŐGAZDASÁGI MŰVEK

Á T T E K I N T É S

A Mezőgazdasági Könyvkiadó egyre nagyobb teret ad azoknak a könyveknek, amelyek a termelés belterjességét szolgálják. Ezek közé kell sorolni természetesen azokat a népszerűen megírt munkákat is, amelyeket az egyénileg termelők és a háztáji gazdálkodásban dolgozók forgathatnak igen nagy haszonnal. A kiadó ezek mellett nem hanyagolhatta el a magasabb színvonalú, tudományos igényű művek megjelentetését sem. A rég várt művek közé sorolható Teremi Gábor: *A galamb* c. könyve, amely 267 oldalon, 440

fajta galambot ismertet, s közülük 150-nek rajzát, illetve színes képét is adja. (Ára 48,— Ft.) Dr. Sebestyén Endre: *A selyemhernyó tenyésztése* c. könyvét magas színvonalra ellenére a kistenyésztő is használhatja. Aki tudja, hogy csupán lótt- és élőnyúl exportunk pl. 1953-ban 2,5 millió forint volt, s rozsexportunk mindössze egytized millióval múlta felül, vagy hogy a harmincas években évi 2 millió 700 ezer dollár értékben exportáltunk lótt és élő nyulat, foglyot és fácskát, csak az értékelni kellően a Szederjesi-Studinka: *Nyúl, fogoly, fácán* c. könyvet, amely értékes tanácsokat ad e „tömegvadak” tenyésztésére. Gergely Béla: *A baromfikeltetés kézikönyve* is azok egyike, amelyekre régóta szükség volt, hiszen a nagyüzemi keltetés egyre nagyobb jelentőségre tesz szert. Sajnálatosan időszerű, tehát annál fontosabb Prohászka Ferenc könyve. Címe: *Elhanyagolt szőlők rendbehozása*. Időszerű, mert Magyarország szőleinek igen nagy része elhanyagolt állapotban van, egy másik, ugyancsak tekintélyes része elhanyagolt és kiöregedett. Prehoda József: *Üzemi szőlő feldolgozása* c. munkája a nagyüzemek vezetői számára készült. Ez az első kötet a fehérborok, az előkészületben levő második a vörösborok készítését tárgyalja. Biró Gyula: *A gyakorlati takarmányozásról*, Raymann—Horváth—Szabó a gyümölcsstermelésről, Tompa Károly és szerzőtársai az erdőgazdasági alapismeretekről, Jeszenszky Árpád a déligyümölcsökről, Kovatsits László a silózásról és silógazdálkodásról, Láng—Kellermann a mezőgazdasági alapismeretekről, Kerényi—Nádasi—Somogyi a dísznövénytermesztésről, Tóth—Bójtós a pillangósvirágú takarmánynövények magtermesztéséről, Jánossy—Komlóssy—Mórász—Taróczy a magyar kukoricafajták termesztéséről írt könyvet. Külön kell megemlíteni Mohácsy Mátyást és Porpácsi Aladárt, akik hol együtt, hol külön-külön szinte ontják a hasznosnál hasznosabb műveket. Ebben a félévben a cseresznye- és meggytermesztésről, a diótermesztésről, a ribiszke- és köszmététermesztésről, a szamóca, málna és szeder termesztéséről adtak közre egy-egy kötetben széleskörű ismereteiket. Igen hasznos és éppen időszerű Szabó Béla: *A gyümölcsborok házi készítése* c. könyve is. Külön említést érdemelt Balogh András művészi rajzaival ékesített könyve is, amelyben felsorolja és képekben is bemutatja Magyarország nevezetes fáit, sőt megírja a hozzájuk fűződő történelmi emlékeket is.

(K. E.)

KÖNYVISMERTETÉSEK ÉS IRODALMI CIKKEK JEGYZÉKE

POLITIKAI IRODALOM

Reed, John: Tíz nap, amely megrengette a világot. (Egy halott válaszol.) Magyar Ifjúság, aug. 14. (Székely Katalin.)

ISMERETTERJESZTŐ, TUDOMÁNYOS ÉS SZAKIRODALOM

Ady Endre válogatott cikkei és tanulmányai. Irodalomtörténet. 1957. I. sz. (Varga József)

Bóka László: Ady Endre élete és művei. Irodalomtörténeti közlemények, 1957. 1—2. sz. (Böloni György)

Csathó Kálmán: Régi Nemzeti Színházi Arcképalbum. Népszabadság, júl. 20.

Dienes András: A legendák Petőfije. Népakarat, aug. 4.

Dienes András: A legendák Petőfije. (Új könyvek Petőfiről.) Népszabadság, júl. 24. (Nagy Antal)

Domy Márton: Csokonai élete és kortársak emlékezései Csokonairól. Irodalomtörténet, 1957. 1. sz. (Kovalovszky Miklós)

Eörsi Júlia: Tiéd a sírig. (Egy rossz könyv margójára.) Élet és Irodalom, 1957. júl. 19.

Kapoli Károly — Sarkady János: A világirodalom története. Irodalomtörténet, 1957. 1. sz. (Koczogh Ákos)

P. Kádár Jolán: A drámaíró Csokonai. Irodalomtörténeti közlemények, 1957. 1—2. sz. (Weber Antal)

Magyar Simplicissimús. Irodalomtörténeti közlemények, 1957. 1—2. sz. (Ortutay Gyula)

Nagy László — Türk Péter: Könyvkötés. Népszabadság, júl. 26. (Földeák János)

Osváth Béla: Szigligeti. Irodalomtörténet, 1957. 1. sz. (Oltványi Ambrus)

Perelman: Szórákozató számtan. Élet és Tudomány, aug. 4. (Ruzs Imre)

Rejtő István: Iványi Ödön. Irodalomtörténet, 1957. 1. sz. (Németh G. Béla)

Sós Endre: Aki az égtől elragadta a villámot. Népszabadság, júl. 27. (Lutter Tibor)

Sós Endre: Aki az égtől elragadta a villámot. Népakarat, júl. 28.

Váli Mari: Emlékeim Jókai Mórról. Irodalomtörténet, 1957. 1. sz. (Nagy Miklós)

Várkonyi Nándor: Az üstökös csóvája. (Új könyvek Petőfiről.) Népszabadság, júl. 24. (Nagy Antal)

SZÉPIRODALOM

Batsányi János Válogatott Művei. Irodalomtörténeti közlemények, 1957. 1—2. sz. (Kovács Győző)

Fazekas Mihály Összes Művei I—II. kötet. Irodalomtörténet, 1957. 1. sz. (Kiss József)

Galsai Pongrác: Társalanok. Esti Hírlap, aug. 2. (Dersi Tamás)

Homérosz: Iliász és Odüsszeia. (Az új magyar Homéroszról.) Népszabadság, júl. 31. (Falus Róbert)

Hunyady Sándor: Olasz vendéglő. Irodalomtörténet, 1957. 1. sz. (Rónay György)

Illés Béla: Eg a Tisza. Élet és Irodalom, aug. 2. (Sötér István)

Jankovich Ferenc: Bűn és bocsánat. Élet és Irodalom, aug. 2. (Bogáti Péter)

Keresztes vitézek. (Realista regény a II. világháború amerikai katonáiról.) Népszabadság, 1957. VIII. 13. (Antal Gábor)

A koszovói lányka. Esti Hírlap, júl. 30.

Kosztolányi Dezső Válogatott Versei. Irodalomtörténet, 1957. 1. sz. (Makay Gusztáv)

Máté György: A Retezárók. Népakarat, aug. 4.

Magyar Nép-költészet. Irodalomtörténeti közlemények, 1957. 1—2. sz. (Dömötör Tekla)

Molter Károly: Harci mosolyok. Élet és Irodalom, júl. 19. (Flórián László)

Palotai Boris: Kegyetlen ifjúság. Népakarat; 1957. aug. 11. (Hajdu)

Peterdi Sándor: Üzenet. Magyarország, júl. 24. (Kemény György)

Remenyik Zsigmond: Ősök és utódok. Népszabadság, júl. 20. (Kemény György)

Szalatnai Rezső: Kempelen, a varázsló. Élet és Irodalom, júl. 19. (Várkonyi Nagy Béla)

Tóth László: Fekete galambok. Élet és Irodalom, aug. 2. (Halasi Andor)

IRODALMI CIKKEK

Györe Imre: Ut és útvesztő. Elmélkedés egy költői pályáról. Élet és Irodalom, aug. 2.

Ortutay Gyula: Radnóti Miklós otthona. Élet és irodalom, júl. 19.

Gyurói Nagy Lajos: Gyóni Géza igazi arcképe. Élet és Irodalom, júl. 19.

Bohuniczky Szeffi: Egy Möricz-vers története. Irodalomtörténet, 1957. 1. sz.

Basch Lóránt: Adalék Nagy Lajos Baumgarten-dijához. Irodalomtörténet, 1957. 1. sz.

Simor Dénes: Góg és Magóg fia. Irodalomtörténet, 1957. 1. sz.

Lengyel Géza: Ady a Budapesti Naplónál. Irodalomtörténet, 1957. 1. sz.

Tollal és fegyverrel. Most lenne 60 éves Bors László, aki mártírhalált halt a Tanácskörtársaságért. Magyar Ifjúság, 1957. aug. 10. (Lengyel István)

Rába György: Sárközi Györgyről. Irodalomtörténet, 1957. 1. sz.

Vargha Kálmán: Török Gyula arcképéhez. Irodalomtörténet, 1957. 1. sz.

Péter László: József Attila Makón. Irodalomtörténet, 1957. 1. sz.

József Attila: Irodalom és szocializmus. Irodalomtörténeti közlemények, 1957. 1—2. sz.

Hegedüs Nándor: Hét ismeretlen Ady-vers és néhány ismeretlen Ady-próza. Irodalomtörténeti közlemények, 1957. 1—2. sz.

Zolnai Béla: Emlékezés Juhász Gyulára. Irodalomtörténeti közlemények, 1957. 1—2. sz.

Gyenis Vilmos: Bethlen Miklós imádságoskönyve. Irodalomtörténeti közlemények, 1957. 1—2. sz.

Klaniczay Tibor: A magyar reformáció irodalma. Irodalomtörténeti közlemények, 1957. 1—2. sz.

Bóka László: A XX. századi irodalomtudomány problémái. Irodalomtörténeti közlemények, 1—2. sz.

Berkes Lídia: Ifjúságunk és az irodalom. Magyarország, 1957 aug. 14.

Összeállította: Bán Gézáné és Kónya Györgyné

